ټول حقونه د شاهین بونېري سره خوندي دي

شاهین بونېرے

دیوال سره خبري

تابیا	همایون مسعود، مینګوره، سوات
پروف	عطاء الرحمان عطاء، احسان یوسفزے
کمپوزنګ	شاهین بونېرے
مخپاڼه	رفعت ختک
چاپ کال	اکتوبر، 2016ء
بیعه	300 کلدارې

عامر پرنټ اینډ پبلشرز، پېښور

aamirprint2010@gmail.com

0300-9019499

د موندلو درک

یونیورسټي بک ایجنسي، خیبر بازار پېښور

د رابطې لپاره

سنټر فار فیس اینډ کلچرل سټډیز، پېښور

ستاپەنامە!

لیکلړ

1 پهٔ 'دېوال سره خبرې' يو سرسري نظر ـــ همايون مسعود

5 د شاهين د دېوال سره خبرې: ملغلرې ـــ رحمان بونېرے

9 خبرې لنډې لنډې وايه! ـــ شاهين بونېرے

13 د سردرو وطن

17 زما قلم او د هغهٔ توره

23 بدها سرګردانه دے

27 جاپانے سېلکرے، تخت بهائي او پهٔ هغهٔ د کانو باران

29 دير، کوهستان او د سپوږمۍ شپه

33 مستۍ مې ستړکو له د لامکانه را!

39 پير بابا او ملنګ

41 کترينه، امريکه او زما ملګري

44 د باچا پهٔ حرم کښې!

48 ژوند تپوس دے کهٔ جواب دے؟

53 د پراک قلعه، شنې سترګې او مورنۍ ژبه!

57 د کلتورونو تر مينځ ترون او جرمنۍ ته سفر

63 دا خاوره او دا خلق؟

65 بيا به د کلي پهٔ مينځ نهٔ ځم

67 زهٔ درباري تاريخ دان نهٔ يم!

70 يار مې هندو زهٔ مسلمان يم!

73 زهٔ يو انقلابي پېژنم

77 استېبلشمنټ څهٔ شے دے؟

80 د برلين دېوال ته کورم!

83 زهٔ د جانان سترګو په کور کښې تالا کړمه

87 پښتونخوا کنسنټریشن کیمپ

91 د پښتنې ژوند او مرګ؟

94 د غني عبادت ـــ مینه!

98 چې چرته ځې نو ما ته وایه!

100 پاکستان امریکه 'بهائي بهائي'

103 ښه ده چې شونډې مې اور ناخلي!

105 دا خلق داسې نهٔ وو!

108 ملاله مینه ده او مینه تل ژوندۍ وي!

111 ګل د ورخاړي خلق مات کودي کښې ولې کړي؟

113 هو!

115 زهٔ د وطن د شهیدانو وینه!

117 قلم واله محسود!

120 پښتونخوا څومره بدله شوه؟

124 پښتانهٔ او د پښتنو قامي تحریك

128 ژوند ته وګوره ژوند څهٔ دے؟

130 د مینګورې ښار

132 ملنګه! دو ګټې دې وکړې...

133 بې عنوانه

134 ګندهارا

135 هاغه شپه

136 د پښتونولۍ اینټي تهیسز

137 مزل خپله منزل دے!
138 دا قافله دابد په لور روانه ده
139 رېږدېدلې پاڼې
140 جنګ: نهٔ ختمېدونکې لوبه
141 دېادونو جبر!
142 مينه
143 وېش
144 سيز فائر
145 د پېښور ښار
146 د دير نواب
147 نعرې
148 د زړهٔ جهان
149 تهٔ او زهٔ
150 سياسي ګوندونه
151 نصيب د چا ئې او به زهٔ در خېژومه؟
152 صوفي محمد زنده باد!
153 باچاخاني پکار ده
154 زهٔ او کائنات يو يُو!
155 پښتون
156 Convert
157 د مرګ قصيدې
158 خدايه څهٔ شو هغه ښکلې ښکلي خلق؟

159 ازلي جنګ

160 جمود

161 چې وطن وران شي

162 هره شېبه یوه معجزه ده

163 د هوارې لارې چارې

164 زما د زړه ناکاره رنځه!

165 کفاره

166 په ظاهر په باطن سپین سپېځلي خلق

167 د هغه لوے ښار...

168 قامي مباحثه

169 قامي سائیکي

170 د خوشحالۍ په کلتور کښې...

171 د کلتوري تاریخ غلطي

172 یاد

173 ادبي تحریک

174 یون

175 بد بختي

176 اثاثه

177 وړومبۍ جرګه

178 سپرلے

179 د نفرتونو کر

180 زه دا نه منم!

182 زمونږ سندرې
183 ازاد او خپلواکه خلق
184 ورکې سندرې، ورك خوبونه
185 نيمګړې قيصې
186 کلتوري وده
187 هاغه شپه
188 Many a Nations came & hurled their Bolts at us!
189 د رياست مرام
190 مکالمه
191 پښتون ډيمونائزېشن
192 جبرانيات
193 واك
194 جنت
195 باچاخاني
196 اسره
197 تاوان
198 انساني ټولنه
199 رابندر ناتهـ ټيګور
201 کفکا
202 دوه روحونه
203 زړګيه داغ به درله درکړم!
205 پښتانهٔ او د قامونو جېلخانه

207 زهٔ پهٔ ثواب او ګناه څهٔ پوهېږم؟

209 ژوندے ویاړ

210 دازادۍ ورځ!

211 هغه او د خُمار مېخانه

212 سفر مدام سفر

213 پښتونخوا وطن، ترابان دېو او ګل اندامه ښاپېرۍ

216 د محبت څلوېښت اصول

په "دېوال سره خبرې" يو سرسري نظر

هره ګړۍ، هريو دم، مونږ په خپل ذات کښې دننه راخوټکيدونکے تحريک قتل کوو. د زړهٔ او روح دننه د وجدان او احساساتو په جوش وهلې لاوې سره واوره اچوو او کنګل کوو ئې ـــ ځکه نو چې کله هم مونږ د چا د داسې ليک سره مخامخ شو چې په هغې کښې مونږ د خپل زړهٔ په تل کښې د ورک شوي شور انګې تر غوږو کړو نو زړهٔ مو نرے نرے، خوږ خوږ د شورو کړي چې دا خوچورلټ زما په ژبه ګويا دے. دا خو زما سرينده ده چې دے ئې راته غږوي، زما خپله نا وئيلې قيصه ده چې دے ئې راته په خوند او رنګ بيانوي ـــ هاغه قيصه، چې د خپلې بې يقينۍ په وجه ورته ما د ټکو تورو زرينه لباده نهٔ وه اغستولې او رانه د لاشعور په بې کرانه وسعتونو کښې ورکه شوې وه. دريغه کهٔ د خپلې بې يقينۍ په مرمرينه مرۍ ما چاړهٔ نهٔ وے راښکلې نو دغه تعلي، دغه امتياز زما برخه ګرځېدلې شوه.

د شاهين بونېرې د مسودې "دېوال سره خبرې" په لوستلو زهٔ هم د دغه احساساتو او کېفيت سره دوچار وم او يقيناً هم داسې به وه چې انسان په خپل سرشت کښې د يوې سرچينې او د يوې منبع نه مظهر شوے دے. دے کهٔ د کائنات د ټولو نه په لرې ستورې استوګنه ولې نهٔ کوي خو په خپلو داخلي او خارجي احساساتو او جذباتو کښې به همېشه يک رنګي لري ـــ د ټولو اواز د يو محراب نه راووځي. "دېوال سره خبرې" هم د هاغه محسوساتو او جذباتو د بحرِ بېکران قيصه ده چې په مونږ کښې دننه اودهٔ شاعرانو، اديبانو او نورو ليکوالانو د خپلې بې يقينۍ په سبب لا د قلم څوکې ته نهٔ ده سپارلې.

شاهين بونېرے د خپل کتاب "دېوال سره خبرې" په ابتدائي سطورو کښې د خپل کلي او بيا د خپل ځان په حقله ليکي چې:

«د کلي نه يو وړوکے سړک راتېرشوے دے چې دواړه اړخ ته ئې د خودرو پلواړو او نورو ځنګلي ګلونو بوټي دي. کله چې به د امنور هائي سکول ته د ملګرو سره تلم نو د دغه ګلونو خوشبو به د ژوند د ښائست پېغام را کولو. د سکول د ريسس په وخت کښې به هم اکثر د ملګرو نه يواځې د غرهٔ په لمن کښې ناست وم. خبر نهٔ يم خو د غرهٔ لمن به راته د قرار احساس را کولو. يواځې والے زما په روح کښې ؤ.»

د شاهين بونېري سفر هم د فطرت د دغه ارتې او فراخې غېږې نه او د ګلونو له مينځه شورو کېږي او د تنهاپسندۍ افسون ور پکښې د استغراق جوهر پېدا کوي. هغه دشلبانړۍ د هسکو غرونو د شپونکي د شپېلۍ موسيقي او د ګلونو رنګ او خوشبو پهٔ خپل ذات کښې، پهٔ خپل روح او زړهٔ کښې تحليل کوي او خپل اندرون پرې ښائسته کوي. بيا د تنها پسندۍ پهٔ موجب پهٔ هغهٔ کښې د استغراق ماده غزونې کوي او پهٔ غړېدلو سترګو وينې او قائل کېږي چې د فطرت د سَخا نه پهٔ ډکه فلسفه کښې د نخښتړو دنګو څوګړو ته پهٔ سپلۍ برترې او فوقيت نشته. د ګلونو خوشبو چې د سحر باد اوچې ګياه ته يوسي نو د خپل شرف اظهار پرې نهٔ کوي. د سباوون د نمر پلوشې پهٔ غريب او بادار يو شان پرېوځي او د هېڅ قسمه امتياز پکښې نهٔ کوي. هم دغه وجه ده چې د شاهين بونېري واړه ليکونه، خوا کهٔ نثر دے او کهٔ شعر، هم د دغه پاکو او سپېڅلو جذبو ترجماني کوي.

ځکه نو هغه د مينې، د ښائست، د دنګو چينارونو او د هغې پهٔ غېږ کښې د سرو او زېړو اوبو د روانو چينو، د ګلونو، د خوشبو او د انسان د عظمت نغمه زن ښکاري او

په کُلي توګه په انسان د انسان د لاسه په ظلم او زياتي کولو ناڵانه دے.
د دوي نثري ليکونه د خپل اولس او په دې اولس د تېرو څلوېښتو کالو راهسې د روان زور او زياتي، د دوي د حقونو پائمالي، د دوي په خپلو وسيلو د بل د اختيار مقدمه د يو پوهه او زيرک مبارز په طور په خوش اسلوبۍ سره نمايان کوي او د خپل وګړي د شعور د بېدارۍ هڅې کوي. پښتون شاندار تاريخ لري او د نن دور ګنکس شوي پښتون ته د خپلو منورو اتلانو د يادګېرنې حق ادا کوي.
شاهين بونېرے د ژورې مشاهدې څښتن دے. هر څومره که مادي طور دے د خپل جنت برين، د سردرو د وطن نه ډېر لرې د غېرو په ديار کښې ژوند کوي خو په روحاني او عملي توګه د هغه ټول خيال او سوچ د خپل اولس او قام د سوکالۍ او پرمختګ د لا رو بر څېره کولو د يومحور نه تاوېږي . د "چيک ريپبلک" په مثال کښې هغوي پښتون په دې خبره پوهول غواړي چې ژبه د قام شناخت دے او يو قام تر هاغه د کاميابۍ او کامرانۍ سره نه شي همکنار کېدلے تر څو پورې چې ئې خپله مورنۍ ژبه نه وي ژوندۍ کړې. دے که په شمېر کښې د مليونو په تعداد کښې ولې نه وي خو تر هاغه به دے د بل تابع وي او د ده وسائل به نورو خلقو ولجه کړې وي. شاهين شاکي دے چې پښتون د وخت په سېلاب کښې غېر شعوري طور دومره اوبهيولے شو چې هاغه قام چې په ټوله نړۍ کښې ئې د خپل وسعت او مېلمه دوستۍ د پاره لوے نوم لرلو، اوس د ده بچي د ده وطن ته راغلي سېلګري په تيږو وولي. کرائسس قامي مشران وزېروي خو د پښتون وګړي د بد بختۍ به څه تپوس کوې، نيم پښتانه د خپل سود او زيان نه ناخبر د غېرو کېمپونو پسې روان دي منډې وهي او باقي نيم چې څه لږ ډېر ادراک لري او په خپلې بدې بر خې غمژن د قامي

مشرانو د زلفو ئې ځانونه اسير کړي دي، هغوي ته ئې ځان سپارلے دے. دغه موروثۍ مشران هم د حالاتو په غولي کښې ګېر د خپل قام د پاره د خالي او بې معنو نعرونه علاوه نوره څۀ واضحه لائحه عمل نۀ لري.

شاهين بونېرے په ژبه کامل قدرت او دسترس لري. نثر ئې خوږ روان دے او د يوسفزي والا او افغانستان په امتزاج رنګ اسلوب ئې لکه د بوډۍ د ټال زړۀ راښکونکي رنګونه لري چې ډېر زر لوستونکے په خپل حصار کښې واخلي. په لنډو ټکو کښې دومره به و وايم چې "دپوال سره خبرې" د شاهين بونېري د سفر هغه داستان دے، هاغه خودنوشت دے چې د باران لۀ کاروان څنې د يو بې درکه شوي څاڅکي نه شورو کېږي. په دغه سفر کښې د صدف په لړمون کښې خپل ځان ځائے کوي او انجام کار ترې نه يوه ناوياته ملغلره جوړېږي

زما دعا ده چې الله پاک د دوي کاوش له قبوليت عام ور کړي.

په ډېره مينه او درنښت

همايون مسعود

مينګوره، سوات

د شاهین د دېوال سره خبرې: ملغلرې

د شاهین بونېري لیکونه داسې دي لکه زرغونه. د زرغونې خبرې په تول پوره او د پوهې ډکې وې. هغه د کلي او لس، غم ښادی او رسم رواج په چل پوهېدله. زرغونه په ډول سینګار مئینه وه او په سرخنه کښې د کلي د نورو ټولو پېغلو څخه مېرنۍ وه. د زرغونې په یو کار کښې به چُګس نهٔ وهٔ. د هغې د نغري څخه د وتلي پخلي او د هغې د غوړولي پوزي په انداز به تل په کنه ګوره کښې خبرې کېدلې. د کلي د هرې مور به دا ارمان وهٔ چې زرغونه خپل ځوي له وغواړي. زما به تل تلوسه وه چې پرې رویه او سلیقه منده زرغونه به نن مازیګر کودر ته ځي او کهٔ نهٔ. ما چې د کله راهسې د شاهین لیکونه لوستل شورو کړي دي نو زهٔ د هغهٔ د بل لیک په تلوسه کښې اوسم — زهٔ پرې مئین شوے یم.

ما ته د هغهٔ په هر لیک کښې زرغونه ښکاري. زما په نظر کښې شاهین د دې عصر د پښتو ادب په ګلبڼ کښې د جدیدو تقاضو څخه خبر یو ویښ دانشور دے. د هغهٔ هر لیک لکه د زرغونې سینګار شوے وي. داسې ښکاري لکه د شاهین خبرې چې رقص کوي، رباب غږوي او لکه د زرغونې ټې هر وخت په لاسو نکریزې، په شونډو دنداسه او په څنو کښې ولونه اړولي وي.

شاهین لنډه خو پوره او کره خبره کوي. هغه د عالمیت په چوکاټ کښې د خپل علاقائیت څېړنه کوي او هغه په خپل هر لیک کښې تل د مزي بل سر ته د رڼا پلو ته یون کوي. دا توکي د نن په بې کچه (تېزه) زمانه کښې یو لوستونکے ځان ته

راحصاروي شي.

د شاهين دې کتاب "دېوال سره خبرې" ځينې ليکونو زۀ ډېر رالړزولے يم او ما ورته بې اختياره اوښکې بهيولې دي. د مثال په توګه (جاپانے سپلګرے. تخت بهائي او په هغۀ د کانو باران) او (د پراګ قلعه، شنې سترګې او مورنۍ ژبه).

د شاهين د ليک کمال دا دے چې د دغه جذباتي لړزان سره سره هغه د لوستونکي په ذهن کښې ډېر په چل چل کښې څۀ سوالونه پيدا کوي. د انسان، مينې، وطن، ژبې او قام په حقله د يو لوستونکي په ذهن کښې سوال پيدا کيږي چې وطن کښې امن ولې نشته؟ د وطن خلق لکه د نورو قامونو د هنر، پوهې او زدکړو مرکزونه ولې نۀ لري او يا دوي ته لکه د نورې نړۍ په رنګه د وطن د وسيلو نه د ګټې کولو سهې لارې ولې نۀ دي معلومې؟ دغه پوښتنې راپورته کول يا ورته د خپلې خاورې د بچي پام راګرزول تر ټولو لوے کمال دے ـــ يو انقلابي کمال.

زما په فکر يو ليکونکے تر هغې سم او قوي ليک نۀ شي کولے، تر څو چې هغه په خپله ژبه، خپل قام، خپله خاوره، خپل کلتوراو تاريخ پوره پوهه نۀ وي. شاهين نۀ يوائې دا چې د خپل وطن په خلقو او خاوره مئين دے او په خبرو ئې پوهه دے بلکې د هغۀ په زړۀ کښې د دغه وطن د اوسنيو نا کړديو څخه د وتلو د ارمان ډيوه هم بله ده.

شاهين د جديد عصر پښتون دانشور دے. هغه نۀ خو د مبالغو څخه په ډکو تاريخي داستانونو خپل لوستونکے تېرباسي او نۀ ئې د خپلې ذهني (ناروغتيا) د لاسه د سرابونو په کاروبار اخته کوي. د سرابونو کار او د زهني ناروغتيا مطلب دا دے چې ما اکثره لوستلي دي چې ځان ته د پوهانو ويونکو د ليکونو د مبالغو حد دا وي چې اکثره ليکونه ئې فينټسيز يا ذهني اختراع وي. د خپل لاس په

ګوته په هوا روان جهازونه راپرېباسي خو په حقیقت کښې د خپلې قولبې د جغ په جوغنډي کښې پتړے نۀ شي بدلولے. په خبرو تل خپل قام یا خوړرولو یا وراني ته راپاړولو ته کۀ څوک دړېي او قام خدمت واﺋي نو پۀ اوسني دور کښې به ئې ورسره څوک هم ونۀ مني. زما پۀ نظر کښې د قام دغه شان لیکونکو قام او وطن پۀ لاشعوري توګه زیاني کړي دي.

شاهین چې د خپل وطن سره مینه کوي نو هسې نغارې ورته نۀ وهي ــــ د وطن پۀ سینه کښې د پټو خزانو درک ورته پۀ منګل کښې ږدي. هغه چې سوات ته د سوئټزرلېنډ څخه زیاته ښائسته سیمه واﺋي نو پوهه دے چې د سوات د خاورې د پېرېو راهسې تاریخي ارزښت د چم ګاونډ د وطنونو نه واخله تر د یونان د زوړ تهذیبي ژوند پورې رسي. فطرت، حسن، پوهه او زغم دا د سوات تاریخ وۀ او د شاهین دا خبره بیخي سمه ده ــــ سوات د سوئټزرلېنډ نه زیات ښکلے دے خو هغه دا خبره تش د حسن پۀ داستان یا د دې د اوسني تاراج شوي شکل پۀ مرثیه نۀ تماموي ــــ هغه خپل قام ته د مُلائیت پۀ دام کښې د ښکېل کېدلو رنځ او ددې رنځ د درملنې چل ورښاﺋي. شاهین خپل او د لوستونکي وخت پۀ فکري مغالطه او کنکس شوي تصور نۀ دے خراب کړے نو ځکه زۀ وایم چې شاهین پۀ "دېوال سره خبرې" کښې د عصر د نړیوال معیار ادب لیکلے دے.

ما چې د شاهین دا کتاب لوستلو نو ما فکر کوۀ چې د دې کتاب صنف څۀ دے؟ ځکه چې ما ته پۀ ډېرو لیکونو کښې د سفرنامې منظر کشي، د تاریخ پس منظر او اثرات، د رپورتاژ طرزِ بیان، د فکري تحریر سیاسي بیانیه، د کالم تازه والے او اسانتیا، د افسانې تجسس او د فلسفې ژورتیا او پۀ ځینو لیکونو کښې د شعریت جمالي حسن محسوسېدلو. حقیقت دا دے چې پۀ پښتو کښې د ادب او د هغې د صنف د تعین کار د نړیوال ادب څخه مستعار اخستل شوے دے

ــــ يواځې په شعر کښې د صنف تعين سوچه دے. د شاهين په دې ليکونو کښې د نثري او نظمي ادب دې کوشهر شوي شکل يا امتزاج ته زهٔ د "ملغلرو" نامه ورکوم.

ملغلرې بايد اوس په پښتو ادب کښې د يو نوي صنف په توګه و منل شي. زمونږ د قام او وطن د کړمو، ېې وزلېو، ېې وسيو خبره بايد اوس په سوچه پښتون رومانوي انداز، رڼه ساده او صفا ژبه کښې وشي او د دې په علت ګوته کېښودل شي او هم په دغه انداز کښې د وطن د وسائلو، په دې کښې د سم وېش او په دې د هنر په چل ليکونه وشي. لکه د ملغلرو سوچه ليکونه ــــ لکه د زرغونې سينګار شوي ليکونه.

رحمان بونېرے
واشنګټن ډي سي، امريکه

خبرې لنډې لنډې وايه!

مونږ ټول مزل کوو خو ځينې خلق داسې وي چې يا خو منزل ته ورسي او يا د مزل په لارو کښې ورک شي، فنا شي. ځينې داسې هم وي چې چرته د ژوند په صحرا کښې د يوې اوښې سيورے وګوري نو هم هلته څادر خور کړي، کښېني او هره ورځ د يو نمر د راختو او پرېوتو ننداره کوي. په يو منظر کښې ورک شي. د يو اميد، د يو ارمان سندره وائي او يا د يو غم او يوې سودا په تيارو کښې د خپل اغاز او انجام فکرونه کوي.

خو څوک ټول عمر مزل کوي، لټون کوي، نوي ستورې ګوري، نوي مخونه ګوري، نوي ګلونه او نوي سحرونه ګوري. د داسې خلقو مزل نۀ ختميږي ــــ د داسې خلقو لپاره مزل د منزل نه ډېر مهم او ډېر زړۀ راښکونکے وي.

څوک يو څو قدمه واخلي، تر تا درشي
د چا پښې په مزل سترې شي، ناکام شي

زما مزل د پښتونخوا د ښائسته او ګلورينې سيمې بونېر په شلبانډۍ کلي کښې هاغه وخت پېل شو، کله چې ما په دې دنيا کښې سترګې وغړولې. د خپل کلي د ډېرو هلکانو په شان راته د خپل پېداوښت صحيح نېټه نۀ ده معلومه ــــ ځکه چې په کليوالو سيمو کښې هغه وخت د پېداوښت د نېټې ليکلو رواج ډېر عام نۀ وۀ. زمونږ د کلي د پرائمرۍ سکول هېډماسټر، مشال استاذ راله د فرورۍ اتلسمه نېټه او کال ۱۹۷۸م ليکلے دے او ما قبول کړے دے.

په وړوکوالي کښې راته د خپل کچه کور هغه کوټه ياده ده چې په ژمي کښې د اور

بلولو لهٔ کبله ئې ټول دېوالونه پهٔ لوګو تور شوي وو. د کلي چينې او چينار د کلي د ماشومانو او ځوانانو د لوبو او د تفريح ځائے وهٔ. د دې ځايه به د کلي ښځو پهٔ منګو کښې اوبهٔ وړلې او کله کله به ئې خپل بچي هم پهٔ غېږه کړي وو.

زمونږ پهٔ کلي کښې چې کله د پائپونو پهٔ وسيله اوبهٔ د چينو نه د غر پهٔ سر جوړې شوې ټېنکۍ ته د خېړولو او بيا د نلکو پهٔ وسيله د کلي کورونو ته د رسولو انتظام وکړے شو نو د ګودر ضرورت هم پاتې نهٔ شو. هغه چا چې به سحر او مازيګرد ټينکۍ نه اوبهٔ راپرېښودې، غفور باچا نوم ئې دے او زما ډېر قدرمن مشر دے. د ګودر ضرورت خو ختم شوے وهٔ خو ولې د ګودر رومانس اوس هم د کلي د جينکو پهٔ زړونو کښې ژوندے وهٔ. د اختر او شوقدر پهٔ موقعو به جينکو د کوټو پهٔ سرونو د خانک د اواز سره دا سندره هم وئيله چې:

"زهٔ کشمالې اوبهٔ کوْمه

د ميا کلي غفوره!

اوبهٔ راپرېږده!"

د کلي نه يو وړوکے سړک راتېر شوے دے چې دواړه اړخ ته ئې د خودرو پلواړو او نورو ځنګلي ګلونو بوټي دي. کله چې به د امنور هائي سکول ته د ملګرو سره تلم نو د دغه ګلونو خوشبو به د ژوند د ښائست پېغام را کولو. د سکول د ريسس پهٔ وخت کښې به هم اکثر د ملګرو نه يواځې د غرهٔ پهٔ لمن کښې ناست وم. خبر نهٔ يم چې ولې، خو د غرهٔ لمن به راته د قرار احساس را کولو. يواځې والے زما پهٔ روح کښې وهٔ.

ژوند د چينې او چينار نه ګېرچاپېره ګرځېدو ـــــ د غرونو پهٔ لمنو کښې ئې د درد او د احساس د شپېلۍ شخه وتلې وړومبۍ سندرې اورېدې او د کلي پهٔ پټولو پټو او ورشوګانو کښې د غانټول پهٔ ګلونو کښې د يوې خيالي لېلا پهٔ لټون کښې

ورک لېونے کر ځېدو.

زمونږ د کلي کېږ چاپېره غرونه او د پولو پټو لړۍ دي. چې لږ رالوے شوم نو د غرونو په لمن کښې د کرکنو او کرورو شوکول مو یوه مشغله وګرځېده. غرمه به مو د اینځر او توتانو په اونو کښې تېرېده. غریبي وه، کرېوانونه به مو شلېدلي وو او په پښو به مو پېزار هم نه وه خو اوس چې فکر کوم نو دغه راته د خپل ژوند تر ټولو خوشحاله موده ښکاره شي.

انسان هسې هم د خپل مزاج په حواله نوستېلجیک دے. په تېرو وختونو پسې ډېر خفه کېږي خو نه، دغه په ریښتیا ډېر خوشحاله ژوند وه، ځکه چې فطرت ته نزدې وه، ښائست او معصومیت ته نزدې وه.

د بونېر د تورو غرونو په لمنو کښې پېل شوے دغه مزل تر پښتنو د لوے تاریخي، کلتوري او اقتصادي مرکز پېښور راوغزېد. د اسلامیه کالج په پُرکېفه فضا کښې د ژوند او ښائست د نوو معانو سره بلد شو ـــ د چتراله تر اټکه د پښتنو په غرونو، سیندونو، کلو، بانډو او ښارونو راتېر شو ـــ او بیا وخت او تقدیر تر مینځني ختیځ، اروپا او امریکې د ځان سره د یو نه هېرېدونکي ملګري په شان بوتلو.

ما چې څه لیکلي دي، د دغه مزل هاغه یاداشتونه او قیصې دي چې زما نه د ژوند په پُرشوره قیامتونو کښې هم نه دي هېرې شوې. دا یادونه وخت په وخت زما د ذهن په پرده لکه د فلم د منظرونو او کردارونو په بیا بیا راڅرګندېږي ـــ کله مې په سترګو کښې وځلېږي او کله مې په زړه کښې لکه د ځریکو د خپل وجود احساس خپور کړي.

دا زما د روح ټوټې دي ـــ زما د وجدان سپرغۍ دي ـــ زما د فکر سیورې دي ـــ څه تت دي، څه روښانه دي ـــ څه غمګین دي، څه رنګین دي.

دا قیصې د ږوند په مزل کښې د بېلا بېلو پړاوونو قیصې دي.

مخکښې د دې نه چې دا هر څهٔ رانه د وخت په چپاوونو کښې لاهو شي، تاسو ته ئې کول غوارم ـــ ستاسو سره ئې شریکول غوارم.

په پائې کښې د خپل قدرمن مشر همایون مسعود د زړهٔ له تله مننه کوم چې دا ټوله مسوده ئې ولوسته، سمه ئې کړه او ګام په ګام ئې زما ډاډګیرنه وکړه. د قدرمن رفعت خټک صاحب ډېره مننه چې د دې کتاب ټائټل ئې جوړ کړو او زما لېونتوبونه ئې د خپل هنر او فکر په رنګونو ښائسته کړل. د پښتو د نوموړي شاعر ممتاز اورکزي او خوږو ملګرو رحمان بونېري او حیات روغاني د ډاډګیرنې ممنون یم چې وخت ئې وویستو او زما په دې ګډو وډو ئې د خپل فکر څرګندونه وکړه او د دې کتاب سرخَنه ئې وکړه. د دې ښاغلو د مرستې نه بغېر زما لپاره دا ممکنه نهٔ وه چې دا لیکونه مې ستاسو مخې ته راوړي وے ـــ کورمو ودان!

شاهین بونېرے

پراګ ـــ د چیک جمهوریت

۱۸ مئ ۲۰۱۶ م

د سر درو وطن

ملاکنډ یواځې د پښتونخوا د یوې سیمې نوم نهٔ دے، دا د تاریخ د عظمتونو، د ګلونو او فطرت د رنګونو کور دے. څنګه چې ئې لوړ لوړ غرونه د ښائست د اسمان سپینو واورو ته هرکلے وائي، چینې او چینارونه ئې د سپوږمۍ د پلوشو سره راز او نیاز کوي او د غرونو پهٔ لمنو کښې ئې کال و سر د ګلونو خوشبویانې خورې وي ـــ دغه شان د دې ځائے د خلقو پهٔ زړونو کښې د امن سندرې غزونې کوي او پهٔ سترګو کښې ئې د سپرلو د راتګ خوبونه د خپل تعبیر پهٔ لټون کښې دي.

د حکومت پهٔ کتابونو کښې سوات، بونېر، دیر، شانګله، ملاکنډ او چترال چې راټول شي نو د ملاکنډ ډویژن پهٔ نوم یادېږي خو د فطرت د مئینانو لپاره دا د ښائست او مینې د جنت بېلا بېلې برخې دي. هم د دې جنت د سیندونو او چینو پهٔ غاړه کښې د پښتنو یو شمېر اولسي او رومانوي داستانونو ژوند موندلے دے. هم د دې جنت پهٔ غرونو او ورشوګانو کښې د دې ځائے د مشرانو د ننګ او پښتونولۍ قیصې خورې ورې دي. دلته د کال پهٔ هره برخه کښې سپرلي زرغونېږي او سپرلي راټوکېږي. د ملاکنډ، ایلم، امبېلې، مابڼ، تاجکاه او هندوکش د غرونو پهٔ لمنو کښې د قیمتي کاڼو او قدرتي وسیلو خزانې پټې دي او پهٔ هر کاڼي کښې ئې د ژوند ترانې نغمه زنې دي.

دا د کال دوه زره شپږم (۲۰۰٦) خبره ده. زهٔ د خېبر ټيلي ويژن لهٔ خوا د سوات سنټر د سټېشن منېجر پهٔ حېث د سوات مينګورې پهٔ کانجو ټاون شپ کښې دېره شوم. غوښتل مې چې د دې سيمې د تاريخ، کلتور، ټولنيز ژوند، اقتصادي او فطري ښائستونو پهٔ اړه "د سردرو وطن" پهٔ نوم د پروګرامونو لړۍ پېل کړم.

سوات د بدهه مت پهٔ کتابونو کښې د "سواستو"، "شري واستو" او "اُدهيانه" پهٔ نومونو ياد شوے دے خو دلته زهٔ د تاريخ د پاڼو د کتلو پهٔ ځاے د نن خبره کول غواړم. د نن سندرې او ساندې زوتول غواړم.

سوات ته د تګ نه وړاندې د "کلي پهٔ کلي" د پروګرامونو رېکارډ کولو لپاره د پښتونخوا بېلو بېلو سيمو ته تلے وم او دغلته مې د پښتنو د ټولنيز او کلتوري ژوند بدلېدونکي رنګونه د نزدې نه کتلي وو. پهٔ پښتونخوا وطن کښې ستونزه د وسيلو د نيشتوالي نهٔ، د وسيلو د ټيک انتظام د نيشتوالي ده او د همغې وجه دا ده چې زمونږ پهٔ اولس کښې د اجتماعي شعور او اولسي پرمختيا لپاره پهٔ شريکه د کار کولو روايت لا دېر پياوړے شوے نهٔ دے.

د ۱۹۹۸م د سرشمېرنې تر مخه پهٔ سوات کښې خواوشا ديارلس لکهه خلق ژوند کوي. پهٔ دوي کښې دېر يوسفزي دي چې پهٔ شپاړسمه صدۍ عيسوۍ کښې لهٔ افغانستانه راغلي او اباد شوي دي. د کالام او کوهستان پهٔ درو کښې بيا د داردېک قبيلو خلق ژوند کوي چې توروالي او کالامي ژبې وائي.

کله چې د برطانيې ملکه الزبتهه دويمه، د سوات د رياست پهٔ دور کښې د والي سوات پهٔ بلنه سوات ته پهٔ دوره راغله او د دې ځاے قدرتي ښکلا او ښائست ئې وليدو نو سوات ورته د ايشيا سوئټزرلېنډ ښکاره شو.

خو ما سوئټزرلېنډ هم ليدلے او سوات هم. دا ټيک ده چې سوئټزرلېنډ هم د رنګونو او خوشبويانو خاوره ده ــــ د غرونو نه ئې د رڼو اوبو نهرونه رابهېږي ــــ

په تالا بونو کښې ئې رنګ په رنګ کشتۍ ګرځي ــ د غرونو په سرونو ئې د ګرمۍ په موسم کښې يخې هواګانې زړهٔ او ذهن ته سکون بخښي او په کليوالو سيمو کښې ئې سويس پيغلې په خپلو رنګا رنګ لباسونو کښې داسې ليدلې کېږي لکه د ګلونو په چمن کښې رنګ په رنګ لولکۍ ــ

خو بيا هم سوئټزرلېنډ د سوات هومره لپوـــ قدرتي حسن نهٔ لري. په سوات کښې خو په هره دره کښې د رڼو او يخو اوبو سيندونه بهيږي، په هر کمر باندې ئې رنګارنګ ګلونه او مېوې رازرغونيږي، د سوات غرونه دنګ دي او بيا په دغه غرونود نخښترو اونې د اسمان د رفعتونو سره خبرې کوي. بله دا چې د سوات تاريخي ارزښت، دلته د بدهـ مت تاريخي اثار او د دې ځائے د اولس لرغوني کلتوري قدرونه سوات د سوئټزرلېنډ نه په ډېرو حوالو ډېر پياوړے ثابتوي. زهٔ سوات ته د ايشيا سوئټزرلېنډ نهٔ، سوئټزرلېنډ ته د اروپا سوات وايم.

سوات کښې د منو، شلتالانو، خوبانو، الوچو، سرو املوکو او ناشپاتو بلها ډېر قسمونه دي. چې څومره ترې په مقامي منډاهئ کښې خرڅ شي هغه خرڅ شي او نور په باغونو او لارو کوڅو کښې پاتې شي، خراب شي او د خاورو سره خاورې شي. تر اوسه د دې مېوو نه د فائدې اخستو، لکه جوس ويستلو، جام او مارملېډ جوړولو او د دې د اوچولو او په مارکيټ کښې د خرڅولو بندوبست نشته.

دغه شان دلته د شنو زمرودو او نورو يو شمېر قيمتي کاڼو زېرمې دي. د والي سوات مياګل عبدالحق جهانزېب په وخت کښې د دې ټيک انتظام کېدو. رياست ئې ځار کولو او د دې ځائے نه په ترلاسه شوي ټېکس باندې د رياست ادارې چلېدلې. په کال ۱۹۶۹م کښې چې کله رياست په پاکستان کښې شامل شو نو د نورو ګڼ شمېر انتظامي ستونزو سره سره د سوات د قدرتي وسيلو نه د کار او فائدې اخستو عمل هم د کرپشن، نالائقۍ او بې غورۍ ښکار شو. په کال ۲۰۰۸م

کښې د زمردو زېرمې د وسله والو طالبانو په لاسو ورغلې او نن سبا حکومت یو شمېر ټېکه دارانو ته حواله کړې دي. د حېرانتیا خبره دا ده چې دا ټېکه داران وائي چې د زمردو نه ورته د کټې په ځائے تاوان ډېر کېږي.

په سوات کښې د کارپوهانو سره د خبرو په وخت را ته معلومه شوه چې د سوات د سیند نه د بجلۍ جوړولو داسې پروژې پېل کېدې شي چې خرڅ پرې هم ډېر لږ راځي او بجلي به هم ډېره پېدا کوي.

په داسې غني خاوره غریبي، بې وسي او د ناپوهۍ توري تیارې څۀ معنا لري؟

زما قلم او د هغهٔ ټوره

۲ مارچ ۲۰۰۷م :

د ژمي يخې هواګانې په شا کېدو وې. د پښتونخوا په مېداني سيمو کښې ورځې په ګرمېدو وې. زهٔ د مومندو او چارسدې په برېد د هشنغر په يوه سيمه کښې د يو ملګري سره مېلمه وم. بهر ناست وو او د چايو نه مو خوند اخستهٔ. دا داسې ورځې وې چې په سوات کښې د امام ډېرۍ مُلا فضل الله د خپل ايف ايم ريډيو په وسيله د خپلې خوښې د اسلام تبليغ کوهٔ.

جينکۍ دې سکول ته نهٔ ځي!

د پوليو څاڅکي حرام دي!

ښځې دې د کورونو څخه بهر نهٔ راوځي!

ځوانان دې د اسلامي نظام د قائمولو لپاره جهاد ته ځان تيار کړي!

دا داسې خبرې وې چې د هغهٔ د ريډيو لهٔ لارې هر سحر او ماښام د شلوېښت مربع کلوميټر په دائره کښې خپرېدې. ښځې خو هسې هم تر کورونو محدودې وې نو د مُلا صاحب د تقريرونو اورېدو نه بغېر ئې بل کار هم نهٔ وهٔ.

ما د خپل ملګري سره د پښتنو په سيمه او خاص کر سوات غونډې سېلاني سيمه کښې د مذهب په نوم د تشدد د خورېدو په موضوع خبرې کولې چې په دې کښې زما ټيليفون وغږېدهٔ. په سوات کښې زما د همکار، نياز احمد خان فون وهٔ. د ټيليفون په شنه بټنه مې ګوته کېښودهٔ او چې په خبرمې وونيل نو د هغه اړخه راته نياز ډېر په وار خطايۍ او وېرېدلي اواز کښې وونيل چې:

"سر! طالبانو زمونږ په کېمره مېن حمله کړې ده. کېمره ئې ترې ماته کړې ده

او هغهٔ ئې د ځان سره تښتولے دے."

زما د ښو نه زمکه وتښتېده. يوه دا چې زهٔ خبر وم چې طالبان پهٔ داسې حالاتو کښې بيا څهٔ کوي او بله دا چې کېمره مېن کم عمره هلک وهٔ، ډېر حساس وهٔ. ما وئيل کهٔ ازاد هم شي نو ټول عمر به د دغه وېرې نه پهٔ وتلو کښې بريا لے نهٔ شي. نياز ته مې ووئيل چې تهٔ چرته ئې؟ نو هغهٔ را ته ووئيل چې پهٔ هغهٔ ئې هم بريد کړے وهٔ خو هغه پهٔ تښتېدو کښې بريا لے شوے دے.

قيصه څهٔ داسې رنګ وه چې مُلا فضل الله پهٔ اسلام اباد کښې پهٔ لال مسجد او جامعه حفصه د پوځ د عملياتو پهٔ ضد احتجاج کول غوښتل او د کبل پهٔ ګراونډ کښې ئې خلقو ته وينا کول غوښتل. پهٔ لاره کښې پوليسو ايسار کړو خو معلومه نهٔ ده چې د کوم ځائے نه احکامات راغلل او مُلا صاحب د پوليسو د حصار نه پهٔ وتلو کښې کامياب شو او يا ورته لار ورکړې شوه.

نيغ کانجو ته پهٔ خپل اس سور ورسېد. پهٔ دې وخت کښې پهٔ زرګونو خلق او د فضل الله طالبان د کانجو چوک ته راټول شوي وو. نياز غوښتل چې د دې مظاهرې پهٔ اړه يو وېډيو راپور جوړ کړي. ما ورته وئيلي وو چې کېمره د ځان سره مهٔ وړه ځکه چې وسله وال طالبان د تصوير ويستلو اجازه نهٔ ورکوي خو هغهٔ بيا هم غوښتل چې ټي وي له راپور ځي نو بايد چې وېډيو ورسره لاړه شي او د يو صحافي پهٔ حېث د هغهٔ فېصله ټيک هم وه.

ما غوښتل چې کېمره مېن تاج رحمان ته څهٔ زيان ونهٔ رسي نو لهٔ دې کبله مې د تحريک طالبان سوات وياند مسلم خان او سراج الدين ته د ټيليفون پهٔ ذريعه د کال کولو هڅې وکړې خو کامياب نهٔ شوم. طالبانو هلک امام ډېرى مرکز ته رسولے وهٔ، وهلےئې وهٔ او د نورو وېرولو لپاره ئې ورته دړکې ورکولې چې تهٔ د امريکې ايجنټ ئې نو ژوندے دې دا ور لمبو ته اچوو.

بیا مې په مینګوره کښې د ازادۍ اخبار مالک ممتاز احمد صادق او خپل ملګري عثمان اولسیار ته فون وکړو. هغوي هلې ځلې شروع کړې او د ځائي مشرانو په کوششونو ئې تاج رحمان د وسله والو څخه راخوشې کړے وۀ او هسپتال ته ئې د علاج لپاره بوتلے وۀ.

ما د ملګري نه اجازت واخستو او سوات ته روان شوم. دا داسې ورځې وې چې د سوات انتظامیه په شا شوې وه او وسله والو طالبانو خپلو هلو ځلو له دوام ورکړے وۀ. د پولیسو مشر یامین خان غوښتل چې مونږ دې راپور درج کړو خو ځائي مشرانو وئیل چې ښه به دا وي چې د طالبانو د امیر فضل الله سره مخامخ خبره وشي او غوښتنه ترې وشي چې د میډیا د ملګرو حفاظت یقیني کړي او هاغه وسله والو ته سزا ورکړي چا چې په تاج رحمان تشدد کړے وۀ. د زورور سره نور څۀ کېدے شي خو په جرګه به ورځو. زۀ، نیاز احمد خان او ممتاز صادق ملګري شو او د سوات د سیند نه هغه اړخ ته د مُلا فضل الله کور ته د جرګې په نیت لاړو چې خپله ګیله ورته وکړو او د کېمرې د تاوان غوښتنه ترې وکړو.

چې مام ډېرۍ مدرسې ته ورسېدو نو د طالبانو ویاند سراج الدین مو هرکلے وکړو. ګېرچاپېره وسله وال ځوانان ګرځېدل. ځینې ځائي خلق هم وو چې د مدرسې د تعمیر په کار کښې بوخت وو. فضل الله ځائي سړے وۀ نو د سیمې په رسم او رواج پوهېدو. د والي سوات د دور په شان د مدرسې د تعمیر لپاره ئې د یو یو کلي ذمه واري لګولې وه. د اشر اعلان ئې کړے وۀ. هره ورځ به د یو کلي څۀ خلق راتلل او د مدرسې په جوړولو کښې به ئې مرسته کوله. په دغه وخت کښې د سوات په ځینو برخو کښې ښځو خپل د سرو زرو کالي هم د مدرسې د تعمیر لپاره عطیه کړي وو. پښتنې ښځې خپل کالي ډېر په ګرانه بل چا له ورکوي. دا

زهٔ د مُلا فضل الله هنر گنړم چې خپله خبره ئې د هغوي تر غوږونو رسولې وه او هغوي ئې پهٔ دې قانع کړې وې چې د دغه کالو پهٔ بدل کښې به د جنت د نعمتونو حقدارې وګرځي.

د فضل الله سره مونږ د مدرسې پهٔ چت ولیدل. پهٔ دغه وخت کښې زمونږ نه ګېر چاپېره وسله وال کسان ولاړ وو چې د ځینو پګښې مخونه پټ وو او ځینو د نمر تورې چشمې پهٔ سترګو کړې وې. مُلا صاحب ووئیل چې دا ځائے سم نهٔ دے، د هغهٔ بېټک ته به لاړ شو او پهٔ ارام به خبره وکړو. سراج الدین او فضل الله وړاندې او مونږ وروسته پهٔ مام ډېرې کښې د هغهٔ د خښتو او سیمټو نه جوړ پوخ بېټک ته لاړو.

خدمتګارو راله شنې چائې راوړې. خبرې شروع شوې. ما ورته وضاحت وکړو چې زمونږ ملګري د امریکې ایجنټان نهٔ بلکې د یو مقامي ټیلي ویژن کېمره مېنان دي او هغوي غوښتل چې د خبرونو لپاره ویډیو واخلي نو ځکه ئې جلسې ته کېمره راوړې وه. خو دغلته ځینو وسله والو ووهلو، کېمره ئې ترې ماته کړه او بیا ئې د ځان سره بوتلو. مُلا صاحب زمونږ خبره ډېره پهٔ غور واورېده. پهٔ دغه دوران کښې د طالبانو ویاند مسلم خان او یو څو وسله وال هم راغلل چې مخونه ئې پهٔ تورو ټوکو کښې پټ وو او زمونږ ګېر چاپېره کښېناستل. ځیني پګښې پهٔ پوړو کښې هم ودرېدل.

مُلا فضل الله ډېر پهٔ غور زمونږ خبره واورېده او زمونږ سره ئې زمونږ د ملګري پهٔ وهلے کېدو او د کېمرې پهٔ ماتېدو خپله خواخوږي ښودله. کله چې د مسلم خان د خبرو وار راغے نو هغهٔ ډېر پهٔ ستغه ووئیل چې څهٔ شوي دي ښهٔ شوي دي. میډیا طالبانو پسې پروپېګنډې کوي او بله دا چې تصویرونه ویستل هسې هم پهٔ اسلام کښې جائز نهٔ دي نو بس د کېمرې د تاوان خبره هېره کړئ او

کېمره مېن چې کومو کسانو وهلې دې، هغه ناپوهه وو. د طالبانو مشران به ئې پوهه کړي.

په فضل الله د مسلم خان دا خبره ښه ونه لګېده. په قهرېدلي نظر ئې مسلم خان ته وکتل. وئېل ئې چې دوي په جرګه راغلي دي. پکار ده چې مونږ د دوي خبره واورو. تاسو د جرګې په اصولو نه پوهېږئ. د پښتو د رواج نه نه يئ خبر؟

په دې سره مسلم خان خاموشه شو او بيا ئې څه ونه وئېل.

فضل الله ووئېل چې هر څه شوي دي، سم نه دي شوي. هغه به په رېډيو په خپل تقرير کښې د دې معافي وغواړي او په يوه هفته کښې به د کېمرې تاوان هم پوره کړي.

رېښتيا چې مُلا فضل الله د خپلې وعدې مطابق په رېډيو په خپله وينا کښې بخښنه وغوښته او زياته ئې کړه چې په تاج الرحمان تشدد د ځينو جذباتي هلکانو له خوا شوے دے چې هغوي سراسر غلطي کړې ده او دا چې هغه به ئې تپوس وکړي.

دا زمونږ د پاره د بريا خبره وه ځکه چې په دغه وخت کښې چا د وسله والو طالبانو په اړه يوه خبره هم نه شوه کولې. ټوله سيمه د وېرې ترهې خپسې په خپله ولقه کښې نيولې وه.

يوه هفته وروستو سراج الدين ټېليفون وکړو چې مونږ دې د جمعې نمانځه له مام ډېرۍ ته لاړ شو چې د مولانا صاحب نه د کېمرې تاوان ترلاسه کړو. زه په دغو ورځو کښې د څه ريکارډنګ لپاره په پېښور کښې وم خو نياز احمد خان او د ټي وي مرکزي يو ځو نور ملګري د فضل الله ملاقات له لاړل.

نياز راته بيا وروستو ډېر په خوند خوند دا قيصه وکړه چې د جمعې د نمانځه نه وروستو فضل الله په ناستو خلقو غږ وکړو چې د کېمرې د تاوان پوره کولو لپاره

دې چنده (عطيه) ورکړي. يو طالب د امير صاحب مخې ته څادر خور کړو او خلقو ور پکښې د نوټونو په شکل کښې چندې ورواچولې. چې ډېرو خلقو چندې ورکړې نو نياز ته ووئيلے شو چې په څادر کښې اچولې شوې روپۍ راغونډې کړي او هر څومره چې دي، د کېمرې د تاوان په توګه دې قبولې کړي.

نياز چې دفتر ته راورسېد او روپۍ ئې وشمارلې نو د کېمرې د قيمت نه لږې وې خو د وعدې مطابق هغهٔ قبولې کړې.

تاج رحمان د هسپتال نه رخصت کړے شو. جسماني ډېر زخمونه پرې نهٔ وو خو داسې ښکارېدو چې لکه روح ئې زخمي شوے وهٔ او زړهٔ او ذهن ئې د دې پېښې د وېرې څخه لا ازاد شوے نهٔ وهٔ. ما پهٔ چُټۍ خپل کور ته ولېږلو. د کور د مشرانو لهٔ خوا ورته سوات ته د تلو اجازت ترلاسه نهٔ شو او هغه بيا سوات ته راستون نهٔ شو.

بدها سرګردانه دے

د مینګورې ښار نه خواوشا د پنځلس کلومیټره په فاصله د جهان اباد کلے دے. دا کلے د څلور واړه اړخ نه په غرونو کښې راګېر دے. یو وخت داسې وُو چې د دې غرونو په لمنو او سرونو به د بده مت منونکو د مینې او امن تبلیغ کولو. دلته به د انسانیت د عظمت خبرې او بحثونه کېدل او د ژوند په تیارو کښې به د رڼا لټون کېدلو.

نن، زرګونه کاله وروستو، د مینې او امن او انسان سره د ښېګړې دغه تبلیغات د بارودو په لوګو کښې، په بمې چاودنو اود انسانانو د وژنې غوندې ناوړه کارونو په وحشت کښې ورک شوي او هېر شوي دي.

دا د کال ۲۰۰۷م د اکتوبر میاشت وه. په اکتوبر کښې په سوات کښې موسم یخ وي، شپې اوږدې شي او په کلیوالو سیمو کښې خلق د ماښام د تیارې د خوړېدو سره سم خپلو کورونو ته ستنېږي.

د جهان اباد په یو غرهٔ کښې د بدها یوه مجسمه په غرهٔ کښې کنستلې شوې ده. په دې کښې بدها د مراقبې په حال کښې ښودلے شوے دے. د پېړیو راهسې د بدها منونکي او په فن او هنر مئینان د دې مجسمې د زیارت لپاره وخت په وخت راغلي دي. دا "Rock carving" خواوشا ۲۲ فُټه اوچت دے او د تاریخ پوهانو په وینا په اوومه پېړۍ کښې جوړ شوے دے. دا د لرغون پوهانو (Archeologists) لپاره په بامیان کښې د بدها د مجسمو نه ورستو د ډېر ارزښت ور هنري کار وهٔ.

په سیمه کښې د مذهبي سخت دریزۍ د مفکورې د خوړېدو نه وروستو د سیمې

د لرغوني تاریخي اثارو څهٔ اهمیت پاتې نهٔ شو. سخت دریزه مذهبي ټولګو غوښتل چې هر هاغه څهٔ د مینځه یوسي کوم چې د یوې داسې ټولنې د بنیاد کېښودلو لپاره مهم وي چې پهٔ انسانیت، زغم او مینه ولاړه وي.

د اتم اکتوبر پهٔ شپه وسله والو طالبانو پهٔ جهان اباد کښې د بدها د دغه لرغوني اثر د ړنګولو تابیا وکړه. د کلي یو اوسېدونکي شمشېر خان ما ته ووئیل چې د شپې څهٔ ځلوېښت پنځوس وسله وال طالبان پهٔ کلي راتېر شول او دغرهٔ د لمنې هغه برخې ته ئې ځان ورسوهٔ چرته چې بدها پهٔ مراقبه کښې ناست وهٔ.

د دوي سره جنرېټر او پهٔ کاڼي کښې د سورو کولو اوزار هم وو. د کلي خلقو ته ئې ووئیل چې ستاسو سره مو کار نشته، خپل کار کوو او ځو.

شمشېر خان زیاته کړه چې وسله والو اول د مجسمې پهٔ سر کښې سورې وکړل، بیا ئې د بارودو نه ډک کړل او اور ئې ورته پورته کړو. د چاودنې سره د مجسمې سر پهٔ جزوي توګه ړنګ شو. وسله وال تر ډېرو ساعتونو بوخت وو چې څهٔ ړنګ دې مجسمې ته د ډېر نه ډېر تاوان ورسوي. د سحر د رڼا خورېدو نه وړاندې ئې خپل سامانونه راټول کړل، پهٔ ډېر فاتحانه انداز ئې خپل کلاشنکوفونه اسمان ته جګ کړل، ډزې ئې وکړې او ستانهٔ شول.

پهٔ سېدوشریف کښې د سوات میوزیم ډائریکټر محمد اقلیم راته ووئیل:

"پهٔ سوات کښې د بدها دوه ویشت داسې تاریخي اثار دي چې پهٔ ښهٔ حال کښې دي او باید د حفاظت لپاره ئې کامونه پورته کړے شي."

هغهٔ غمژن وهٔ او دا وېره ئې محسوسوله چې هسې نهٔ دا لرغوني تاریخي اثار د وسله والو د بریدونو لهٔ خوا هم د مینځه لاړ شي.

دا تاریخي اثار کهٔ یو خوا د دې سیمې د اولس د اولسي، تاریخي او کلتوري شناخت دپاره مهم دي او هغوي ترې د خپل سباوون لپاره الهام اخستے شي

نو بل خوا دا د بدھ مت د منونکو لپاره ډېر مقدس ځایونه دي او که چرې حفاظت ئې وشي نو دلته مذهبي سېلګري "Religious Tourism" وده کولې شي او د سیمې د اولس په اقتصادي او کلتوري پرمختګ کښې یو مهم کردار لوبولے شي.

کله چې په کال ۱۹۹۲ء کښې سخت دریزه هندوانو په هندوستان کښې تاریخي بابري جومات ړنګ کړهٔ نو په پاکستان کښې هم د دې په ځواب کښې قهرژني مظاهرې راوپارېدې. هم په دغو ورځو شپو کښې د سوات په غالیګي نومې کلي کښې خلقو د بدھا یوه بله مجسمه هم ړنګه کړه چې د بریکوټ نه مینګورې ته تلونکي د لوے سړک په غاړه په یو غرهٔ کښې کنستلې شوې وه. دغه شان په پیر بابا بونېر کښې د سکهانو په ګوردواره هم بریدونه وشو او هغه وسوزولې شوه.

د دې ټولو بریدونو په شا هاغه خلق وو چې د اسلام د امن پیغام ئې هېر کړے او د ذاتي تعصب، ناپوهی او سیاسي مقصدونو لپاره ئې اولس د عدم برداشت او تشدد په لور بوتللو او د سیمې د تاریخي او کلتوري تسلسل مزے ئې غوڅولو.

د سوات د کلتوري ټولنې مشر عثمان اولسیار راته وئیل چې څو کاله وړاندې مرکزي حکومت ته د یوې بهرنۍ ادارې له خوا څهٔ سل ملیونه روپۍ په دې غرض ورکړې شوې وې چې د دې تاریخي اثارو د حفاظت لهٔ پاره په کار راوستلې شي خو تر اوسه په دغه اړه څهٔ کار نهٔ دے شوے.

ډاکټر عدیل ظریف په پېښور کښې د یوې غېر سرکاري ادارې "سرحد کنزروېشن نېټ ورک" (Sarhad Conservation Network) مشر دے. هغهٔ راته وئیل چې په اصل کښې د پاکستان د ریاست پالیسي د کلتور نفي کوي. ډاکټر صاحب سپیناوے وکړو چې د پاکستان په درسي کتابونو کښې طالب علمانو ته ښودلے کېږي چې د هېواد قومي تاریخ د کال ۱۹۴۷ء نه

شروع کېږي. دا بالکل غلطه خبره ده. د دې سيمې تاريخ څو زره کاله زوړ دے او دلته د ګندهارا په نوم د نړۍ د يو ډېرلوے تهذيب بنيادونه کېښودلے شوي وو.

په دې موضوع ما په دغه وخت کښې د کراچۍ نه د خپرېدونکې "نيوز لاين ميګزين" لپاره د "Obliterating a Rich Past" په نوم يو راپور هم ليکلے وو. د راپور لپاره مې د پاکستان د نومورې اداکارې او ليکوالې فريال ګوهر سره خبرې وکړې. فريال د تاريخي اثارو د حفاظت يا "کنزروېشن" (Conservation) په اړه په يوه ځېرنيزه پروژه هم کار کوي. د هغې نه مې وپوښتل چې په پاکستان او خاص توګه د پښتنو په سيمو کښې په تاريخي اثارو بريدونو ته هغه په څه نظر ګوري؟ نو هغې راته ووئيل چې وسله وال تنظيمونه او ځينې داسې خلق چې په جرمونو کښې ککړ وي، په لرغوني اثارو بريدونه له دې کبله کوي چې د ميډيا او نړيوالو توجه ځان ته کش کړي او دغه شان په حکومتونو د خپلو غوښتنو منلو لپاره فشار واچوي.

فريال د دې اثارو د اهميت په اړه ووئيل چې په اصل کښې دا رقم اثار د يو قام د تاريخي او کلتوري ارتقا يو "Timeline" وي او د قام په شناخت "identity" جوړولو کښې مهم کردار لري. د دې اثارو حفاظت ځکه مهم دے چې مونږ د دې اثارو نه د پخوانو ټولنو د ژوند ژواک، هغوي ته د وړپېښو ستونزو او د هغوي د کارنامو په اړه علم او پوهه ترلاسه کولې شو. د دې پوهې نه بغېر مونږ د مستقبل په اړه منصوبه بندي څنګه کولې شو؟

جاپانــي سېلګرے، تخت بهائي
او په هغه د کانو باران

د پښتونخوا صوبې، د مردان ښار نه د پينځلس کلوميټره په فاصله د تخت بهايي د بدهه مت د راهبانو د عبادت لپاره د تعميرونو يو "کمپليکس" (Complex) دے چې په وړومبۍ صدۍ قبل مسيح کښې جوړ کړے شوے دے. وخت په وخت وربانديې بريدونه او يرغلونه شوي دي خو خوندي ځکه پاتې دے چې د يو غر په سر جوړ دے. خوا ته ورسره د سري بهلول کنډرونه دي چې په يوه زمانه د ډوند د رنګه ډک ښار وو. "د ملګرو ملتونو د تعليم او کلتور سازمان" (يونيسکو) دا د نړۍ په مهمو کلتوري اثاثو کښې شمېرې.

دا د دوه زره پينځم (۲۰۰۵م) کال د ژمي موسم وو. زه د ملګرو سره د دې کنډرونو په اړه د يوې ډاکومنټرۍ جوړولو په غرض دغه کنډرونو ته په غرو کښې ورختم. چې لږ مزل مو وکړو نو يو ځوان هلک مو وليده چې په ډېره منډه په ښکته راروان وو. چې مونږ ته راورسېد نو معلومه شوه چې دا يو جاپانــي وو چې د پښتنو روايتي کالي يې په غاړه وو. ډېر وېرېدلے او وارخطا وو او سر يې هم لږ زخمي وو. مونږ رايسار کړو خو هغه دومره وېرېدلے وو چې په مونږ يې هم باور نه راتلو. ما ترې په انګليسي ژبه پوښتنه وکړه چې څوک يې او څه درسره وشو؟ هغه په انګليسي ژبه خبرې نه شوې کولې خو بره غرو ته يې ګوته نيوله. زمونږ ملګرو ورله اوبه ورکړې او د تندي نه يې ورله وينه اوچه کړه. زما دوه

ملګرې په غره کښې په بره لاړل چې معلومه کړي چې په مېلمه ګزارونه چا کړي دي؟ لږ وخت وروستو ملګري راغلل. هغوي ووئيل چې بره د خواوشا کلو څه ماشومان وو چې دا مېلمه ئې په کاڼو ويشتلے دے. هغوي وئيل چې دا کافر دے او دهٔ ته ضرر رسول د ثواب کار دے. د پښتنو ټولنه چې د مېلمه دوستۍ لپاره يو نوم لري، نن دې حال ته رسېدلې وه چرته چې ماشومان هم د سخت دريزه مذهبي تعليماتو د اثر لاندې وو او د ثواب معنې نه پې خبره ئې هم په وينه کښې ثواب لټولو.

دا جاپانے سېلکرے وهٔ او د بدهـ مت منونکے وهٔ او د دغه تاريخي اثارو د ليدو او ورته د مذهبي احترام او عقيدت وړاندې کولو لپاره راغلے وهٔ ـــ خو د خپل عقيدت او مينې په کوڅو کښې په کاڼو ووېشتلے شو.

مونږ غوښتل چې د بدها دا مينه وال د ځان سره ايسار کړو خو هغهٔ ښکته لارې ته اشارې کولې چې ګنې تلل غواړي. زمونږ يو ملګري تر لوئې لارې ورسولو. ما فکر کوهٔ چې دا زلمے کله خپل وطن ته خپلو خلقو ته ورسي نو چې زمونږ په اړه به ورته څهٔ وائي؟

دير، كوهستان او د سپوږمۍ شپه

دوه زره شپږم (۲۰۰۶م) كال وو. په مېداني سيمو كښې ګرمي ښه په زور كښې وه. زه په دفتر كښې ناست وم چې په موبائل فون راته د دير ضلعې د "وركس اينډ سروسز ډيپارټمنټ"(Works & Services Department) د مشر سيد جلال صاحب چې خلق ئې په جان صاحب هم پېژني، ټېلېفون وكړو. د خېر په خېر نه وروستو ئې راته دعوت راكړو چې بر دير ته لاړ شم او د كوهستان د دنګو غرونو په ښائستونو او هلته د اوسېدونكو خلقو په ژوند ژواک د تي وي لپاره يو پروګرام ريكارډ كړم.

جان صاحب په وطن مئين يو سپېځلے پښتون دےاو مشران ئې د پخواني چترال رياست واكمن پاتې شوي دي. د هغوي دعوت زما د پاره حكم وو او بله دا هم غوښتل چې د بر دير د كمراټ دره، جاز بانډه، كلكوټ او لاموتۍ سيمې ووينم. نو په يوه هفته كښې مې پروګرام راجوړ كړو او بر دير ته روان شوم.

د ملاكنډ په غره وراتېر شو ـــ هاغه ملاكنډ چې د بهرملكي ځواكونو په ضد د پښتنو په مزاحمت كښې ئې لوےكردار لوبولے دے. د برطانيې پخواني وزيراعظم ونسټن چرچل دلته د پيرنګي پوځ سره د خبرياال په توګه وخت تېر كړے وو او خپل يادونه ئې په كال ۱۸۹۷م كښې د "The Story of the Malakand Field Force" په نوم خوندي كړي دي او په دغه كتاب كښې ئې د ملاكنډ د پښتنو قبيلو سره د پيرنګيانو د جنګونو قيصې ليكلي دي.

هسې خو د ملاكنډ ټولې سيمې د تاريخ د مزل پړاوونه او د فطرت د ښائستونو علامتونه دي خو د بر دير او بر سوات غرئيزې سيمې د ژوند د رنګ او ښائست

داسې ګودرونه دي چېرته چې هر احساس خوږ دے او هر اواز سندره ده.

د بردير نه د شرينګل پۀ لاره ټولې درې د رنګونو نه ډکې دي. هر غر ئې د ښائست د ښاپېرو غر دے او هر بوټے ئې دارو دے. پۀ دې غرونو کښې کوهستانيان اوسېږي. دا پۀ زړۀ او پۀ ذهن پاک خلق دي. د دوي د ژوند ټوله ادانه هم پۀ دغه غرونو او ځنګلونو ده خو د ډېرې مودې نه د ښکته سيمو نه ټيکه داران راځي، د حکومت د ځينې چارواکو پۀ مرسته د دوي ځنګلونه وهي او دوي له پۀ بدل کښې څۀ نۀ ورکوي.

د شرينګل نه کمراټ ته لاره تلې ده. د کمراټ درې پۀ غرونو ځنګلونه او پۀ لمنو کښې ئې د ګلونو لړۍ دي.

الله پۀ تورو غرو مئين دے

پۀ سر ئې واورې وروي وېښ کښې ګلونه

د درې پۀ مېنځ کښې د پنجکوړې سيند بهېږي. مونږ يوه شپه د دې سيند پۀ غاړه داسې وکړه چې د دې سيمې نه د يو سياسي مشر فريدخان د کورنۍ زلمو راله د سيند پۀ غاړه پۀ مېدان کښې اور بل کړو، اور څۀ وۀ خو لمبې وې چې تر سحره بلېدې او مونږ ترې ګېرچاپېره بسترې اچولې وې. کمبلونه مو اچولي وو ـــ يو خوا ته د سيند داوبو شور او بل خوا د اور د لمبو رڼا او تودوالے ـــ دا زما د ژوند يوه ښائسته شپه وه او تر ډېرو ورځو هم پۀ دغه خمار کښې ډوب ګرځېدم.

فکر مې کوۀ چې د خپل غفلت او ناپوهۍ لۀ کبله مونږ د دې جنتونونه هاغه خوند وانۀ خستو کوم چې پکار وۀ. دلته ډېر خلق د ژوند د اسانتياؤ نه بې برخې دي، غريبان دي. يا خو پۀ خپلو پټو کښې خوارې مزدورې کوي او يا ښکته ښارونو ته د کار لپاره ځي.

د سخت درېزه مذهبي ډلو د راتګ سره دلته هم ځينې خلق د ژوند په اړه داسې فکر لري چې هغو د پرمختيا کارونو ته د شک په نظر ګوري، بدلون ته نهٔ دي اماده ـــ نهٔ دې ته تيار دي چې ژوند د جهالت د اژدهاګ د خولې نه راوباسي.

په يو وخت کښې د کمراټ د سيند دواړه اړخ ته دا ټولې درې د ځنګلي ګلونو نه ډکې وې ـــ په خوشبويانو معطره وې خو دا ځل ما وکتل چې په ډېرو برخو کښې ئې هغه ګلونه نهٔ وو غوړېدلي. ما پوښتنه وکړه چې دا ولې؟

نو د سيمې ځوانانو راته ووئيل چې دلته ځينې مشران نهٔ غواړي چې سېلاني راشي. دوي فکر کوي چې دې سره دلته فحاشي خورېږي نو ځکه ئې دغه ګلونه رېبلي دي او د هغې په ځائے ئې الوګان کرلي دي. زمونږ په وطن کښې د ګلونو دښمنان هم څهٔ لږ نهٔ دي! په زمکه د ګلونو هغه رنګونه ئې خړ الوګان د زمکې لاندې کړل.

بله ورځ راپسې جان صاحب هم راورسېد. د تېمرګرې ډاکټر شعيب هم وهٔ او زمونږ شاعر ملګرے اقبال حسين سالار هم سره د خپلو ملګرو راغے. د لاموتۍ او جندرۍ خلق راسره ملګري شو. خوراکي مواد، لاټېنونه او کمبلې مو د ځان سره واخستې او د جازبانډې په لور روان شو.

لاره د غرونو په سرونو او د درو په غېږه کښې تېره شوې ده. يو غر پسې بل غر، يوه درې پسې بله دره ـــ هر غر د بل غر نه زيات مغرور او هره دره د بلې درې نه زياته ښائسته. د کلي ملک صاحب راته وئيل چې کله هغوي مزل کوي نو په درې ساعتونو کښې جازبانډې ته رسي خو مونږ د غرهٔ د مزل بلد نهٔ وو نو مونږ خواوشا شپږ ساعتونه واخستل.

چې ډېر بې ساه به شو نو د کلي ملګرو به راته وئيل چې کله جازبانډې ته ورسئ نو ټول ستړيتوب به مو ختم شي. يو ځائے يو کس راله په پکول کښې ځنګلي

ګلونه وټومبل. وئيل ئې د دې سره به دې ساه سمه وي او سفر به ښهٔ کوـلے شي.

مابنام شو، د نخښتړو ځنګل وهٔ، مونږ سفر کوهٔ. يو ځوان پهٔ لاره تېرې وئيلې، ډېر خوږ اواز ئې وهٔ. اخر دا چې يو بل غر ته ور سم شو. سره د دې چې شپه رو رو پهٔ راغږېدو وه خو تيارهٔ نهٔ وه. ټوله دره د سپوږمۍ د پلوشو پهٔ رڼاګانو روښانه وه. فطرت د ښائست بارانونه ورول. چې د غر نه پورته شو نو د شنو چمنونو يوه اوږده لړۍ مو پهٔ نظر شوه. لکه چې جنت ته دروازه پرانستلې شي ــ لکه چې بنده د تخيل پهٔ وسعتونو کښې د ځانه هم بې درکه شي ــ لکه چې دا د نړۍ د ټولو ښائسته ځاے وهٔ ــ دا جاز بانړه وه!

شپه وه. هاغه ملګري چې زمونږ نه مخکښې رسېدلي وو، اور ئې غرغنړه کړے وهٔ او د خوراک تيارۍ رواني وې. پهٔ جاز بانړه کښې د خاورو ګټو د يو جومات نه علاوه بل تعمير نهٔ وهٔ. پهٔ جومات کښې مو سامانونه واچول او بهر راووتلو. ټوله شپه مو د جاز بانړې پهٔ معطره فضا کښې پهٔ خبرو او سندرو کښې تېره کړه. سحر نزدې مو لږ ارام وکړو او بيا خواته، د کټورې ډنډ ليدو له لاړو. دا د ګېرچاپيره غرونو نه د واورو اوبهٔ راځي او د دغه ډنډ پهٔ شکل کښې د جازبانړې ښائستونو له د جلال او جمال رنګونه ورکوي.

د دغې درې نه د سوات کوهستان ته هم لاره تلې ده او کهٔ د دوارو درو ترمينځه سړک جوړ کړے شي نو دې سيمې ته به خلق پهٔ اسانه تلے او راتلے شي او د سيمې اقتصادي وده به ورسره هم وشي.

د ډنډ د شنو رنړو اوبو پهٔ سر د نمر د رڼا پلوشې خورېدې او زهٔ دې فکر وړے وم چې د دې جنت خلق ولې تر دومره اوږدې مودې د غربت او ناپوهۍ د تورو تيارو بلا پهٔ خپله پنجه کښې نيولي دي؟

مستي مې ستر ګوله د لامکانه را

د دوه زره شپږم (۲۰۰۶م) کال د سپرلي خوشبو او رنګونه د بر دير د لواری د غرهٔ پهٔ لمن کښې ښهٔ پهٔ جوبن کښې وو .زهٔ سره د خپلو ملګرو ډاکټر اقبال، ډاکټر ميرويس، غلام غوث، ګل شېر او ورور محبوب جبران پهٔ چترال کښې د ښائست د هاغه منزل پهٔ لور روان وو چې نړۍ ئې د کېلاش او کافرستان پهٔ نومونو پېژني.

د هندوکش پهٔ لمنو کښې پرته هره دره پهٔ خپل ذات کښې د جنت حېثيت لري، هره لاره د ښائست منزل ته رسي، هر يو غر د دې سيمې د اوسېدونکو د تاريخي عظمت، برداشت او مينې غمازي کوي او هر ګودر ئې د ګلونو او رنګونو تصوير دے ـــ خو د دغه غرونو پهٔ لمن کښې د کېلاشيانو بيرير، رامبور او بمبوريت درې داسې جنتونه دي چرته چې د ښائست ښاپېرۍ د خپلو ټولو رنګونو او سازونو سره زړونو ته د ژوند لازواله احساسونه وربخښي.

د چترال د ښار نه وړاندې او زمونږ د ګاډي چلوونکي کس لاس ته د ورو او لويو لويو غرونو پهٔ لمنه کښې پهٔ تاو راتاو غوړېدلي يو سړک مونږ د خپل مرام پهٔ لور مزل شروع کړو. چينو، چينارونو، ابشارونو او ځنګلي ګلونو پهٔ دغه لارو د تلونکو هرګلے کولو. نظر پهٔ ليونو ښائستونو کښې ورک د يو نوي جهان پهٔ لټون کښې وهٔ او زړهٔ د راتلونکو منظرونو ليدو ته بې قراره وهٔ.

پهٔ دغه دنګو غرونو کښې رالوتلې د هوا هرې چپې او د ګلونو د خوشبو هر احساس، د ځان سره د کېلاشیانو د لرغوني تاریخ قیصې او داستانونه راوړل. د پښتنو پهٔ خاوره چې ټولنه د رجعت پسندۍ ښکار ده او ژوند ته نزدې قدرونه او دودونه رو رو پهٔ ورکېدو دي، د سکندر اعظم د ځوا کونو نه پاتې شوو دې خلقو خپلې سندرې، ژبه، کلتوري قدرونه، مېلې، کالي پټرې او روايتي ګډاګانې ژوندۍ ساتلې دي.

یو وخت داسې وهٔ چې د کېلاش قبیلې د هندوکش پهٔ لمنو کښې پهٔ ډېر لوے شمېر کښې اوسیدې، خو اوس ئې شمېر تر څلورو زره ډېر نهٔ دے او د چترال تر درېو درو رامبور، برير او بمبوريت محدود پاتې شوي دي. دا خلق د چترال د ښار نه خواوشا د شل کلومیټره پهٔ فاصله، د کټو او د لرګو نه پهٔ جوړو کورونو کښې ژوند کوي، ګډې بيزې ساتي او ډېر ئې کروندهٔ کر دي.

کېلاشیان د فطرت پهٔ غېږه کښې ساه اخلي، د ښائست عبادت کوي او د جمال او جلال سندرې وائي. هر کال د سپرلي پهٔ موسم کښې چې د ښائست رنګونه خپارهٔ شي نو دوي د نوي کال هرکلے پهٔ ګډاګانو او سندرو کوي. د انګورو نه اوبهٔ وباسي او ډېر ښهٔ وائن (Wine) ترې جوړوي.

مونږ چې بمبوريت ته ورسیدو نو غوښتل مو چې د کېلاشیانو د یوې مشرې مېرمن لکشن بي بي سره ووینو. لکشن بي بي یوه ښائسته ښځه ده چې د خپلو خلقو د کلتوري او ټولنیزو قدرونو د خوندي کولو او د خپلې سیمې د پرمختیا لپاره د "Indigenous Kalash Survival Program" پهٔ نوم د یوې غېر سرکاري ادارې مشري کوي. لکشن بي بي د دې دنګو غرونو نه وتلې هغه وړومبۍ ښځه ده چې د کمرشل جهاز د چلولو لائسنس هم لري خو اوس د خپلو خلقو خدمت او د کېلاش کلتور پهٔ نړیواله کچه د ورپېژندلو لپاره هلې ځلې کوي.

د هندوکش په لمنو کښې د نمر پلوشې په خورېدو وې چې مونږ د لکشن بي بي کور ته ورسېدو. لکشن بي بي د ځان لپاره د لرګو، سنګ مرمرو او کاڼو په خوندور امتزاج ډېر ښائسته او د نوي ډيزائن کور جوړ کړے دے. يوه برخه ئې د مېلمنو د ضيافت لپاره ده چې هغه ئې د خپلې ادارې د دفتر په توګه هم کاروي. د کور په دالان کښې ئې شين چمن او د وطني ګلونو قطارونه ولاړ وو. د لکشن بي بي پلار مونږ کښېنولو او راته ئې وونيل چې لږ انتظار وکړو.

لږ ساعت وروستو لکشن بي بي په خپلو روايتي کالو کښې ملبوس زمونږ د هر کلي لپاره راووتله. د ټولو سره ئې ستړي مه شي وکړل او بخښنه ئې وغوښته چې هغې چونکې د ځان لپاره وائن جوړول نو ځکه ئې په مونږ انتظار وکړو او مونږه ټولو ورته ډېر په خوشحالۍ ووئيل چې نه، هيڅ خبره نۀ ده. مونږ دغه سيمې ته هم د هغې د ليدو لپاره راغلي يو.

لکشن بي بي له لږه ډېره پښتو هم ورځي خو زما ئې انګليسي ايکسنټ (Accent) ډېر خوښ شو. هغې د خپلو خلقو او هغوي ته په وړېښو ستونزو ډېر په اعتماد سره خبرې کولې او دا وېره ئې څرګندوله چې د کېلاش اولس په سيمه او نړۍ کښې د روانو سياسي او ماحولياتي بدلونونو په نتيجه کښې د ډېرو ننګونو سره مخ دي.

لکشن بي بي ووئيل چې کله به سکول ته تله نو عن د خپلې وروړلۍ خلقو به دا ډېره عجيبه خبره ګڼله او په دې نۀ پوهېدل چې د دې لرې پرتې او غرئيزې سيمې په پرمختيا کښې د جينکو د زده کړو څومره اهميت دے؟

لکشن بي بي ووئيل چې سکول ته د تګ په وخت به کله کله په لارو کښې سپو په مخه کړه، ډېره به ئې وځغلوله خو د دې يوه ګټه به دا وشوه چې سکول ته به ډېره زر ورسېده.

د لکشن يې يې سره ما د هغوي د کلتور او لرغوني روايتونو په اړه خبرې وکړې، په سيمه کښې د مذهبي سخت دريزۍ د ډېرېدو او د هغوي ټولنې ته په وړاندې خطرو مو بحث وکړو. هغې ووئيل چې د هغې د خپلې سيمې او خلقو سره ډېر جذباتي تړون دے او هم دغه وجه ده چې هغه سره د دې چې د پاکستان يا نړۍ په بل يو ښار کښې د اوسېدو وسيلې لري، بيا هم هغې چرته بهر اوسېدو ته زړۀ نۀ دے ښۀ کړے او هم په دغه دره کښې د خپلو خلقو سره ژوند کوي.

لکشن يې يې وائي چې د کېلاشيانو دغه سيمه د نړۍ يو ژوندے عجائب گهر (Living Museum)دے چرته چې د سلگونو کلونو زاړۀ روايتونه او کلتوري قدرونه ژوندي دي خو اوس دغلته د سېلانيانو ډېر راتگ او مذهبي ډلو د هلو ځلو ډېرېدو سره په دغه لرغوني قبيله فشار ډېر شوے دے. ډېرو ﭘﮑښې د غريبۍ او وړاندې خطرو لۀ کبله نور خپل مذهب پرېښے دے او رو رو د کېلاشيانو شمېر په کمېدو دے.

د کېلاشيانو يو بل مشر عبدالخالق د ځان سره د کلي په سېل بوتلم. د دنگو دنگو غرونو په لمن کښې د لرگو او کاڼو نه جوړ دغه کورونه کۀ هرڅومره د يو ديومالائي داستان منظر وړاندې کولو خو ژوند ﭘﮑښې اسان نۀ ښکارېدو. ښځو د کور د غريبو لپاره د ماښام د ډوډۍ تيارے کولو. ماشومانو چې خپلې روايتي رنگينې جامې ئې اچولې وې، د کورونو د کړکيو او دروازو نه بهر کتل او ځۀ جينکو خپلو کورونو ته خپلې گډې بېزې راروانې کړې وې لکه ټوله ورځ ئې چې بهر د غرونو په درو او پولو پټو کښې تېره کړې وي. يوې بوډۍ ښځې راله د وائن نه يو غټ جگ ډک کړو، وئيل ئې دا زمونږ لۀ خوا ستاسو لپاره ډالۍ ده.

د ماښام رنگينۍ په تېرېدو وې. په ټوله دره د تورې شپې تور څادر رو رو راخورېدو. مونږ د کلي په لارو کوڅو کښې گرځېدو. د يو ځائي مشر په وينا په يو

مېدان کښې د کلي ټولې جينکۍ راټولې شوې وې، يو هلک ډول او بل خپله شپېلۍ راوړه او د روايتي ګډاګانو محفل تود شو.

جينکو، ښځو، سړو او ماشومانو په شريکه د شپېلۍ او ډول د تزنېدلي او زړه راوېښوونکې موسيقۍ سره داسې ګډا وکړه چې که په نړيوال سټېج ور وړاندې شي نو د خلقو نه خوبونه تښتولے شي.

د موسيقۍ محفل چې خور شو نو څه وخت وروستو د کلي د کوټو نه د شپېلۍ د اوازونو لړۍ پېل شوه. يو اړخ ته هلکان او بل اړخ ته جينکۍ. چې هلکانو به شپېلۍ وغږوله نو بيا به ئې وار جينکو له ورکړو. عبدالخالق وئيل چې داسې دا خلق د شپې ځان مشغول هم ساتي او په دغه شپېلۍ کښې يو بل ته د خپل زړه خبره هم کوي.

د شپېلۍ د سوز نه ډکه موسيقي د کلي د کوټو او کورونو څخه اوچتېده او د غرونو په درو کښې لکه د سپرلي د خوشبو خورېده. مونږ چې بله ورځ مازيګرد بمبوريت نه راستنېدو نو ما فکر کوه چې دا ټيک ده چې دا خلق د ژوند د بنيادي اسانتياو نه بې برخې دي او ډېر مال دولت هم نه لري خو بيا هم دا خلق په ښارونو کښې د اوسېدونکو خلقو نه ډېر خوشحاله دي ځکه چې دوي فطرت ته نزدې دي، د ژوند د زړه په نهان خانو کښې د پټې سندرې په راز پوهېږي، د ساز په خوږو خبر دي او بغېر د مينې نور په هېڅ نه پوهېږي.

څو کاله وروستو چې په سوات او ملاکنډ کښې د مذهبي سخت دريزۍ لمبې بلې شوې او د مذهب په نوم د انسانانو وژنه پېل شوه نو په بمبوريت، برير او رمبور کښې اوسېدونکي کېلاشيان هم د وېرې او ترهې ښکار شو. د يونان سره تړاو لرونکے يو سپلګرے چې د کېلاشيانو د بچو د زده کړو لپاره ئې هلې ځلې کولې، وسله والو وتښتولو. دغه شان په يوه بله پېښه کښې وسله والو د

کېلاشيانو ځاروي وتښتول او دا درکي ورته هم ورکړل شوې چې يا مسلمانان شي او يا بيا ځان بريدونو ته تيار کړي. اوس چې په کېلاش کښې د سپرلي مېلې کېږي نو دومره پکښې ځائي خلق نهٔ وي څومره چې پکښې پوليس او امنيتي ځواکونه وي.

نن چې زهٔ د ښائست د دغه خاورې نه په زرګونو ميلونه لرې په پردي وطن کښې يم نو دا فکر مې يوسي چې آيا د کېلاش د ښائسته کليو کورونو نه را اوچتيدونکي د شپېلۍ خواږهٔ اوازونه هم هاغه شان زړونو ته قرار او سکون بخښي او کهٔ نهٔ د وخت تونډ خپزو بادونو دغه اوازونه ساکت کړي دي؟

پیر بابا او ملنګ

د اختر مېله، د پیر بابا مزار، د مزار خوا ته په جومات کښې یو ملنګ خپل اچکن خور کړے دے، دېوال ته ئې ډډه وهلې ده او د جومات په لمن کښې د اوبو جوړې فوارې ته ګوري. د سپینو سنګ مرمرو جوړې فوارې کښې د نمر پلوشو یو بل له غاړې ورکولې. د ملنګ په غاړه د تسبو امېلونو او د هغهٔ په ګوتو د رنګارنګ غمو ګوتمو د هغهٔ د مزاج موسمونه ښودل.

مونږ ټول په څهٔ نه څهٔ پسې ګرځو۔۔۔ هغه هم د څهٔ لټون کوهٔ.

ما وئیل وخت به ورسره ښهٔ تېر شي. ورغلم. ما وئیل ملنګ بابا څهٔ خبر دے؟ وئیل ئې خفه یم. ما وئیل ځوک خوشحاله دي؟ خفګان خو ازلي دے ۔۔۔ وئیل ئې دا منم خو قیصه داسې ده چې بېګا را ته مرشد په خوب کښې حکم کړے چې ځان زر تر زره د داتا صاحب دربار ته ورسوم. ټرانسفر مې شوے دے او زهٔ دلته پیر بابا سره خوشحاله یم. موسم هم ښهٔ دے.

ټرانسفر؟

وئیل ئې زهٔ لهٔ ټېرو څلوېښتو کالو راهسې په دې ټول وطن کښې ګرځم. د دې خاورې په درو، سیندونو، غرونو او ورشوګانو تېرېږم، خوبونه وینم او خوبونه وېشم. کله په یو ځائے کلونه هم تېر کړم او کله ورځ دوه ایسار شم او بیا په خپله مخه ځم. پینځه کاله مې کاکا صاحب کښې تېر کړل. څو میاشتې وړاندې مې ټرانسفر پیر بابا ته شوے وهٔ خو بېګا راهسې امر دے چې داتا صاحب ته ځان ورسوم.

ما وئیل ملنګه! ته خو هم لکه زمونږ د يې لارو په شان په دائرو کښې چورلې! د دې مزل څه سر هم شته که نه؟ منزل چرته دے؟ بابا ته لکه زه هم خپل ملګرے ښکاره شوم. وئیل ئې ګام اخله، مزل کوه ـــ کله چې لار ورکه شي، منزل په خپله په زړه کښې لکه د ګلاب وغوړیږي ـــ سوز خپله ساز شي. وئیل ئې کم عقله بونږیه! درد په خپله خپل علاج دے. مزل په خپله خپل منزل دے!

کترینه، امریکه او زما ملګري

کال دوه زره لسم (۲۰۱۰م) وه. په واشنګټن کښې د "اکېډيمي آف اېجوکېشنل ډېولپمنټ"(Academy of Educational Development)په مرسته امريکې ته د قدرتي افتونو دانتظام په اړه ديو تربيتي پروګرام لپاره تلے وم. د پاکستان نه راسره څينې حکومتي چارواکي، د مدني ټولنې غړي او خبريالان ملګري وو.

پلان داسې وه چې مونږ به په واشنګټن کښې شو ورځې ايسار يو او بيا به نيو اورلېنز (New Orleans) او د کېليفورنيا څينې ښارونو ته سفر کوو چرته چې به مونږ د قدرتي افتونو سره د مبارزې د بېلابېلو ادارو د مشرانو سره وينو. منتظيمينو غوښتل چې مونږ ته په نيو اورلېنز کښې هاغه سيمې وښودلې شي کومې چې د کترينه په نوم سمندري طوفان څپلې وې. د دوه زره پينځم کال د اګست په مياشت کښې دې طوفان په زرګونو کورونه وران کړي وو او خواوشا اتلس سوه کسانو پکښې ژوند بائېللے وه.

د هالي ووډ نوموړي اداکار، براډ پټ دلته د "مېک اِټ رائټ"(Make it right) په نوم د کورونو د سر دوباره بيا ودانولو يوه پروژه هم پېل کړې ده. هغه دې څپلے شوو خلقو له په خپل خرڅ داسې کورونه جوړوي چې د موسم د بدلون او دغه شان د قدرتي افتونو مقابله کولې شي.

نيواورلېنز د لوزيانا رياست تر ټولو لوے او مهم ښار دے. خوا ته ئې د

"میسیسیپي" (Mississippi River) سیند بهېږي . دلته ډېر خلق افریقائي نژاد امریکنیان دي. مونږ یو داسې ګاونډ ته ولېږلے شو چرته چې ټول کورونه د سمندري طوفان او سېلابونو له کبله تباه شوي وو . په ځینو سیمو کښې د زیان من شوو د کورونو تشې ډهانچې ولاړې وې. چونکې دغلته د کورونو د بیا ودانۍ لړۍ روانه وه نو د انتظامیې او مدني ټولنو د غړو له خوا د اغېزمنو شوو کورونو د رنګولو کار هم روان وهٔ.

زمونږ د ډلې ملګري هم ورسره ملګري شو. کار مو شروع کړو. په پلکونو به مو ډېوالونه نرول او بیا به مو د هغې ملبه یو خوا ته جمع کوله. خوا ته د یو ګاونډ تور پوستې ښځې راله یخې اوبهٔ او د ښښکلو لپاره جوس را کړل او ډېره راته خوشحاله وه چې مونږ راغلي یو او د هغوي په ګاونډ کښې کار کوو. یوه امریکه هغه ده چې مونږ ئې د خپلو جنګي سازوسامان سره لېس د ټي وي په سکرین وینو او بله امریکه هغه ده چې په هېواد دننه ده او د دغه ځائے د اولس نه جوړه ده. رښتیا خبره ده چې په هېواد دننه امریکه کښې د انسانانو قدر کېږي او ډېر ازاد او د یو بل په احترام کلک ولاړ، کلتوري او ټولنیز ژوند لري.

د ربړ کراس له خوا راسره یوه جینۍ وهٔ چې ډېره ښائسته هم وه او تعلیم یافته هم . هغه هر وخت په دې هڅه کښې وه چې مونږ د څهٔ ستونزې سره مخ نهٔ شو. کار روان وهٔ چې یو ملګري خپل لاس زخمي کړو. هغه جینۍ په منډه لاړه او First Aid Kit ئې د ځان سره راوړو، پټۍ ئې ترې رابهر کړه، د هغه ملګري زخم ئې ووینځهٔ او ډېره ښه تیمارداري ئې ورله وکړه .

زمونږ نورو د طبیعیت نه شوخ اوشنګ ملګرو چې دا منظر ولیدو نو هر یو به راتلو او کېښناستهٔ به ــــ چا به وئیل په لاس کښې مې بریخ شو، چا به وئیل

پښته مې خوږ شوه او هغه جينۍ به په ډېره خوشحالۍ د هغوي د درملنې غم کوه. هغه پوهېده چې زما ملګرو ته څه ستونزه نه وه خو د هغې د توجو لپاره ئې دا هر څه کول، بيا ئې هم څه کيله يا احتجاج نه کولو. کېدے شي هغه په دې هم پوهېده چې زما د وطن جنګ ځپلي خلق په رښتيا د مينې ډېر اوږي دي.

په مرګ دې نه مري جانان خوږ دے
په رنځ دې پرېوځي چې پوښتنې له ورځمه

د باچا په حرم کښې!

د دوه زره دیارلسم (۲۰۱۳م) کال د اګست میاشت وه. د استنبول د سلطان احمد جومات خوا ته زما د هوټل د کمرې د کړکۍ نه ما وکتل چې د دغه عظیم الشان جومات د ګنبتونو او منارو تر مینځ د مازیګر د نمر پلوشو پټ پټوني کول.

هرې پلوشې چې لکه د ځان سره ېې شمېره قیصې راوړې وې، یادونه ئې راوړې وې ــ د باچایانو قیصې، د حرم د وینزو قیصې، د وړے شوو شهزادګانو قیصې، د باسفورس په چپو کښې د ورکو شوو ډوبو شوو وینزو قیصې، په محل دننه د سازشونو قیصې، د مینې او موسیقۍ د محفلونو قیصې، د جنګونو قیصې ــ

هلته د شفق لمنې سرې شوې، نمر په خپل مدار کښې یو بل چکر پوره کړو او د جومات په منارو ناستو مرغیو هم لکه چې یو بل ته د ټولو تېرو زمانو قیصې کولې.

دا جومات چې خلق ورته Blue Mosque هم وائي، په اولسې صدۍ عیسوی کښې د سلطان احمد اول په دور کښې د شاهي ارکیتیکټ، صدف کار د محمد أغا په نګرانۍ کښې جوړ کړے شوے وهٔ. دا تعمیر یواځې د عبادت ځائے نهٔ دے بلکې د "بازنطئیم "Byzantium د بادشاهانو لهٔ وختو تر اوسه د ټولو تللیو باچایانو د شان او شوکت، زور او دبدبې، فکر او فلسفې یو مجسم شکل دے.

د جومات سره په لږه فاصله د عثماني سلطنت د باچایانو په محل "توپکپي" (Topkapi) سرائې کښې د تولې نړۍ نه راغلي سېلانیان د عثمانیانو د رنګ

شوي سلطنت پاتې شوي اثارو ته ګوته په خوله وو. د دغه محل په يوه برخه کښې د سلطان د ښځو او وينزو لپاره حرم جوړ دے. په دې حرم کښې د کورنۍ د ښځو په ګډون د بېلا بېلو هېوادونو سره په جنګونو کښې د نيولې شوو ښځو د اوسېدو انتظام شوے وۀ. د حرم د انتظام ټول واک اختيار به د سلطان د مور، والده سلطان، په لاس کښې وۀ. هسې خو دا د خوند مستۍ او نسواني ښائست د رنګونو نه ډک ځائے ګڼلے کېدو خو په دې حرم دننه اوسېدونکو ښځو د بنديوانو په شان ژوند تېرولو. دا د سرو زرو پنجره وه چې د والده سلطان د اجازې نه بغېر ترې وتل ممکن نۀ وو. د حرم د څوکيدارۍ او انتظام ذمه واري هاغه تور پوستو غلامانو ته حواله وه چې خسيان کړے شوي به وو.

دا حرم د دولس سوه نهه نوي صدۍ عيسوۍ نه تر نولس سوه درې ويشتم کاله پورې د يوې سياسي او ټولنيزې ادارې په توګه په کار راوستلے کېدهٔ. په دې وينزو کښې څۀ داسې وې چې د سلطان د توجو او مينې وړ ګرځېدلې وې او بيا ئې وروستو د سلطنت په سياسي هلوځلو هم خپل اغېز پرېښے وۀ.

زۀ د دې حرم په کوټو او دالانونو ګرځېدم او د هغه وخت قيصې مې د ذهن په پرده لکه د تصويرونو ښکارېدې. ما د عثمانيانو فوځونه ليدل چې د عيسائي مذهبه اروپا او بلقان په سيمه کښې ئې باچايۍ او حکومتونه د پښو لاندې کول او د ځان سره ئې لۀ هاغه ځايه د غنيمت مالونه راټولول. خلق ئې غلامان کول او د هغه وطنونو تر ټولو ښائسته او پوهه ښځې ئې د وينزو په توګه د ځان سره راوستلې. په دې ښځو کښې به ځينې د سلطان تر حرمه ورسېدې او د هغهٔ ديواځېوالي په شپېو کښې به ئې د هغهٔ د خوند او مستۍ انتظام کولو. د سرو زرو په دې پنجره کښې مېشته ښځو له دا مهمه وه چې د ادب او فلسفې د زده کړو

سره سره د موسیقۍ د آلاتو د غږولو هنرونه هم زده کړي، څکه چې بغېر له دغې د سلطان زړهٔ څنګه ګټلی کېدے شو؟

زهٔ د باسفورس پهٔ غاړه د سلطان د محل یو ګوټ ته ورسېدم. د سمندر چپو ته مې کتل او د خپل تصور پهٔ نیلۍ سور د عثماني بادشاهانو دور ته ورسېدلم. د ځان نه او د جهان نه نا خبر!

د باچا د لوئې قلعې د دنګ دېوال د سر نه یوه تېرهٔ کړیکه راپورته شوه، یو درز شو او ښکته سمندر ته یو پنډوسکے پرېوتو. لړه شېبه کښې د باسفورس خونړو چپو هر څهٔ د ځان سره یوړل. نهٔ نوم پاتې شو او نهٔ نښان. د سپوږمۍ پلوشې تورو وریځو وخوړې.

پهٔ دغه شپه لکه چې یوه بله وینزه د جلاد د تُورې لاندې شوې وه، لکه چې یو بل فقیر د زر او زور پهٔ وړاندې د انا الحق آواز پورته کړے وهٔ او د خپل بغاوت او سرکشۍ پهٔ ګناه د سمندر چپو ته سپارلے شوے وهٔ. لکه چې یو بل ارمان خاورې ایرې شوے وهٔ.

د باسفورس سینه هم د سمندر سینه وه. د پېړیو پېړیو د رازونو نه ډکه! هلته د اسمان لمنې سرې شوې، دلته د استنبول د لوے جومات د منارو نه د اذان غږونه پورته شو او شیخ الاسلام پهٔ خپله مراقبه کښې ډوب ناست خپلو تسبو له نور هم زور ورکړو!

یوه پلوشه زما پهٔ سترګو کښې لکه د خوب وځلېده ـــ ما ته، زما احساس ته، زما زړهٔ ته نوره هم رانزدې شوه. د هغې پهٔ ګرمو او نرمو شونډو هم لکه چې څهٔ قیصه کرځېده. وئیل ئې،

'زهٔ به د شپې د سپوږمۍ د پلوشو کالي پهٔ غاړه کوم او ستا خواله به راځم.'

ما وئیل، 'الله دې راوله!'

مسکی شوه، وئیل ئې،

'زهٔ ستا نه تلې کله یم. زهٔ خو هر وخت ستا سره یم.'

ما خپل زړهٔ ته سر ورښکته کړلو او پهٔ دغه صحرا کښې مې د خېبر د سیمې د یو

ارمان ژن شاعر دا اواز واورېدو چې:

دېرو شپو له راشه چې د یو بل نه خبر شو

یاره پهٔ یو شپه د دېرو شپو خبرې نهٔ شي

ژوند تپوس دے که جواب دے؟

د غني خان سره لیدل او د هغهٔ خبرې اورېدل زما خوب وهٔ. هغه ما پهٔ تې وي لېدلے وهٔ او هغه ما د هغه دور د انقلابي ځوانانو پهٔ سندرو کښې محسوس کړے وهٔ. زما کاکا جي، فضل غني غني د فلسفي غني خان معتقد او نزدے دوست وهٔ او چې کله به هم د ملګرو سره ناست وهٔ، د غني خان د ژوند خوندورې قیصې به ئې کولې چې ټولو به ترې ډېر خوند اخستو.

کاکا جي به د غني خان د ذهانت او خپلې خاورې سره د مینې قیصې کولې او وئیل به ئې چې غني خان د پښتو ادب د شلمې پېړۍ ناویاته شخصیت دے. ځکه چې غني خان پهٔ ورومبي ځل د پښتنو پهٔ ټولنیز ژوند د وهمونو د راخور شادر د شلولو هڅه کړې وه او پښتنو ته ئې د ژوند د بېلا بېلو رنګونو د ښودلو سره سره هغوي ته د مهذبې نړۍ سره د تګ چل هم ښودلے وهٔ. هم پهٔ دغه نوم پهٔ غني خان د کاکا جي مقاله وروستو خپره شوه او د غني خان مینه والو خوښه کړه.

دا د ۱۹۹۰م کال قیصه ده. زهٔ د اووم یا اتم جماعت طالب علم وم. د خپلې مور سره هشنغر ته د ماماګانو کور ته تلے وم. زما د نیکهٔ مور پهٔ حق رسېدلې وه او د غمرازۍ لپاره ډېر خلق راغلي وو. د تنګي د نصرت زو پهٔ بازار کښې د نورو هلکانو سره ولاړ وم چې پهٔ دې کښې یو موټر راغے، ډرائیور ترې نه را کوز شو، د وروستي سیټ دروازه ئې خلاصه کړه او د یو ډېر ښائسته او خنده رویه مشر پهٔ را کوزېدو کښې ئې د هغهٔ سره مرسته کوله. دا غني خان وهٔ. د خلقو او اولس غني خان!

ډرائيور ورته همسا سمه کړه. د خواوشا په دوکانونو کښې ناستو خلقو د ډېرې خوشحالۍ نه رامنډې کړې. غني خان ئې د دواړو لاسونو نه ونيولو او د غمرازۍ د ځائے په لور په مزه مزه روان شو. کاکا جي هم ورته را ورسېد. ما اورېدل چې ورته ئې وئيل،

'بابا! زۀ ستاسو په راتلو ډېر خوشحاله يم خو ولي خان هم راغلے وۀ، تاسو ناجوړه هم يئ، ولې مو تکليف وکړو؟'

غني خان ورته موسکے شو او ورته ئې ووئيل،

'کم عقله! ولي خان به په خپل ځائے راغلے وۀ او زۀ په خپل ځائے راغلم.'

په هاغه ورځ ما غني خان په وړومبي ځل د نزدې نه وليدو او اوس مې هم د هغۀ د معنې او بې نيازۍ نه ډکه موسکا د زړۀ او ذهن په دنيا کښې لکه د سپرلي د باد خوره ده.

د نورو زلمو په شان زۀ هم د غني خان د فکر او تخيّل د رنګونو نه په وړومبي ځل د سردار علي ټکر او ګلزار عالم د سندرو او غزلونو له لارې خبر شوے وم.

وروستو ما غني خان ولوست او د هغۀ په طنز و مزاح او ټوقو ټکالو کښې مې د لېوني فلسفي خپلې خاورې او خلقو سره د مينې او د بدلون د يو داسې خواهش ځړيکې محسوس کړې چې د مزاحمت ټول دېوالونه ئې په شا تمبول او د يو روښانه او خپلوا که سباوون د بنياد تيږه ئې کېښودله.

دا زما د عمر يوه جذباتي برخه وه. د خوبونو د ليدلو او بيا د هغې د رښتيا کولو لپاره د هلو ځلو دور وۀ. د لېونتوب دور وۀ. غني خان د عمر په دغه مست او لېوني دور کښې زما د عمر ډېر زلمي د پوهې او شعور سره اشنا کړي وو. غني خان د ژوند په هغۀ مسئلو خبره کول غوښتل، په کومو مسئلو چې خبره کول د کلي د مُلا په نزد کفر او الحاد ګڼلے کېدو.

غني خان د روایت تسلسل هم وُ او لهٔ روایته بغاوت هم. غني خان د خپلې خاورې د لرغونې او سیکولر تاریخ متین وۀ خو د پښتنو پهٔ ټولنه کښې د خورو وهمونو او تیارو د لرې کولو لپاره د رڼا استازے هم وُ ـــ غني 'غني' وۀ!

د ژوند دریاب ته بله کومه غاړه شته او کهٔ نهٔ؟

تقدیر اسماني او نهٔ بدلېدونکے دے او کهٔ نه د انسان زیار او زړهٔ ئې بدلولے شي؟

ولې پښتون د ټوپک لهٔ ډزه زیات د مُلا د دم نه وېرېږي؟

ژوند تپوس دے او کهٔ جواب؟

سجده تش سر لګول دي او کهٔ ځان خاورې کول دي؟

نشه ګناه ده او کهٔ د مستۍ د میو جام د یار پښو کښې کېښودل دي؟

مذهب د زړهٔ او روح تسلیمېدو ته وائي او کهٔ خیام پهٔ زور د کعبې طوافونو له بوتلل دي؟

پښتانهٔ ولې نشه د باچایانو او خوي خصلت د غلامانو لري؟

دا او د دې پهٔ رنګ بلها تپوسونه وو چې غني خان راپورته کول او د خپل ژور فکر، مطالعې، مشاهدې او مینې پهٔ رنګونو او د خپل روح پهٔ بېقرارۍ کښې ئې ورته ځوابونه لټول ـــــــ

زړهٔ مې واچوهٔ پهٔ تال کښې
د مُلا پهٔ پښو مې کېښود
ما وې، دا مې صدقه ده
دا چې څومره زهٔ پوهېږم
پهٔ طٰهٰ او پهٔ یٰسین
دا چې څومره ښکته تلے شي

پهٔ سجده زما جبين
دا چې څومره اخلي نُور
دا زما خاکي وجود
دا چې څومره زما ؤبه
شي څکلے انګبين
مُلا مخ زمانه واړوهٔ
وې، دا څهٔ دي ستا تالي کښې؟
نهٔ پولاو دے نهٔ فيرني ده
نهٔ حلوا نهٔ فالوده ده
وې ئې، شرع ظاهر ګوري
او ظاهره تهٔ فاسق ئې
دا د رب سره د مينې
تا راخستې څهٔ قيصه ده
يره يره د قهار نه
د ايمان لويه حصه ده
د جنون او د جانان ستا
څهٔ مهمله فلسفه ده

د غني خان سره د اظهار ډېرې لارې وې. هغه يو کُل وقتي ارټسټ وهٔ. شاعري او مجسمه سازي دوه لو ئې لارې وې چې هغهٔ پهٔ ډېره استاذۍ او هنر پهٔ کار راوستې او د خپل هنر څرګندونه ئې دومره پهٔ اخلاص کوله چې لهٔ يوه کرونده ګر نه واخله تر د پوهنتون د استاذه پورې ټولو خوښوله او الهام ئې ترې اخستو.

هم دغه وجه ده چې غني خان د پښتنو د شلمې صدۍ د ادبي او کلتوري تاريخ تر ټولو زورور او قوي حواله ده چې د فکر رنګونه ئې د نړيوال ادب په اسمان لکه د هاغه ستورو پر قېږي چې بې لارې شوو کاروانونو ته د منزل لاره هم ښائي او د منزل معنا هم.

ما مرګي ته شروع کړې

د ژوندون د خېښت قيصه ده

د جنون او د جانان دا

څهٔ عجبه فلسفه ده

د پراګ قلعه، ښنې سترګې او مورنۍ ژبه!

تېر کال مې سپر لے ښه په جوبن کښې وه، د پراګ لارې کوڅې د رنګارنګ ګلونو په خوشبويو معطره وې او د "والتاوا" (Vltava River) درياب په غاړه ډلې ډلې خلق مې زيات تر پکښې د هلکانو او جينکو ټولې وو، ناست وو. چا د فطرت ښائستونه ستائيل او چا ديو بل په سترګو کښې د مينې نوې جهانونه لټول.

زه د ښائستونو په دغه خمار کښې د پراګ د باچايانو د لوئې قلعې پراګ کيسل (Prague Castle) ته په مزل وم. په لاره راسره يوه چيک جينۍ ملګرې شوه. د خبر په خبر نه وروستو ئې راته ووئيل چې په چارلس پوهنتون کښې د اورپائي تاريخ زده کړې کوي.

ما هم ځان ور وپېژندو. نه پوهېږم چې د موسم خمار وه او که زما په يو اځيوالې ئې زړه خوږ شو خو په تاريخ، ادب او افغانستان او پاکستان کښې په روانو سياسي حالاتو مو خبرې پېل کړې او چې په ځان پوهېدو نو د پراګ د قلعې په ويخ کښې د انګورو د بوټو په مينځ کښې يوې ښائسته کېفې ته رسېدلي وو.

ما وئيل تاسو خو ټول لس مليونه خلق يئ، هغه هم د اروپا په زړه کښې اوسئ او ګېر چاپېره درنه د جرمني، اسټريا او روس په شان لوے لوے طاقتونه دي. دا څنګه وشو چې تاسو وخت په وخت د دغه لويو طاقتونو د واک لاندې پاتې شوئ خو بيا مو هم خپله مورنۍ ژبه ژوندۍ ساتلې ده؟ د سرکار ژبه ده، د کار

ژبه ده، د اقتصاد ژبه ده او د ابلاغ ژبه ده؟

د هغې په سپین مخ د هغې شنې ستر ګې نورې هم وځلېدې لکه چې په خپل قام، ژبه او تاریخ ئې ډېر ویاړ احساس کړے وي. وئیل ئې، دې پوښتنې ته به د تاریخ په هینداره کښې وګورو. هغې ډېر په قلاره د کافی د پیالې نه وړومبے ګوټ وکړو، ما ته ئې په ستر ګو کښې ستر ګې راواچولې، وئیل ئې،

"ګوره! مونږ دا خپله ژبه ډېره په شواخوان ژوندی ساتلې ده. په کال ۱۶۲۰م کښې د "سپین غرهٔ" د جګړې نه وروستو په مونږ د "هیبسبرګ" (Habsburg) باچا زورور شو او زمونږ د کلتور او ژبې په ځاے ئې هر څهٔ جرمن ژبې ته اړول پېل کړل. یواځې دا نهٔ چې هغوي زمونږ ژبه لهٔ مینځه وړل غوښتل بلکې د مذهب په نوم ئې هم په خلقو ظلم زور کولو او بیا په راروانو دوو پېړیو کښې داسې وشوه چې زمونږ مورنۍ ژبه د ریاستي نظام، ادب او پوهنځو نه ورکه شوه. په چیک ژبه کښې لیکلے شوي کتابونه وسوزولے شول او بیا داسې وشوه چې زمونږ ژبه یواځې په کلو بانډو کښې کروندګرو پورې محدوده پاتې شوه.

ما د کیف د کړۍ نه وړومبے د پراګ د باچایانو لوئې قلعې ته او بیا د هغې په ستر ګو کښې د تاریخ د جبر په ضد د هغې د اولس د مبارزې نه راولاړ شوي باور ته وکتل. دا جینۍ چې عمر ئې د ۲۲ کالو نه ډېر نهٔ وهٔ، د خپل تاریخ او کلتور نه دومره خبر وه لکه څومره چې د نوي دور د سائنسي، سیاسي او اقتصادي حالاتو نه خبر وه.

ما وئیل، دا خو ډېر لوے تاوان وهٔ خو بیا په دومره خرابو حالاتو کښې مو ژبه ژوندۍ څنګه کړه؟

وئیل ئې، داسې وشوه چې یو خو په کلو بانډو کښې خلقو خپل متلونه، اولسي سندرې او لرغوني تورې راټول کړل، خوندي ئې کړل او خپلو بچو ته ئې ورياد

کرل ـــ بله دا چې بیا زمونږ ځینې لیکوالانو دغه متلونه، قیصې او سندرې ولیکلې. په کال ۱۸۰۹م کښې د "یوزیف ډوبروپسکي" (Josef Dobrovsky) په نوم یو لیکوال د چیک ژبې ګرامر ولیکلو. د کال ۱۸۳۴م او کال ۱۸۳۹م په مینځ کښې یو بل ژبپوهان "یوزیف ینګمین" (Josef Jungmann) په پینځو جلدونو کښې د چیک او جرمن ژبې ډکشنري ولیکله او ځینې سائنسي توري او اصطلاحات ئې جوړ کړل چې بیا وړاندې ئې سائنسي څېړنې ته لاره هواره کړه. دغه شان څه موده وړاندې د فن او هنر په مېدان کښې تحریکونه پېل شول او چیک ژبه چې په کلو کښې راژوندۍ شوه او رو رو ښارونو ته راوغزېده او یو ځل بیا ژوندۍ شوه. نن دا په ټول هېواد کښې وئیلې کېږي، لیکلې کېږي او هره ورځ د نړۍ د مهمو کتابونو ترجمې پکښې کېږي. نن دا د فلم او تهېتر ژبه ده، د سکول د نصاب ژبه ده او د اقتصاد ژبه ده.

مخکښې د دې نه چې ما بله پوښتنه ترې نه کړې وه، هغه رامخکښې شوه، وئیل ئې چې تاسو څومره خلق یئ؟

ما وئیل، مودې وشوې زمونږ خو چا سرشمېرنه نه ده کړې خو د اندازې تر مخه په ټوله نړۍ کښې اویا ملیونه خلق خو به یو.

وئیل ئې، اویا ملیونه خلق خو ډېر زیات دي. ستاسو ژبه خو به ډېره پرمختللې وي؟ ما وئیل، بخښنه غواړم خو زمونږ ډېر خلق په خپله ژبه لیک لوست نه شي کولے او زمونږ د بره طبقې خلقو ته پرې ځان بد ښکاري.

وئیل ئې، وطن مو شته؟ ما وئیل، شته مو خو خپل واک اختیار نه لرو.

هغه چې لکه زما دې خبرو د خپل تاریخ په تېرو وختونو کښې ورکه کړې وه، د یوې اوږدې خاموشۍ نه وروستو ئې ووئیل، یو خبره درته وکړم؟ ما وئیل، څه خبره؟ وئیل ئې، د واک خبره. ما وئیل، وکړه خو مونږ خو د مورنیو ژبو خبره

کوله. وئیل ئې، هوا خو بغیر د ژبې د ژوندی کولو تاسو خپل واک نۀ شی ترلاسه کولے.

نن یو کال وروستو چې پۀ خپل وطن کښې پۀ لکهونو بې کوره شوو خلقو ته گورم، پۀ بچي چاودنو کښې د وژلے شوو پښتنو مړي شمارم، د نصاب پۀ کتابونو کښې د نورو قامونو د اتلانو قیصې گورم نو د مورنۍ ژبې او واک تر مینځ د اړیکې پۀ اړه د دغه چیکۍ جینۍ خبره رایاده شي. خو پوهېږم نۀ چې تاسو ته ئې څنګه روښانه کړم؟

د کلتورونو تر مينځ ترړون او جرمني ته سفر

کال دوه زره اتم (۲۰۰۸) وه. د نومبر مياشت وه. مونږ پنځويشت ملګري د اسلام اباد د نړيوال هوائي ډګر نه دوبۍ ته او بيا د جرمني بون ښار ته لاړو. دا ټول خبرياالان، ځېرنګاران او د پوهنتون استاذان وو او موخه ئې دا وه چې په بون کښې به د الماٰن غږ د سيوري لاندې د کلتورونو تر مينځ د کميونيکېشن يا رابطو په موضوع په يو تر بيتي پروګرام کښې برخه اخلو او بيا به دغلته کېدونکے د ګندهارا د لرغونو اثارو د يو ننداړتون په اړه راپورونه ليکو.

مونږ چې بون ته ورسېدو نو ښه ډېره يخني وه. واورې پرتې وې. مونږ چې د ځان سره کوم کوټونه او سوېټرې وړې وې، په هغو کښې مو هم د موسم يخوالے محسوسوهٔ. يورپ هسې هم يخ دے خو بيا هم دغلته د موسمونو د تغير له کبله د خلقو د ژوند هلې ځلې هيڅ کله هم نهٔ ودرېږي.

د الماٰن غږ انتظامې راله د ښار په مينځ کښې په يو هوټل کښې د اوسېدو انتظام کړے وهٔ. ما لا په کمره کښې خپل سامان سم کړے نهٔ وهٔ چې چا دروازه وټکوله. چې دروازه مې پرانسته نو يو ځوان مې وليدو. خپله پېژندګلو ئې وکړه، ووئيل ئې چې جرمني کښې زمونږ د قيام په وخت به راسره ملګرے وي،

لاړشودنه به مو کوي او د دې ځای د کلتوري، ټولنيزو او ولسي قدرونو نه به مو خبرساتي. د هغه سره په لاس کښې يو جانماز او د قران پاک نسخه هم وه، را ئې کړل او قبله ئې راته هم سمه کړه. هغه دا هر څه د دې لپاره کول چې که چرې زه د خپلې عقيدې مطابق عبادت کول غواړم نو چې څه ستونزه راته نه وي. زه اکثر ملکرو ته وايم چې که اروپا پرمختګ کړے دے نو له دې کبله ئې نه دے کړے چې ګنې اروپا بربنډه ده يا د مُليانو د خبرې په روئ فحاشه ده— اروپا د دوو جهانې جنګونو نه وروستو خپله ټولنه په مينه، امن او علم ودرولې ده. مذهب د هر چا ذاتي معامله ده خو د هېواد قانون به غريب هم مني او مالدار هم. مُلا به ئې هم مني او دوکاندار هم. د پارليمان غړے به ئې هم مني او د ټېکسي ډرائيور هم. اروپا پوهنتونونه او څېړنيز مرکزونه لري چرته چې د ژوند د بېلابېلو اړخونو او انسانانو ته په وړپېښو ستونزو څېړنې کېږي. دا مونږ ته چې زمونږ په کلو ښارونو کښې د مذهبي ډلو مشران او مُليان د اروپا د بې لارې کېدو کومې قيصې کوي او څنګه سپکاوے ئې چې کوي، داسې هېڅ خبره نشته. اروپايانو ځان د وهمونو او د مُلا د فريبونو نه ازاد کړے دے. هغوي چې څه هم کوي نو د علم، شعور او څېړنو په بنياد ئې کوي.

بله ورځ مو د المان غړې يا "ډوچې ويلې" (Deutsche Welle) په لوے تعمير کښې تربيتي پروګرام پېل شو. کوم استاذان چې به راتلل، ټول د خپلو خپلو شعبو يا څانګو ماهرين وو. عالمان وو او د زده کړو طريقه ئې دا وه چې زمونږ سره د بېلابېلو کلتورونو ترمينځ د رابطې په موضوع بحثونه وکړي او زمونږ په ذهنونو کښې نوې نوې پوښتنې راولاړې کړي.

د دوي د علم دوستۍ د دې نه لوے ثبوت څه کېدے شي چې کوم لرغوني اثار زمونږ په خپل وطن کښې د بېلابېلو خطرو سره مخ دي، د هغې خپلو اولسونو

ته د ښودلو لپاره ئې د اروپا د بېلابېلو هېوادونو په مرکزونو کښې د نندارتون بندوبست کړے وۀ. هره ورځ به د پوهنتونونو استاذان، زده کوونکي، څېړن کاران،د هنر مينه وال او عام اولس د دغې نندارتون ليدو له راتلل او د چارسدې، مردان او سوات ته راوړ لے شوو د کندهارا آرټ دغه نايابه نمونو ته به ګوته په خوله کېدل.

زمونږ سره په بحثونو کښې به اکثر دا پوښتنه مخې ته راتله چې په کومه خاوره دومره ستر او سپېڅلو هنرونو وده کړې ده، هلته د تشدد او وينو تويول څۀ معنا لري؟ دا يو ډېر لوے بحث وۀ ځکه چې مونږ د قام په حېث د تاريخ په اوږدو کښې د خپل کلتور او تهذيب د سرچينو نه راپرېکړے شوي يو او بيا په پاکستان کښې چې کله د فوځي ډکټېټر ضياء الحق اسلام راغے نو زمونږ د تاريخ، کلتور او ټولنيزو قدرونو په ضد دغه کمپائن نور هم ګړندے شو او په مونږ د مذهب يو داسې شکل راوتپلے شو چې د هغې بنياد په جنګ جګړو او نفرت ولاړ وۀ. د رياست لۀ خوا زمونږ د ښۀ مسلمانانو جوړولو لپاره او مونږ په افغانستان کښې د روس خلاف د جنګولو لپاره په زرګونو مدرسې جوړې شوې، چرته چې د جهاديانو په تيارولو لاس پورې شو. موسيقي، هنر، شاعري، روايتي اتڼونه، مجسمه سازي او ټول ښکلي هنرونه لويه ګناه وګرځولے شول او دغه شان خبره دې ته راورسېده چې نن په دغه خاوره د خلقو سرونه پرې کېږي، سکولونه په بمونو الوځولے کېږي او تر دې چې د عبادت په ځايونو کښې هم بمي چاودنې کېږي.

زمونږ د دې تربيتي پروګرام مشر "ډاکټر هيلمټ اوسانګ"(Helmut Osang) وۀ چې خپله هم خبريال وۀ او د پر مختيائي زده کړو په موضوع ئې د ډاکټرېټ ډګري لرله. يو ډېر لوے عالم او خنده رويه سړے وۀ. زمونږ د

وطن په ستونزو او مونږ ته په راپېښبو چېلنجونو زمونږ نه ښه خبر وه. هغه به هر چا ته غوږ کېښودو او چې څه نوې خبره به ئې واورېده نو د ځان سره به ئې وليکله. زمونږ د وطن د پوهانو يوه ستونزه دا ده چې اوري کم او وائي ډېر. دوي وائي چې هم د دوي خبره سمه ده او ټوله دنيا دې هم بس دوي ته غوږ کېږدي.

بون د مغربي جرمني يو زوړ او تاريخي ښار دے چې د "رائن (Rhine River) درياب په غاړه اباد دے. دلته د جرمن د چانسلر او نورو لوړ پوړو چارواکو دفترونه، کاروباري مرکزونه او لوے لوے پوهنتونونه (upper echelons) دي. هم دلته پارليماني کونسل په کال نولس سوه نهه څلوېښتم (۱۹۲۹م) کښې د جرمن فيډرل ريپبلک دستور جوړ کړے او منظور کړے وه. د رائن درياب غاړه ډېر رومانوي ځائے دے چرته چې په رېستورانونو او د خوشحالۍ په نورو ځايونو کښې خلق راټولېږي او د دغه ځائے د ښکلا نه خوندونه اخلي.

ما چې به هر سحر د خپل هوټل د کړکۍ نه کتل نو په ډلو ډلو ماشومان به د سکول په بسونو، موټرو او پيادة خپلو زدة کړو له روان وو. د هغوي په مخ به د خپل قام په تاريخ وياړ او د مستقبل لپاره د هيلو رڼاګانې پرقېدې. هغوي ديو ازاد او خپلواکه قام بچي وو او هېڅ وېره ئې نه محسوسوله چې ګني څوک به ئې په زور زياتي د خپلو زدة کړو نه راوګرځوي. زه چې دا ټکي ليکم نو په خېبر پښتونخوا اوقبائيلي سيمو کښې په زرګونو سکولونه وران پراته دي او په لکهونو ماشومان د زدة کړو نه بې برخې کړے شوي دي.

په دې تربيتي پروګرام کښې زمونږ سره د اسلام اباد يوه جينۍ هم وه چې خاوند ئې په فوځ کښې مېجر وه. خبرياله هم نه وه خو نه پوهېږم چې د ګندهارا اُرت په موضوع په دې پروګرام کښې چا څنګه او ولې ځائے کړې وه؟ وشوه داسې چې د کورس استاذ يوه ورځ پوښتنه وکړه چې هغوي د جرمني د

کومو نومورو شخصیاتو په اړه معلومات لري او څوک ئې خوښېږي؟ دغې جینۍ ترتولو ورانديې ډېر په فخر ووئیل چې هغه د هټلر نه ډېره متأثره ده او دا چې په پاکستان کښې خلق هټلر ډېر خوښوي. د استاذ په مخ د مایوسۍ نخښې ښکاره شوې لکه چې په دې خبره بالکل نه وي خوشحاله شوے. د لږې خاموشۍ نه وروستو هغه ووئیل چې په جرمني کښې اکثریت خلق هټلر نه خوښوي او هغه ځکه چې د هغه نوم د جنګ او نفرت سره تړلے دے ـــ د هغه د جنګي پالیسیو له کبله جرمنیان د جنګونو او مصیبتونو ښکار شوي وو، له دې کبله هغوي هټلر ته د یو اتل په سترګه نه ګوري. هغه وئیل چې جرمني ډېر لوے لوے پوهان، سائنسدانان، موسیقاران او هنرمندان زېږولي دي او که څوک د جرمني سره مینه کول غواړي او په جرمني ځان پوهول غواړي نو بايد چې دغه عالمان او هنرمندان وپېژني او د هغوي د لوے علمي کار نه ګټه پورته کړي.

په بون کښې د افغانستان او پښتونخوا نه راپه کړه شوي ډېر پښتانه هم ژوند کوي او دغلته د "پشتون سوشل ډیموکراټک ګوند" په نوم خپل یو ګوند هم لري. د دې ګوند د راجوړولو او قائم ساتلو لپاره خداے بخښلي ډاکټر کبیر ستوري ډېر زیار باسلے دے. اوس هم د هغه بچي او په خاص توګه نصیر ستورے پښتنو ته په ورپېښو ستونزو غونډې راجوړوي او د پښتونخوا نه سیاستدانان او پوهان د بحثونو لپاره راغواړي.

په بون کښې یو ډېر سپېځلے او په قام مئین پښتون هدایت بنګش دے چې ډېره موده وړاندې دلته راغلے او د خپل کور او اور خاوند دے. هغه زمونږ په راتلو ډېر خوشحاله شو او سره د ډاکټر شاهجهان خان او خبریالانو ملګرو عرفان اشرف او فخر کاکاخېل ئې زه یو ماښام خپل کور ته راوبللم. د هغه

مېرمن الماني ده خو په پښتو ژبه خبرې هم کولې شي او د پښتنو د دود دستور نه هم خبر ده. زمونږ ئې ډېر تود هرکلے وکړو. په پښتو کښې ئې راته سترې مه شې وکړل او ډېر خوندور خوراکونه ئې راله تیار کړي وو. زهٔ د یو پښتون او یوې الماني ښځې تر مینځ د مینې او احترام دې رشتې او خپلولۍ ته ډېر خوشحاله شوم او په دې خبره نور هم باوري شوم چې کهٔ د کلتورونو تر مینځ د نفرت او تعصب په ځائے د مینې او امن د رشتو د پیاوړي کولو او په یو بل د پوهېدو لپاره کار وشي نو دا نړۍ د امن او مینې کور جوړېدے شي.

دا خاوره او دا خلق؟

دا خاوره د ګنډهارا ځانګو، د امن کور ـــ دا خلق د جنګ خوراک. دا خاوره د فطرت په رنګونو او خوندونو ښائسته ـــ دا خلق بې رنګه، بېخونده ـــ نه ساز لري نه سوز، نه هنر شته نه اتڼ. دا خاوره د لعلونو خزانه. دا خلق نه مال لري نه دانې، نه نن لري او نه سبا ـــ په کورهم مسافر، بهر هم مسافر ـــ د دهٔ نه ګېر چاپېره قامونه بدل شو، د ژوند لارې بدلې شوې خو دے بدل نهٔ شو، د دهٔ قسمت بدل نهٔ شو ـــ جمود نور څهٔ ته وائي؟ زوال نور څهٔ ته وائي؟

دا د شلمې پېړۍ د ورومبي نيمايي خبره ده. د دې خاورې يو باچا وهٔ چې دا خلق ئې پهٔ تيارو کښې نهٔ وو خوښ. د هغهٔ نوم امان الله خان وهٔ ـــ غازي امان الله خان! هغه د جنګ او ډپلومېسۍ د دواړو مېدانونو سپهٔ سالار وهٔ. هغه پهٔ اولس باچا نهٔ وهٔ، د اولس باچا وهٔ. د هغهٔ پهٔ باچاهۍ کښې افغانستان د يرغلګرو د جنګ مېدان نهٔ وهٔ، سوالګري نهٔ وه، بفر سټيټ نهٔ وهٔ ـــ افغانستان خپلواکه وهٔ، ازاد وهٔ او د خپل تقدير پهٔ خپله مالک وهٔ.

هغهٔ پهٔ افغانستان کښې د ټورې او ټوپک پهٔ ځائے د کتاب او قلم باچاهي غوښته. هغهٔ دغه خورو ورو قبيلو لهٔ د نوي ژوند يو دستور ورکړے وهٔ. هغهٔ وئيل چې ښځه انسان دے، حقونه لري، عزت لري، حرمت لري ـــ ښځه نوکره نهٔ ده، ښځه د کور شريکه مالکه ده. ښځه د نوي نسل مور او لارښوده ده، ملګرې ده، مينه ده، ښائست دے ـــ سپکه نهٔ ده، بې ننګه نهٔ ده، بې الهامه نهٔ ده.

د هغهٔ افغانستان پهٔ علم او شعور ولاړ وهٔ. د هغهٔ افغانستان د وهمونو جاله نهٔ وه. د هغهٔ افغانستان، "کوسموپولیټن"(Cosmpolitan) وهٔ، د نړۍ د پرمختللو هېوادونو سره څنګ پهٔ څنګ د تلو جوګه وهٔ. د هغهٔ افغانستان پهٔ رنګونو ښائسته وهٔ، پهٔ لوګو تور او پهٔ وینو سُور نهٔ وهٔ.

خو د هغهٔ افغانستان د چا خوښ نهٔ وهٔ. د هغهٔ پهٔ افغانستان کښې د جهالت خېر نهٔ وهٔ. د هغهٔ افغانستان د یرغلګرو د لارې دېوال وهٔ نو ځکه نړول ئې اړین وو.

د کال نولس سوه اته ویشتم (۱۹۲۸) خبره ده. باچا اروپا ته ځي، ملکه ثریا ورسره هم ملګرې ده. پهٔ اروپائي پلازمینو کښې ئې تود هرکلے کېږي. د باچایانو او ریاستونو د مشرانو سره ګوري. پهٔ هسک سر د خپلې خاورې استازیتوب کوي او د خپل اولس لپاره د پرمختیا نوې لارې او نوي فکرونه ګوري.

خو هغه چې د کومې خاورې د ننګ خبره کوي، پهٔ هغه خاوره څو مُلیان پهٔ هغهٔ د کفر او بې ننګۍ تورونه پورې کوي ـــ بغاوتونه را اوچتېږي او د غلو د یو لښکر د مشر، باچا سقاو پهٔ مشرۍ کښې اولس د خپل باچا پهٔ ضد راپاڅي او د افغانستان پهٔ ضد راپاڅي. د غلو باچا د افغانستان باچا کېږي او د اولس باچا لهٔ خپلې خاورې پهٔ تېښته مجبوره کېږي.

نوے باچا تر ټولو وړومبے کار دا کوي چې لهٔ ارګه ټول ګلونه رېبي او سبزیانې پرې کري. د جینکو ښوونځي تړي، د پرمختیا ټولې منصوبې رانغاړي او د اسلام د خدمتګار پهٔ شکل کښې پهٔ دغه خاوره د نفرت، تنګ نظرۍ او وهمونو تخم کري. دا خاوره هم لکه چې د کربلا خاوره وي!

بيا به د کلي په مينځ نه ځم

نن زه د يو عجيبه احساس سره مخ يم ـــ دا احساس ما د ملاکنډ په غرونو پورېباسي او د سوات ښائستونو ته مې رسوي. زه په لاره پروت د پښتنو د يوسفزو قبيلې د مشر ملک احمد په مزار راتېر شم. د بريکوټ نه بره د شنکردار ستوپې مخې ته ودرېږم. زه د دغو کنډرونو او قبرونو په رنګو شوو دېوالونو او خړو خاورو کښې د خپل ورک شوي تاريخ نخښې نخښانې ګورم. زما نه ورک شوي خپل ځان پسې ګرځم!

زه په جهان اباد کښې د بدها (بودا) وران شوي مخ ته وګورم او ما ته پکښې يو خوا د ملالې وران کړے شوے مخ ښکاره شي او بل خوا د خپلې ټولنې... د رياست پاکستان!

د ستراتيژيکي ګټو جنګ يواځې تعميرونه نه دي رنګ کړي، ښوونځي ئې نه دي برباد کړي، زمونږ د اولسي او کلتوري ژوند بنيادونه ئې هم نړولي دي. يواځې خلق ئې نه دي وژلي، د اولس جذبه او وجدان ئې هم وژلے دے. په سوات کښې د "Awakening" په نوم د يوې مدني ټولنې څېړنه وائي چې په دغه سيمه کښې په ۲۰۱۵م کال کښې يو شپېته (۶۱) ښځې د غېرت په نوم وژلې شوې دي، يو سل يو شپېته(۱۶۱) ښځو. جينکو د ځان د وژلو هڅه کړې ده، پينځه (۵) ښځې تښتولې شوې دي، په دوه سوه پنځوس(۲۵۰) ښځو په کور کښې د خاوند او خپلو خپلوانو له خوا تشدد شوے دے او د پنځلسو(۱۵) ښځو عزتونو ته لاس اچولے شوے دے. په سوَرَه کښې د ښځو ورکول او يا د ښځو خرڅول ځان له يوه بله دردوونکې موضوع ده.

په سوات کښې د ښځو د حقونو فعالين وائي چې جنګ د خلقو اقتصاد ټوټې ټوټې کړے دے او ډېر غريب خلق مجبوره دي چې خپلې خوېندې لونړه د پيسو په بدل کښې د نورو صوبو داسې خلقو له ورکړي چې نۀ ئې پېژني. وروستو يا خو دا ښځې ورکې شي او يا ډېر دې وسې او زړۀ چاودون سره ژوند تېروي.

پرون دا ښځه مُلا د مذهب په نوم د زده کړو نه بې برخې کړه. په کور کښې ئې زنداني کړه او د جنت په نوم ئې ترې کالي پټري واخستل او نن د خپل ورور، پلار او خاوند د لاسه په وينو ولمبېده. دا ښځه چې د پښتون د ننګ او غېرت شمله وه، نن د روايت په دار وځنګېده! دا ښځه څومره بدبخته ده؟ کېدے شي چې وران شوي کورونه او ګودرونه سر دوباره بيا جوړ شي خو فکر نۀ کوم چې وران شوي زړونه به بيا جوړ شي.

بيا به د کلي په مينځ نۀ ځم
د ماموني د سر قاتل به پکښې وينه

زۀ درباري تاريخ دان نۀ يم!

پۀ يو داسې وطن کښې چرته چې د رياست ټول نظام د دروغو او بې ايمانۍ پۀ بنيادونو ولاړ وي، هلته رښتياوئيل ايمان غواړي، پوهه غواړي او د زمرې هومره غټ زړۀ غواړي. داسې خاوره چرته چې د نصاب کتابونه د فرضي قيصو او د ميډيا چېنلونه لۀ دروغو او "سينسېشنلزم" (Sensationalism) نه ډک دي، هلته د تاريخ سمولو خبره ګناه نۀ ده نو نور څۀ دي؟

ډاکټر سيد وقارعلي شاه د اسلام اباد پۀ قائداعظم پوهنتون کښې د تاريخ استاذ دے، د دولسو کتابونو ليکوال دے، رينښتينے دے خو پښتون دے.

ډاکټر صاحب د کډوانو پانې نۀ دي وئيلې بلکې د اکسفورډ غوندې پوهنتون نه ئې د ډاکټرۍ سند ترلاسه کړے دے.

هر څوک کۀ پۀ پاکستان کښې څوک د رياست لۀ خوا د جوړو شوو لارو نه اخوا دېخوا نۀ شي تلے، بيا هم نۀ د تاريخ مخه څوک نيولے شي او نۀ د رښتياو. د هندوکش پۀ لمنو کښې کۀ يو خوا مست سپرلي راټوکېږي نو بل خوا ازاد او خپلواکه فکرونه هم رازرغونېږي. کېدے شي چې پۀ يونان کښې يواځې يو سقراط د خپلو رښتياو د سزا پۀ توګه د زهرو پياله پۀ سر راړولې وي خو د پښتنو د خاورې انسانان خو څۀ کوې چې هغه کاڼې بوټي ئې هم شهيدان دي.

وخته! دلته چې قدم ږدې نو پۀ خيال ږده!

د دې خاورې کاڼي بوټي شهيدان دي

د تيارې او رڼا جنګ ازلي دے. رښتيا او دروغ پۀ يو ځاے نۀ شي پاتې کېدے

او اور او او به د يو بل دښمنان دي.

د نومبر د مياشتې په پنځويشتمه نېټه ډاکټر سيد وقار علي شاه په شاه عبدالطيف يونيورسټۍ خېرپور کښې يو کانفرنس ته د خپلې مقالې" آئډينټيټي کرائسيز اينډ د ريسپانسبيليټي آف پاکستاني هسټارينز" (Identity Crisis and the Responsibility of Pakistani Historians) اورولو په وخت په دې خبره زور ورکړو چې بايد پاکستاني تاريخ دانان خلق له تيارو راوباسي او رښتيا ورته ووائي.

نومورې زياته کړه چې بايد د باچاخان، عبدالصمدخان اڅکزي، جي ايم سيد، ولي خان، بکهت سنګهه او پير صبغت الله شاه غونډې روښنفکره او د ازادۍ د تحريک نومورو قهرمانانو ژوند ته هم کتنه وشي، کار پرې وشي او نوي کهول ته وښودے شي. ډاکټر صاحب د کانفرنس ګډونوال په دې خبره پوهه کول غوښتل چې د تاريخ لار سمول غواړي.

څو ورځې پس د پوهنتون وائس چانسلر ډاکټر جاويد اشرف ډاکټر سيد وقار علي شاه خپل دفتر ته راوغوښتو او ورته ئې ووئيل چې چا ورته وئيلي دي چې په دغه کانفرنس کښې د پاکستان په ضد خبرې شوې دي. ډاکټر صاحب وائي ـ ما ورته وخاندل ځکه چې په دغه کانفرنس کښې وائس چانسلر په خپله هم ناست وو.

تر ملاقات درې ورځې وروستو وائس چانسلر ډاکټر صاحب ته فون وکړو، وارخطا وو، وئيل ئې، په ما ډېر فشار دے. هغوئ وئيلے نه شو خو غوښتل ئې چې ډاکټر وقارعلي شاه د پوهنتون تر سيورې لاندې د څېړنيزې ادارې د ډائريکټرۍ چوکۍ پرېږدي.

ډاکټر صاحب هم پوهه شو او د يو ښېرا که او ريښتينې پښتون په حېث ئې ورته

درې خبرې وکړې.

وړومبی دا چې یوائې ډائریکټري غواړې کهٔ نهٔ د تاریخ د څانګې د چئیرمېن چوکۍ درته هم پرېږدم؟ ـــ دوېمه دا چې زهٔ درباري تاریخ دان نهٔ یم چې د دربار لهٔ خوا راجوړ شوے تاریخ به ښایم ـــ او درېمه دا، هغه وخت تېر شوے دے چې مونږ به لهٔ خلقو لهٔ پاکستان سره د وفادارۍ سرټیفیکېټ غواړو.

د نومبر پهٔ درېمه نېټه وائس چانسلر ډاکټر جاوید اشرف د یو لیک لهٔ لارې ډاکټر وقار علي شاه د تاریخ او کلتور د څېړنیزې قامي ادارې لهٔ مشرۍ څخه لرې کړو او دلرې کولو څهٔ وجه ئې هم ونهٔ ښودله.

د مارګلې پهٔ لمن کښې زوریو ځل بیا لمغړې وکړې، دروغو بیا یرغل وکړو خو د هندوکش پهٔ سر دیو لېوني دا خبره ټولو تللیو او راتلونکو وختونو واورېده چې: "زهٔ درباري تاریخ دان نهٔ یم!"

يار مې هندو زهٔ مسلمان يم!

دا پهٔ سوات کښې د ډمې د يوې شپې قيصه ده. دا ايلم د غرهٔ پهٔ سر د واورو سپين څادر خور وهٔ او د مرغزار پهٔ لمن کښې د راتلونکي سپرلي اميدونه پهٔ خوارهٔ خوب اوده وو. مونږ د يو ملګري پهٔ حجره کښې راټول شوي وو. خوا ته د بدهايانو د وختو د يو کنډر پهٔ غېږه کښې د دې خاورې د امن او مينې يادونو غزونې کولې.

خو د سوات د سيند نه هغه خوا ته يو مُلا د شريعت پهٔ نوم، د مذهب پهٔ نوم، د انصاف پهٔ نوم د خلقو د ژوند سره لوبې کولې. وېره وه، دهشت وهٔ، بې يقيني وه او خاموشي وه او يوه بې لارې کوونکې خاموشي!

بيا هم د ژوند لاره څوک نيولې شي؟ سندره څوک څنګه د پښو لاندې کولې شي؟ ظلم کهٔ هر څومره ډېر شي، هيلې او اميدونه نهٔ شي وژلے. تيارې چې هر څومره ډېرې شي، د سبا ستر که خو به راخېژي.

د حجرې پهٔ دغه کوټه کښې د سوز او ساز محفل، د ښائسته سندرې، د ژوند خبرې او د رنګ قيصې پهٔ خپل جوبن کښې وې. دا هر څهٔ کهٔ يو خوا د زړهٔ د زخمونو دارو وو نو بل خوا د روان ظلم پهٔ ضد يو احتجاج هم وهٔ — يو ښائسته او زورور احتجاج!

پهٔ دې محفل کښې د عقیدو پهٔ بنیاد، د رنګ او نسل پهٔ بنیاد، د تور او سپین پهٔ بنیاد څهٔ فرق نهٔ وهٔ، امتیاز نهٔ وهٔ. ټول ملګري وو. ټول د یوې خاورې بچي وو او ټول یو مار خوړلي وو!

نیمه شپه شوه. د رباب ساز او د منګي اُهنګ هره ساه خمار او هره ټپه مېخانه کړه. د زړهٔ پهٔ جهان کښې یو اودهٔ شوي، خاموشه شوي او ړوبل شوي احساس بیا سر راپورته کړو.

یار مې هندو زهٔ مسلمان یم
د یار لپاره درمسال جارو کومه

پهٔ دې خاوره د بېلا بېلو عقیدو د منونکو تر مېنځ د مینې د تړون د دې نه ښهٔ اظهار نور نهٔ شي کېدے. دوه عقیدې، دوه مذهبونه خو تاریخ یو دے، سماج یو دے او د مینې او انسانیت رشته یوه ده. لږه شببه تېره نهٔ وه چې زمونږ د یو هندو ملګري سترګې لهٔ اوښکو ډکې شوې.

لکه دې ټپې (لنډۍ) هغه د تاریخ پهٔ لارو کښې د نوو پوښتنو سره مخ کړے وهٔ — لکه د هغهٔ چې پهٔ خپلو غوږونو باور نهٔ راتلو. هغه غصه هم وهٔ او بې وسه هم — وئیل ئې چې هره دویمه درېمه ورځ ورته ټېلیفونونه راځي، بد رد ورته وئیلے کېږي او د مرګ ګواښونه ورته کېږي.

مونږ د هغهٔ د دم دلاسه کولو هڅه کوله خو د هغهٔ اوښکې داسې رارواني وې چې کهٔ چرې نن راتوې نهٔ شي نو د هغهٔ سینه به وشلېږي. هغهٔ بار بار هم دا خبره کوله چې زهٔ د دې نه انکار نهٔ کوم چې زهٔ هندو یم خو ولې زهٔ پښتون نهٔ یم؟ وئیل ئې د مرګه نهٔ وېرېږم، زړهٔ مې چاودے ځکه دے چې اوس مې خلق د مور پلار او د کورنۍ د نورو غړو سپکاوے کوي. هغهٔ وار پهٔ وار هم دا خبره کوله چې کهٔ چرې ستاسو سره داسې وشي نو تاسو به ئې معاف کړئ؟

مونږ ټول د رياست د تورې بلا په پنجه کښې وو، ټول زورېدلي وو خو په مونږ ټولو کښې هغه دېر بې وسه وه ــ ځکه چې هغه په خپله خاوره په خپل کور کښې نه چا پښتون ګڼلو او نه انسان.

د جنازې بازو مې نيسه
چرته به ما په راستۍ خوله در کړې وينه

زهٔ يو انقلاب پېژنم

پهٔ پاکستان کښې د پخواني فوځي ډيکټېټر ايوب خان لهٔ صنعتي انقلابه راواخله تر پخواني وزير اعظم ذوالفقار علي بهټو د سوشلسټ انقلابه پورې او د پخواني جنرال او صدر ضياء الحق، د جماعت اسلامي او د نورو مذهبي ګوندونو پهٔ ګډون د مسلم ليګ تر شنهٔ انقلابه پورې، بيا د عوامي نېشنل ګوند او نورو کيڼ لاسو سياسي ګوندونو تر سرهٔ انقلابه بېلابېل نومونه مخې ته راغلي دي، سياسي ماحول ئې تود کړے دے، بحثونه ئې راپارولي دي خو ډېر زر تېر شوے دے او بيا لهٔ خلقو هېر شوے دے.

انقلاب بدلون راولي خو دغه انقلابونو هاغه بدلونونه نهٔ دي راوستي د کومو چې ئې دعوې کړې وې.

د پښتنو پهٔ نوي تاريخ کښې د يو پښتون پهٔ توګه زهٔ پهٔ دې خاوره يو انقلاب پېژنم او هغه د مې پهٔ لسيزه ۱۹۳۰ کښې د باچاخان د خدائي خدمتګار تحريک هاغه انقلاب وهٔ چې د هندوکش پهٔ لمنو کښې ډېره پښتانهٔ ئې رابېدار کړل. سياسي شعور ئې ورکړو او د عدم تشدد لهٔ لارې ئې قامي مبارزې ته تيار کړل.

پهٔ پاکستان کښې د ترهګرۍ د بې شمېره پېښو او پهٔ فوځي عملياتو کښې د لکهونو خلقو لهٔ بې کوره کېدو وروستو اوس يو ځل بيا د ازادۍ او انقلاب خبرې کېږي. بحثونه کېږي او د ميډيا پهٔ چېنلونو داسې سياسي مشرانو ته څلورويشت ساعته وخت ورکولے کېږي چې د طاقت سرچشمه ئې اولس نهٔ بلکې د هېواد مقتدره حلقې دي.

زهٔ د ازادۍ پهٔ نامه د يو سياسي ګوند پهٔ لاريون څنګه باور کولے شم، کله چې

پهٔ قبائیلي سیمو کښې پهٔ لکھونو پښتانهٔقبائیل د ازادۍ د اتهٔ شپیته کلونو باوجود تر یو غېرانساني نظام لاندې ژوند کوي او لهٔ بنیادي انساني حقونو بې برخې دي.آیا پهٔ دې ازادي مارچ کښې د دغه قبیلو د ازادۍ او هغوي ته د هېواد د یو شان اوسېدونکو د حقونو خبره یا وعده شوې ده؟ زهٔ خو دا فکر کوم چې ازادي مارچ باید د لاهور پهٔ ځائے لهٔ خېبره یا وزیرستانه پېل شوے وے، ځکه چې د دغه سیمې اولس تر اوسه د پولیټیکل ایجنټ او وسله والو ډلو غلامان دي.

خو وړومبے راځو چې د انقلاب خبره وکړو چې انقلاب څهٔ ته وائي؟

د یو تاریخي عمل پهٔ توګه، انقلاب د هاغه غورځنګ پهٔ معنا دے چې اکثر لهٔ تشدده ډک وي او موخه ئې د یو زوړ نظام لهٔ مینځه وړل او د ټولنې پهٔ اساسي ادارو کښې یو پیاوړے بدلون راوستل وي.

پهٔ اتلسمه عیسوي پېړۍ کښې د فرانسیسي انقلاب پهٔ نتیجه کښې بادشاه لهٔ تخته راګزار کړے شو او لهٔ اول سرنه راواخلئ تر بېخه د ټولنو د بیا جوړولو هڅې وشوې. هم لهٔ هغهٔ وخته انقلاب او تشدد لهٔ یو بل سره تړلي ټکي وګرځېدل.

پهٔ شلمه عیسوي پېړۍ کښې ډېرو انقلابي مشرانو پهٔ ۱۹۱۷م کال کښې د "ولادیمیر ایلیچ لېنن" (Vladimir Ilyich Lenin) پهٔ مشرۍ لهٔ روسي انقلابه الهام واخستو. لېنن د "کارل مارکس" (Karl Marx) پهٔ دې خبره باور لرلو چې د ټولنې لپاره د تاریخ د یو پړاو نه بل پړاو ته د تګ لپاره انقلاب اړین او مهم دے. پهٔ شلمه عیسوي صدۍ کښې د ایران انقلاب، د انقلابونو یو بله نمونه ده. پهٔ ایران کښې د ۱۹۷۹م د انقلاب موخه دا وه چې ګنې ټولنه ډېره سیکولر شوې ده او غربي قدرونه او کلتور وربانديې غالب شوے دے نو د دې

لپاره د اسلامي اصولو او قدرونو په رڼا کښې د ټولنې بيا جوړښت پکار دے. زۀ به په دې لاړيونونو کښې هله د شريکېدو فکر کوم چې ما ته په دې خاوره کښې د خپل ژوند او قامي وجود په اړه د ځينو پوښتنو جواب ترلاسه شي.

شلمه پېړۍ د انقلابونو په سبب امتياز لري چې د نړۍ په ډېرو سيمو او هېوادونو کښې د اروپائي او امريکائي امپراتورۍ (Imperialistic) په ضد خلقو پاځون وکړو او انقلابونه ئې راوستل.

انقلاب په ټولنه، کلتور، اقتصاد او سياسي ادارو کښې لوے بدلونونه راولي.

د برصغير د ازادۍ ستر مبارز خان عبدالغفار خان "باچا خان" وېنا دہ چې انقلاب عالمان او پوهان غواړي. د انقلاب لپاره وړومبۍ خبره هم دغه دہ چې د ټولنې د سياسي، کلتوري او اقتصادي ستونزو پوهه ترلاسه کړلې شي، د هغې تجزيه وشي او بيا د دغه ستونزو په نتيجه کښې د اولس غوښتنې اوسياسي فکر منظم کړے شي او د سياسي انقلابي نظريې يا مفکورې په شکل کښې اولس ته په داسې انداز وړاندې کړې شي چې د ټولنې ټول غړي ورباندې پوهه شي. د دغه پوهې په نتيجه کښې وړومبے د انقلاب هدف ټاکلے کېږي او د دغه هدف په لور دا مزل پېل کېږي. انقلاب د عمل نوم دے، تشې خبرې او ادعاوې ټولنه نۀ شي بدلولے. د انقلاب لپاره دا خبره هم مهمه دہ چې اولس په کومو حالاتو کښې ژوند کوي نو چې لۀ هاغه حالاتو بېزاره وي، غصه وي او د سياسي عقيدې په بنياد دغه حالات بدلول غواړي.

د پښتنو په نوي تاريخ کښې د يو پښتون په توګه زۀ په دې خاوره يو انقلاب پېژنم او هغۀ د ۱۹۳۰ مې په لسيزه کښې د باچاخان د خدائي خدمتګار تحريک هاغه انقلاب وۀ چې د هندوکش په لمنو کښې ډېره پښتانۀ ئې رابېدار کړل، سياسي شعور ئې ورته ورکړو او د عدم تشدد لۀ لارې ئې قامي مبارزې ته تيار

کړل.

دغې انقلاب دا وطن د پیرنګي له غلامۍ ازاد کړو او دا اوس چې پښتانه څه نه څه سیاسي شعور لري، هم د دغه انقلاب برکت دے. دغه انقلاب ولې خپل منطقي انجام ته ونه رسېد، دغه یو جلا بحث دے.

زه به په دې لاریونونو کښې هله د شریکېدو فکر کوم چې ما ته په دې خاوره کښې د خپل ژوند او قامي وجود په اړه د ځینو پوښتنو جواب تر لاسه شي.

په موجوده حالاتو کښې له سواته تر وزیرستانه په زرګونو تعلیمي ادارې په بمونو الوځولې شوې دي. آیا په دې انقلاب یا ازادۍ لاریون کښې د دغه تعلیمي ادارو د بیا جوړولو څه پلان وړاندې کړے شوے دے؟

د ترهګرۍ په پېښو او بریدونو کښې په زرګونو پښتانه ماشومان، سړي او ښځې وژل شوي دي. په دې لاریونونو کښې د دغه شهیدانو د وینې څه ذکر شته او په دغه پېښو کښې ککړو خلقو ته د سزا ورکولو څه اصول ټاکلے شوي دي او که نه؟

د پښتنو وطن له قدرتي وسیلو ډک دے، د ځنګلونو او ښائستونو وطن دے، د رنګونو وطن دے او د سیندونو وطن دے ــ بیا هم زه بې روزګاره یم، بې وطنه یم او بې وزله یم. زما د وطن په وسیلو زما د واک غوښتنې ته ولې د غدارۍ په نظر کتلے کېږي؟

آیا د ازادۍ او انقلاب لاریونونو مشران ما ته د دې پوښتنو ځواب را کولے شي؟ چې کله ما ته ځواب تر لاسه شي او دغه ځوابونه د ادعاګانو او نعرو په ځائے په رښتیاو او غیر جانبدارۍ ولاړ وي نو بیا به زه هم اسلام اباد ته لاریون ته ځم.

اسټېبلشمنټ څهٔ شے دے؟

هر رياست د خپلو ستراتيژيکي، سياسي او اقتصادي ګټو لپاره خپل نظام او خلق لري، خپله نظريه او فکر لري، خپلې لنبکرې لري، خپله تېپه او چاربېته لري چې پهٔ وار وار ئې د ميډيا پهٔ بېلا بېلو چېنلونو، د نصاب پهٔ کتابونو، د ځينې سياسي، وسله والو او مذهبي ډلو پهٔ قوي کولو او د ځينو پهٔ وهلو اولس ته رسوي. دې ټول نظام ته پهٔ ساده ژبه کښې اسټېبلشمنټ (Establishment) وائي.

پهٔ پاکستان کښې دا اسټېبلشمنټ د پنجاب د سياستدانانو، جرنېلانو، مُليانو، صنعت کارانو، خبريالانو او سرکاري او غېر سرکاري ادارو د مشرانو پهٔ لاس کښې دے. هسې خو دوي وائي چې مونږ ټول مسلمانان يو او ټول پاکستانيان يو خو پهٔ عمل کښې هره هاغه پاليسي، نظريه او د پرمختيا هره هاغه منصوبه چې د پنجاب پهٔ ګټه نهٔ وي نو هاغه پاليسي ارومرو د پاکستان پهٔ ګټه هم نهٔ ده. پنجاب او پاکستان د يو هېواد دوه نومونه دي. د اردو او انګليسۍ د نومورې ليکوال محمدحنيف پهٔ خبره پهٔ پاکستان کښې پنجاب يوا ځينی بېلتون پاله صوبه يا ايالت دے.

د دې ځلنده مثالونه مونږ د پاکستان پهٔ سياسي او اولسي تاريخ کښې کتلے شو. باچاخان، عبدالصمدخان اڅکزے، اکبر بګټي، ذوالفقار علي بهټو او نور يو شمېر ملت پاله مشران ځکه غداران دي چې د پنجاب د ګټو پهٔ ځاے ئې د خپل اولس او خپل قام د ګټو خبره کوله. پهٔ دوي کښې بيا پهٔ ځينو د کفر فتوې هم لګولې شوې دي.

د درېو صوبو منتخبې اسمبلۍ وائي کالاباغ ډېم زمونږ پهٔ ګټه نهٔ دے او خاوره او

اولس راته بربادوي خو يکي يوازې پنجاب وائي چې کالاباغ ډيم سره به د پنجاب زمکې خړوب شي او پاکستان به وده وکړي نو ځوک چې کالاباغ ډيم نۀ مني، هغه د هېواد دښمن دے.

دغه شان د پاکستان او چين ترمينځ د اقتصادي راهدارۍ په معامله د پاکستان اسټېبلشمنټ هغه سياسي او اولسي مشران غداران ګرځولي دي کوم چې د دغه کوريډور په اقتصادي ګټو کښې د خپل اولس لپاره برخه غواړي.

د نصاب په کتابونو کښې زۀ ميرتقي مير، مرزا غالب، مومن خان مومن او ډاکټر محمداقبال خو وايم او څۀ اعتراض پرې نۀ لرم ځکه چې دغه د اردو ژبې لوے ليکوالان او شاعران وو خو که زۀ وايم چې زۀ خوشحال خان خټک، رحمان بابا، غني خان او حمزه شينواري هم وئيل غواړم نو بيا ماته د تنګ نظره او پرشاتللي پښتون نوم را کولے کېږي او د خيبرپښتونخوا د وزيراعلیٰ پرويزخټک غوندې سياسي مشران چې د پښتنو په ووټونو د اقتدار څوکۍ ته رسي، په دې وېنا هم نۀ شرمېږي چې پښتو واورم نو په مازغو کښې مې دړز کېږي.

د دې اسټېبلشمنټ د کار انداز ډېر عجيبه او خونړے دے. دا د شطرنج لوبه ده. دا اسټېبلشمنټ زورور په دې دے چې ټوپک هم لري او فتویٰ هم. د دې دېو او لوئې بلا يو سر نۀ دے، بلها سرونه يې دي. کله د فوځي ډکټېټر په شکل کښې، کله د طالب کماندانانو په شکل کښې، کله د سياسي مسيحا په شکل کښې، کله د ديني مدرسو او سکولونو په شکل کښې، کله د لښکرو په شکل کښې، کله د کلتوري غونډو په شکل کښې او کله د ميډيا په چېنلونو د نوموړو خبريالانو په وسيله خبره هم د دې اسټېبلشمنټ چلېږي.

قیصه، فکر او منزل یو دے، انداز او اواز ئې بدلیږي.

دا استیبلشمنټ سندره هم وائي او مرثیه هم، کور درته هم ورانوي او اوښکې درسره هم تویوي، اتڼې درسره هم کوي او په حجره درته بمباري هم کوي، جرګه هم درسره کوي او جنګوي دې هم.

سبا که چرې زمونږ په ملتپاله مشرانو کښې څوک د استیبلشمنټ نوم واخلي او د وطن د هر مصیبت ذمه واره ئې ګڼي نو باید په مونږ کښې ترې څوک دا پوښتنه وکړي چې مشره! دا خو سمه ده چې دا بلا ډېره زوروره او مکاره ده خو په دې سیمه کښې د دې استیبلشمنټ د هرې تجربې فاتحین هر وخت نور خلق ولې دي او غازیان او شهیدان یواځې مونږه ولې یو؟

زما نصیب کښې جانان نشته

که د تعویذ په ځائے مُلا په غاړه کړمه

د برلین دېوال ته کورم!

د شلمې پېړۍ په وروستۍ نیمایي کښې د سرمایه دارانه نظام او اشتراکیت ترمینځ بې باوري او د یو بل نه وېره دومره حد ته ورسېدله چې د قامونو ترمینځ ئې د بیلتون دېوالونه ودرېدل. دا دېوالونه تل حکومتونو ودرولي او اولسونو نړولي دي.

په نولس سوه یو شپېتم (۱۹۶۱م) کال کښې د مشرقي جرمني حکومت، جرمن ډیموکراټیک ریپبلیک (German Democratic Republic) د یو دېوال په ودرولو پېل وکړو. دې دېوال ته د برلین دېوال هم وئیلې کیږي چې یو وطن، یوه خاوره ئې په دوو هېوادونو "مشرقي" او "مغربي" جرمني ووېشله. قام یو وه، تاریخ او کلتور ئې یو وه، مزل ئې یو وه خو د هغه وخت سیاستوالانو او جنګ سالارانو ئې د منزل په لاره کښې دغه د شکو او ګنو جوړ دېوال ودرولو.

د برلین دېوال خوا ته پاخه پاخه بورجونه جوړ وو چرته چې به د ښار لپاره وسله په لاس ځواکونه ولاړ وو او چې څوک به ئې لیدل چې له دېواله اخوا اوړي نو ډزې به ئې وربانديې کولې. د مشرقي جرمني حکومت به وئیل چې فاشسټ (Fascist) هېوادونه د هغو اولس د سوشسلسټ انقلاب نه بې لارې کول غواړي. له دې کبله ئې د خپل اولس د خوندي کولو لپاره دغه دېوال جوړ کړے دے

خو د دېوال تر ودرولو وراندې خواوشا پېنځه دېرش لکهه خلق د مشرقي جرمني لۀ بندېزونو نه تښتېدلي وو او د مغربي يورپ پۀ هېوادونو کښې ئې پناه اخستې وه. حکومت وئيل چې دېوال به د خلقو د تښتېدو مخه ونيسي.

د برلين دېوال تر نولس سوه نهه اتيايم (۱۹۸۹) کاله د جبر او ظلم د يو يادګار پۀ توګه ولاړ وۀ خو بيا ئې هم د خلقو لۀ يو بل سره د يو ځاے کېدو لاره ونۀ نيوله. پۀ دې اتۀ ويشت کاله کښې پېنځه زره جرمنيانو د مرګ تر دې مزې د اغښتلو هڅه وکړه چې پکښې دوه سوه کسان وژلے شوي وو.

پۀ نولس سوه نهه اتيايم (۱۹۸۹م) کال کښې پۀ پولېنډ او هنګري کښې د سوشلسټ واکمنو د کمزوري کېدو او پۀ مشرقي جرمني دننه د ځينو سياسي بدلونونو لۀ کبله دواړو خواو ته ناقراري ډېره شوه او د اولسونو لۀ يو بل سره د يو ځاے کېدو غوښتنې زور ونيولو. حکومت مجبوره شو چې مغربي جرمني ته د خلقو پۀ تګ راتګ بندېزونه اوچت کړي او بيا پۀ راروانو درې کلونو کښې د دغه دېوال تشه نخښه پاتې شوه.

پۀ ډلو ډلو خلق به پۀ دېوال وروختل او لۀ هغه بل لوري به ورته د مغربي جرمني خلقو تود هرکلے کولو. پنجره ماته شوه، د ازادۍ او يووالي شعارونه پورته شول، تقسيم کړے شوے جدا کړے شوے قام بيا يو شو. د برلين دېوال چې خلق ئې د اوسپنې د دېوال پۀ نامه هم پېژني، رانسکور شو، راونړېدو. وېرې او بې باورۍ ماتې وخوړه ـــ مينې او قامواله وګټله.

جرمن چانسلر "جير هارډ شرودر" (Gerhard Schroder) يو ځل وئيلي وو،

'دا دېوال نۀ واشنګټن مات کړے دے او نۀ ماسکو، دا کار
د مشرقي جرمني ننګيالي اولس کړے دے.'

اوس هم پۀ نړۍ کښې د ژبې، مذهب، رنګ او نسل لۀ ډېرو دېوالونو سره د

سیمتو، کانو او ازغنو تارونو نه جوړو دېوالونو اولسونه وېشلي دي خو تاریخ دا وائي چې دېوالونه تل ریاستونو ودرولي او اولسونو نړولي دي. نن چې په تورخم د یو قام په وګړو د تګ راتګ بندېزونه لګولے کېږي، دروازې ورته تړلې کېږي نو زۀ وایم چې د هاغه زړونو لپاره دېوالونه څوک جوړولے شي چې د یوې اوږدې او خونړۍ جدائۍ وروستو یو بل ته ورغاړه وتو ته او یو لۀ بله ځارېدو ته لېواله دي.

کۀ د چړو پۀ څوکو لار روي

زما پۀ خپل لالي باور دے رابه شینه

زهٔ د جانان سترګو پهٔ کور کښې تالا کړمه

قامي مبارزه پوهه غواړي، يووالے غواړي، د منزل پېژندنه اوتعين او د مزل همت غواړي. پهٔ مهذبه نړۍ کښې د يو اولس د حقونو جنګ سياسي ګوندونه کوي. د قام ستونزې پېژندل، د هغې د هوارۍ لارې پېدا کول او قامي لارښودنه قامي سياسي ګوندونه کوي. پهٔ دې کښې شک نشته چې لهٔ "پير روښانه" تر "باچاخانه" پورې پښتنو خپله قامي مبارزه مخ پهٔ وړاندې وړې ده او پهٔ دغه لاره کښې لهٔ ډېرو قيامتونو راتېر شوي دي ـــ خو څنګه چې وخت بدلېږي، دغه شان ورسره د قامونو غوښتنې بدلېږي، د ژوند راز او انداز بدلېږي، فکر او فلسفه بدلېږي. ځکه چې د هر رنځ خپله خپله درملنه وي، د هر سپرلي خپل رنګ وي، هر درد د خپل اظهار لپاره نوې ژبه غواړي، نوې ساندهٔ غواړي.

نن د هندوکش دواړه اړخ ته دا قام د خپل وجود او تاريخ پهٔ حواله د نوو پوښتنو سره مخ دے او نوي ځوابونه غواړي. مونږه تر هګرۍ پهٔ اور کښې ودرولي يو. غربت ځپلي يو او ناپوهۍ د وهمونو او تيارو پهٔ جال کښې ګېر کړي يو ـــ خو پهٔ دې ټول عمل کښې زمونږ. قامي تحريک کوم ځائے ولاړ دے؟

پهٔ دې سيمه کښې چين غزېدل غواړي، کاروبار کول غواړي او د خپل صنعتي وجود د بقا لپاره زمونږ. د خاورې خام مال هم غواړي او نړۍ ته د رسېدو لپاره پهٔ مونږ. لاره هم غواړي. دوي ورته د پاکستان او چين اقتصادي کوريډور وائي چې د چين حکومت ورله پهٔ پېل کښې شپږ.څلوېښت بليونه ډالره هم منظور

کړي دي.

چین زمونږ د ترور زوے نهٔ دے. د هر ریاست پهٔ شان خپلې گټې تاوان ته گوري. دا پهٔ خپل ځاے سمه خبره ده خو د یو عام پښتون پهٔ ذهن کښې خو دا سوال راوچتېږے شي کنه چې تراوسه زهٔ د ترهکرۍ او بې وسۍ د دې دومره زړهٔ چاودون نه راتېر شوم او نن پهٔ دې سیمه کښې د پرمختیا منصوبې جوړېږي نو زما برخه پکښې شته او کهٔ نهٔ؟

جغرافیه وائي چې ستا برخه پکښې شته ځکه چې کهٔ دا لاره پهٔ ډېره اسماعیل خان، وزیرستان او ژوب تېره شي او گوادر ته ورسي نو لنډه هم ده او خرڅ پرې هم لږ راځي ـــ خو د لاهور د تخت باچا وائي چې دا لاره او د دې سره تړلې ټول سهولتونه به وړومبي لهٔ پنجابه تېرېږي. کهٔ وروستو پکښې ستا څهٔ رسي او کهٔ نهٔ ـــ ستا خپل قسمت!

دا زمونږ د ملتپاله سیاسي مشرانو کار وهٔ چې پهٔ دې منصوبه کښې ئې د خپل اولس حقونه غوښتلي وے او یو ښکاره دریځ ئې خپل کړے وے، خو پهٔ دې اړه تر ټولو منظم او سائنټیفیک کار پښتونخوا اولسي تحریک وکړو.

د دسمبر پهٔ دېرشمه نېټه د پاکستان وزیراعظم پهٔ ژوب کښې د یو سړک پرانسته وکړه او دغې لهٔ ئې د اقتصادي راهدارۍ د مغربي روټ نوم ورکړو. پهٔ دغه موقعه د پښتونخوا ملي عوامي گوند مشر محمودخان اڅکزے، د جمیعت علماء اسلام مشر مولانا فضل الرحمان او د عوامي نېشنل گوند سېکټر میا افتخار حسېن هم موجود وو. تقریرونه وشو، لاسونه وپرقېدل او خبره ختمه شوه.

خو د پښتونخوا اولسي تحریک مشران وائي چې دا د کوریډور مغربي برخه نهٔ وه بلکې یو ساده سړک دے او هغه پروژې ورپهٔ کښې شاملې نهٔ دي کومې چې د

پنجاب لپاره منظورې شوې دي.

راوي وائي چې په دغه موقع مولانا فضل الرحمان او میا افتخار حسین وزیراعظم ته په دغه سرک خپل تحفظات ښودلي وو خو قدرمن محمود خان اڅکزي هیڅ هم نهٔ وو وئیلي. دغه شان څهٔ موده وړاندې چې د عوامي نېشنل ګوند مشر اسفندیار ولي خان د وزیراعظم سره په اسلام اباد کښې ولیدل نو په مونږ ئې دا زېرے وکړو چې فکر مهٔ کوئ، تاسو چې څنګه غواړئ دا کار به هم هاغه شان سر ته رسي. خو اوس چې مونږ ګورو نو قیصه داسې روانه ده څنګه چې ئې مرکزي حکومت وړاندې بوتلل غواړي. د فلم مرکزي کردارونه نور دي. کېدے شي مونږ ورپکښې د ایکسټرا کردارونو په توګه د پلاټ د ډکولو لپاره ځائے کړے شوي یو.

دا هم معلومه نهٔ ده چې د نوازشریف سره کومه داسې ګیدړسینګۍ ده چې هاغه مشران ئې هم غلي کړي دي چې اوازونه ئې تر چترال او تر بولانه رسېدل.

په دې ټول عمل کښې تر ټولو خوندوره خبره دا ده چې د تحریک انصاف غوندې سیاسي ګوند چې تل ئې د پاکستان د فوځي استېبلشمنټ بیانیه په مخ بوتلې ده، تر ټولو زورور دریځ خپل کړے دے او د صوبې وزیراعلیٰ پروېز خټک په پېښور کښې د سیاسي ګوندونو غونډې ته وئیلي دي چې مرکزي حکومت د صوبې غوښتنې نهٔ مني نو د تهاکوټ نه تر حویلیان پورې د یو سل شل کلومیټره خاورې د کارولو اجازه به ورله ورنهٔ کړي.

دا به اوس کتلے شي چې دا تشه نعره ده او که نه د تحریک انصاف، حکومت به پرې عمل هم وکړي خو تر ټولو لویه ذمه واري د هاغه سیاسي ګوندونو ده چې په دې خاوره دعویٰ هم لري او د اولس مشري هم ورسره ده. یو وخت وهٔ چې په دې خاوره به دا اوازونه پورته کېدل، "لر او بر یو افغان"، "یو قدم یو اواز"،

"انقلاب انقلاب"، "خپله خاوره خپل اختیار"، "نهٔ منو د بل اختیار"، "اے ولي! تهٔ یو اشاره وکړه، بیا ئې تماشه وکړه"، "لهٔ بولانه تر چترا له پښتون یو کړه محمود خانه!"، خو څو شېبې لا تېرې نهٔ وې چې دغه ټول شعارونه، دغه ټول اوازونه ورک شو. تشې انګازې ئې پاتې شوې او لږ ساعت وروستو هېڅ هم پاتې نهٔ شو ـــ اوازونه هم نهٔ، او انګازې هم نهٔ.

خلق صحرا کښې تالا کېږي
زهٔ د جانان ستر ګو پهٔ کور کښې تالا کړمه

۳ جنوري ۲۰۱۶م . ټانک

پښتونخوا کنسنټرېشن کېمپ

ما وئيل زهٔ به د شپږ کلن شاه زېب اپرېدي قيصه ليکم ــــ

هو! هاغه شاه زېب چې څو ورځې وړاندې د جمرود په بازار کښې سره د خپل مور پلار ووژلے شو ــــ

هو! هاغه شاه زيب، د چا په سترګو کښې چې د ژوند خوبونه لهٔ مرګه پس هم غړېدل ــــ

هو! هاغه شاه زيب چې د رياستونو ترمينځ د ستراتيژيکي ګټو لپاره په جوړه شوې قتل ګاه کښې قتل شو، تېر شو او هېر شو.

خو کومه قيصه به کوو؟ لهٔ تکره راواخله تر باړې، لهٔ پېښوره تر کابله، لهٔ چتراله تر کوټې او کندهاره، لهٔ سواته تر وزيرستانه. د پېښور لهٔ سکوله تر باچاخان پوهنتونه ــــ دا ټوله سيمه يو لوے کنسنټرېشن کېمپ دے. دلته هره شپه قيامت او هره ساه يو لوے ناورين دے.

وخته دلته چې قدم ږدې نو په خيال ږده

د دې خاورې کاڼي بوټي شهيدان دي

زهٔ په پاکستان کښې په دې اتهٔ شپېتهٔ کاله نهٔ چا ښهٔ مسلمان ومنلم او نهٔ يو ښهٔ پاکستانے ــــ زهٔ څوک يم؟

ما د اسلام په نوم اوچت شوي هر بېرغ ته سلام کړے دے او تش سلام مې نهٔ دے کړے، قرباني مې هم ورکړې ده. خونن چې په جرګو، حجرو، تعليمي ادارو، ښارونو، کلو، جوماتونو او د لوبو په مېدانونو کښې زهٔ هم د اسلام په نوم وژلے کېږم نو زهٔ د دې خپل اسلام پوښتنه د چا نه وکړم؟

د چا اسلام و منم؟

زهٔ د پاکستان لپاره د خپل ورور پهٔ مرګ غلے شوے یم. ما د خپل حق لپاره خبره هم نهٔ ده کړې خو د پاکستان لپاره ما هر وخت د وینو نذرانې ورکړې دي. زما خپل کور لوټ شوے دے خو بیا مې هم د پاکستاني ریاست د ادارانو د کورونو حفاظت کړے دے.

خو هم د دغه پاکستان پهٔ قامي میډیا او ریاستي بیانیه کښې زهٔ یو بې وقوف او غدار پټهان یم.

زهٔ کوم هېواد ته خپل هېواد ووایم؟

کومې خاورې ته خپله خاوره ووایم؟

زهٔ خو پهٔ دې وطن کښې پهٔ ژوندوني مړ یم!

پهٔ باچاخان پوهنتون برید یوازې پهٔ یوه تعلیمي اداره برید نهٔ دے، د پښتنو پهٔ تاریخي سیاسي مبارزه برید دے، د هغوي پهٔ روښانه سباوون برید دے، د هغوي پهٔ فکر او فلسفه برید دے او د هغوي پهٔ عزت برید دے.

د ریاست اولین ذمه واري خو د خپلو وګړو د ځان، مال او عزت حفاظت وي او کله چې ریاست د دغه لوړو انساني قدرونو پهٔ خوندي کولو کښې یو ځل نهٔ زر ځله پاتې راشي نو باید د ریاست غړي دې پهٔ خپل ځان ووېرېږي.

خو آیا پهٔ تشه وېره به کار وشي؟

خیبر پښتونخوا حکومت پښتو ته شا کړې ده!

پهٔ نصاب کښې پښتو د یو لازمي مضمون پهٔ توګه د خیبر پښتونخوا حکومت پهٔ لومړیتوبونو کښې نهٔ دے او د صوبې پهٔ ډېرو پوهنتونو کښې د پښتو څانګه نشته.

پهٔ خیبر پښتونخوا کښې د سکولونو او کالجونو استاذان او د پښتو ژبې

لیکوالان وائي چې د تحریک انصاف او جماعت اسلامي په مشرۍ کښې د صوبې موجوده حکومت د پښتو ژبې د درس او تدریس په اړه څه واضحه پالیسي نه لري او په تعلیمي ادارو کښې ئې د پښتو زده کړه له پامه غورځولې ده.

په ملاکنډ کښې د یو کالج استاذ اقبال شاکر وائي، په نصاب کښې پښتو د یو لازمي مضمون په حېث د حکومت په لومړیتوبونو کښې نه دے او د صوبې په ډېرو پوهنتونو کښې د پښتو څانګه نشته.

په مردان کښې ولي خان یو ډېر معیاري پوهنتون دے. هلته د پښتو څانګه نشته. په سوات پوهنتون کښې د پښتو څانګه نشته او دغه شان په شهر ینګل کښې د بېنظیر بهټو په نوم پوهنتون کښې هم د پښتو څانګه نشته. په کالجونو کښې چې کومې سیټې د پښتنو دي، هلته په کالجونو کښې په تېر وخت کښې د استاذانو یوه یوه چوکۍ وه خو نه د عوامي نېشنل ګوند تېر حکومت او نه موجوده حکومت د کالجونو لپاره دغه چوکۍ منظورې کړې دي.

په خیبر پښتونخوا اسمبلۍ کښې د عوامي نېشنل ګوند پارلېماني مشر او د تعلیم پخوانے وزیر سردار حسین بابک وائي، د هغوي حکومت چې په صوبه کښې د پښتو او نورو سیمئیزو ژبو د ودې لپاره کار پېل کړے وۀ، موجوده حکومت په مخ نه دے وړے. مونږ د مورنیو ژبو لپاره د ریجنل لېنګویجیز اتهارټي (Regional Language Authority) په نوم یوه اداره جوړه کړې وه او پښتو مو په تعلیمي ادارو کښې یو لازمي مضمون ګرځولے وۀ. چې کله د تحریک انصاف حکومت راغے نو له بده مرغه هاغه پالیسي ئې له مینځه یوړه او د پښتو په ځائے ئې د انګلیسۍ د زده کړو ورکولو پرېکړه وکړه. اوس دوي اخته دي کله له یوه ټولګي او کله له بل ټولګي د پښتو مضمون لرې کوي. مونږ به د اسمبلۍ دننه او بهر د دې پالیسۍ یواځې مخالفت نۀ کوو بلکې مزاحمت به ئې

کوو، ځکه چې مورنۍ ژبه لهٔ مینځه وړل د تاریخ تر ټولو لویه غداري ده.
د تحریک انصاف لهٔ خوا د صوبې د اسمبلۍ غړي او د اطلاعاتو پخوانۍ وزیر شوکت یوسفزي وائي، پوهنتونونه لهٔ مالي ستونزو سره مخامخ دي نو لهٔ دې کبله هاغه مضمونونو ته ډېر پام کېږي چې د زده کوونکو او پوهنتونونو دواړو لپاره ګټه لري. دا مهال پهٔ لوړو زده کړو کښې ډېرې ستونزې دي او پوهنتونونه مالي بحران لري. نو لهٔ دې کبله چې هغوي (حکومت) یو نوے کېمپس پرا نیزي نو دا هڅه کوي چې هغه مضمون پکښې شامل کړي چې خلق ئې وئيل غواړي او پوهنتون پرې هم روان وي. پهٔ شکته کچه پهٔ سکولونو کښې پښتو د مضمون پهٔ توګه اوس هم شودلې کېږي.
د ملګرو ملتونو د چارټر تر مخه پهٔ مورنۍ ژبه زده کړې د هر زده کوونکي بنیادي حق دے. خو تر اوسه پهٔ خیبر پښتونخوا اوقبائیلي سیمو کښې د مورنیو ژبو د زده کړو او د دې لپاره ځهٔ اوږد مهاله پالیسي مخې ته نهٔ ده راغلې.

د پښتنې ژوند او مرګ؟

د نولسمې پېړۍ جرمن شاعر هینریخ هین (Heinrich Heine) وايي،
"په کوم ځای کې چې څوک کتاب سوزولو ته پرېښودل شي، یو وخت به داسې راشي چې بیا به دغه خلق د انسانانو له سوزولو هم ډډه ونه کړي."

د دې کتابونو په ضد کمپائن د نازي جرمنیانو د زده کوونکو اتحادي غړو پیل کړی وه چې دغه شان له خپلو پوهنتونونو او کتابتونونو هاغه کتابونه لرې کړي چې په اصل کې جرمن نه بللی کېدل. دوي د جرمني په نولس ښارونو کې ګر ځېدل او تر پنځویشت زرو ډېر کتابونه يې داور لمبو ته وسپارل.

په دیارلسمه پېړۍ کې د چنګېز خان ځواکونو او بیا په هغه پسې نورو منګولو جرنیلانو په بغداد کې کتابتونونو ته اور ورته کړو او د کتابونو په شکل کې د عباسي خلافت د علم او پوهې خزانې يې وسوزولې او سائنسدانان او پوهان يې ورته ووژل. تاریخ لیکونکي وايي چې د دجله دریاب ته دومره ډېر کتابونه غورځولی شوي وو چې او به يې د کتابونو سیاهۍ تورې کړې وې.

د کتابونو د سوزولو په شا کلتوري، مذهبي یا علمي لاملونه وي. خو نتیجه يې راروانو نسلونو ته د ناپوهۍ، بې وزلۍ او بربادۍ په شکل کې مخې ته راځي. دا یواځې سیاهي او کاغذ ایرې کول نه دي بلکې د یو فکر سپکاوی دی. په بغداد کې د کتابتونونو د سوزولو اثر تر پېړوپېړو پاتې شو. تر کلونو کلونو بغداد یو

غېږ اباد ښار وو او د رنګ او رڼا کاروانونه پکښې په تېره ودرېدلي وو.

په افغانستان کښې څه باندې تېرو درې لسيزو جنګ جګړو يواځې زمونږ کورونه وران نه کړل، يواځې خلق ئې ونه وژل بلکې زموږ علمي، تاريخي او کلتوري اثاثې پکښې هم وسوزېدې. نتېجه ئې دا شوه چې د مينې او انساني ښېګړې کلتور د جنګ او تشدد په کلتور بدل شو. مونږ اوس خپلې څېرې هم نه پېژنو.

په ۲۰۰۳م کال کښې د سوات درې په مينګوره ښار کښې يو ډېر تکړه ډاکټر عبدالوهاب په خپل کلينک کښې ډېر په بېدردۍ سره ووژلے شو. ګناه ئې دا وه چې د پښتنو په سيمه کښې ئې په ځينو جنسي ناروغيو کتاب ليکلے وو او دا ځينې خلقو ته منظوره نه وه چې په دغه رنځونو خبره وشي او د درملنې لارې چارې ئې راوويستې شي. اوس هم دغه وطن دے چې د هنرمندې شبانې مړے پکښې د سوات په ګرين چوک کښې وغورځولے شو او خوږ ژبې سندرغاړه غزاله جاويد د پېښور په کوڅو کښې د رسم او رواج په دار وځړولې شوه.

بيا دا هم نه ده چې د علم او کتاب په ضد کمپائن به په دغه ځاے ودرېږي. دا رو رو فکرونه نور تاريک کړي، د تپوس کولو او د تجسس جذبې مړې کړي، د ښائست رنګونه د بارودو په لوګو تور کړي او بيا سندره هم ساه ور کړي.

نن څوک دا تپوس نه شي کولے چې د محسودو نومورے سندرغاړے کمال محسود په اسلام اباد کښې چا ووژلو او که نه رښتيا په خپل کور کښې د اور لګېدو له کبله مړ شو؟ هېڅوک دا نه وائي چې د اسلاميه کالج پوهنتون وائس چانسلر اجمل خان ولې وتښتولے شو؟ هېڅوک دا نه وائي چې دا په قبائيلي سيمو او خېبر پښتونخوا کښې په زرګونو سکولونه وسېزلے شول نو زمونږ د نوي کهول سبا به څنګه وي؟

ناشناس څهٔ شو؟ شاه ولي چرته دے؟ قمر ګله څهٔ شوه؟ اوس هم د افغانستان او پښتونخوا د لیکوالانو، استاذانو، سندرغاړو او هنرمندانو د وږني لړۍ دوام لري او نور ګڼ هنرمندان او اولس پالي خبریالان پهٔ خپل وطن پرېښودو مجبوره شول. دا یواځې د ظلم او تشدد پېښې نهٔ دي. دا د دې قام د تاریخ، فکر او ژوند د فلسفې مرګ دے.

د غني عبادت ــــ مېنه!

لهٔ پېړيو راهسې کله يو جنګ او کله بل جنګ ــــ مودې وشوې چې د هندوکش د غرونو پهٔ سرونو کله اورونه بلېږي او کله دردونه ــــ خو د فطرت د مهربانۍ لاره څوک نيولے شي؟ د ژوند لاره څوک تړلے شي؟ د دغه غرونو پهٔ لمن کښې تل ګلونه ټوکېدلي دي. دلته پهٔ هر کاڼي، هره لاره او پهٔ هر ګودر کښې د احساس او رنګ سپرلے تل تاند او تپاند پاتې شوے دے.

دلته د سيندونو پهٔ غاړه د رنګ او نور قيصې شوې دي ــــ دلته پهٔ حجرو کښې ارمانونه او سازونه غاړه پهٔ غاړه شوي دي ــــ دلته بدهٔ د ژوند راز موندلے دے ــــ دلته پير روښان، خوشحال خان، حميد ماشوخېل او رحمان بابا د ژوند د لازواله ښائستونو سندرې ليکلې او وئيلې دي ــــ دلته باچاخان د عدم تشدد او امن پهٔ نوم د نړۍ تر ټولو لوے سياسي او اصلاحي غورځنګ را اوچت کړے دے. هم د دې خاورې نه د مېوند د ملالۍ د ننګ چغه او د سوات د ملالې د رڼا پيغام د نړۍ ګوټ ګوټ ته رسېدلے دے.

دلته خو د غرهٔ د شپونکي شپېلۍ هم د ژوند د ښائستونو خبره کړې ده. دلته خو د هرې تيږې پهٔ سينه کښې د تاريخ او سماج د جبر داستانونه پټ دي. دلته خو پهٔ ماتو شوو منګو کښې هم خلق د ګلونو کرکوي.

دلته د تاريخي پشکلاوتي پهٔ غېږه کښې يو لېوني فلسفي د تاريخ پهٔ ورکو شوو کتابونو او د تلو ټولو کاروانونو پهٔ مزلونو کښې د خپل قام د ورک شوي منزل

درک موندلے دے. دلته غني خان د انساني ژوند په اړه هغه پوښتنې راوچتې کړې دي، کومې چې د خپلې ريښتينولۍ او "اوريجينيليتي"(Originality) په حواله د نړۍ د سترو پوهانو او منورينو د فکر سره پر تله کېدے شي.

غني خان د خدا ے، انسان او کائنات په مشاهده او مطالعه کښې د نُور او رڼا په هاغه جهانونو ګرځېدلے دے، چرته چې رب جانان دے او د جانان سره د عقيدت او مينې د اظهار لپاره د کوم رهبار يا استازي حاجت نشته. غني خان مونږ ته هاغه مخونه ښکاره کوي کوم چې دعوىٰ د خدا ے د مينې کوي او کارونه ئې له ظلم او وحشته ډک دي.

د مُلا عبادت کسب، پاڅېدل او کېښناستل

د حلوا په ارمانونو، تل الله الله کول

د مُلا مينه عجبه، په پيتی مئېنېدل

او د حورو لمغرو ته، د خرچو کو هنېدل

د صوفي عبادت وير دے، سوزېدل او ژړېدل

د رحمان رحيم د نوم نه، رپېدل او وېرېدل

د صوفي مينه عجبه، د ژړهٔ ګل مراوے کول

بېکنار درياب د حسن، په کوزه کښې بندول

د زاهد عبادت چړ دے، سوال منت زاري کول

په جنت او دې دنيا کښې، د فائدې سودا کول

د زاهد مينه عجبه، په خپل ځان مئېنېدل

درياسېي جوته کړي، دلربا له ورکول

د غني عبادت مينه، ځان جانان کښې ورکول

د مئېنو سترګو شرنګ ته، ګډېدل او خندېدل

د غني مینه عجبه، ټول بېلات، هېڅ نهٔ ګټل
دا خپل ځان او جهان دواړه، یو خمار کښې ورکول

هاغه مُلا جان چې پهٔ دې خاوره د وهم، تیارو او وېرې تخم کرې، د دې خاورې ازلي دښمن وهٔ خو چا پېژندو ځکه نهٔ چې هغهٔ لهٔ ځانه د تقدس یوه داسې نوراني دائره راښکلې وه چې د هغې نه بهر پښه اړول پهٔ سُور دوزخ کښې قدم ایښودل وو. هاغه مُلا جان لکه د خپل زړهٔ د تیارو د دې اولس پهٔ ذهنونو او زړونو کښې د تیارو کورونه جوړ کړي وو .هاغه مُلا جان وظیفه خو د دې غریب اولس خوړه خو ولې ملګرتیا ئې د سامراج او یرغلګرو سره وه.

غني خان د خپل ځان او خالق ترمینځ د دغه مُلا وجود او وسیله نهٔ منله، ځکه چې د غني خان پهٔ نزد مُلا د انساني پرمختګ، خوشحالۍ او بشر دوستۍ پهٔ لاره کښې یو لوے دېوال دے.دغه مُلا د وهم او وېرې علامت وهٔ او د انسان د نجات او خوشحالۍ لاره د وهم او وېرې نهٔ، بلکې د امید، مینې او یقین لاره ده.

لېونیه! ایمان څهٔ دے؟ مُلا! دا دے پوخ ګمان
دیو خوب پهٔ زړهٔ لیدهٔ دي، د وصلونو د جانان
لېونیه! حوره څهٔ ده؟ مُلا! سپینه لولکۍ ده
یوه کرښه د شفق ده، د خندا برېوړکۍ ده
لېونیه! چې نمونځ څهٔ دے؟ مُلا! خاورې ښکلول دي
د جانان کوڅې ته تلل دي، د امید ارمان کېدل دي
لېونیه! سجده څهٔ ده؟ مُلا! ځان خاورې کول دي
د مستۍ د ګلو هار، د یار پښو کښې اچول دي

غني خان پهٔ وړومبي ځل د نړۍ د پرمختللو تهذیبونو او ټولنو فکر پهٔ خپله لمن کښې لکه د ګلونو راټول کړو او د پښتنو راروانو نسلونو ته ئې پهٔ لاره کښې

وشيندل. هغهٔ غوښتل چې دا قام هم د خپلې ماضۍ د مزار منجورتيا پرېږدي او د رڼا د هاغه منزل پهٔ لور ګامونه واخلي چرته چې ټولنه پهٔ مينه او پوهه ولاړه وي، چرته چې د انسان قدر د هغهٔ پهٔ زيار او کار وي او باچائي د بشريت وي.

د مارچ شپاړسمه ۲۰۱۶م. تاند

چې چرته ځې نو ماته وايه!

نن سبا په خيبر پښتونخوا کښې حکومت د سکولونو له نظامه پښتو ژبه وباسي او تګلاره به دا وي چې ماشومان به په انګريزۍ ژبه کښې زده کړې کوي. د حکومت وزيران صاحبان وائي چې هر څه په انګليسي ژبه دي نو پښتو زده کولو ته اړتيا نشته.

په اروپا کښې په دې شپږ کاله کښې د خپلې ژبې د اهميت په حواله، د کتاب په حواله، د علم په حواله او د سائنس په مېدان کښې د څېړنو په حواله زه په يوه خبره رسېدلے يم او هغه دا ده چې مورنۍ ژبه د پرمختيا په لاره کښې خنډ نه دے ــــ په مورنيو ژبو کښې له زده کړو پورته پرمخ تلل هيڅ امکان نه لري.

چيک جمهوريت د مينځنۍ اروپا يو وړوکے هېواد دے. څه باندې لس مليونه خلق پکښې ژوند کوي خو د دې جمهوريت په تعليمي ادارو، څېړنيزو مرکزونو او سائنسي ليبارټريو کښې ټول کتابونه د دې قام په مورنۍ ژبه کښې دي. زه ګورم چې دا لس مليونه خلق تر پنځوس مليونه پښتنو ډېر ښه ژوند تيروي او د خپل تاريخ، کلتور او سباوون په اړه د کومې سرګردانۍ يا کنفيوژن ښکار نه دي.

هره ورځ د نړۍ د سترو ليکوالانو، سائنس پوهانو، عالمانو او څېړونکو کتابونه، مقالې او څېړنې له نورو ژبو چيک ژبې ته ژباړلے کېږي او خپرېږي. د نورو اروپائي قامونو په شان دا خلق په کور او بهر دواړو کښې کتاب ګوري. کله کله په بحثونو کښې راته دا اندازه هم وشي چې زمونږ په اقتصادي، سياسي او امنيتي ستونزو دوي تر مونږ هم ډېر ښه پوهېږي.

مونږ چې بچي سکولونو ته لېږو نو د هغوي استاذان راته وخت په وخت دا ټينګار کوي چې په کور کښې له ماشومانو سره په خپله مورنۍ ژبه خبرې وکړو ځکه چې د ماشوم په نفسياتي او جذباتي وده او د هغهٔ د صلاحيتونو په بنائسته کولو کښې مورنۍ ژبه يو مهم ځائے لري. بې ژبې خلق خو نيمګړي وي. دا نهٔ چې زموږ بچي نورې ژبې نهٔ زده کوي يا علوم نهٔ زده کوي. دلته چې هر ماشوم زده کړې پوره کوي نو د انګليسۍ سره سره په فرانسوي، جرمن او سپېنش ژبو هم خبرې کولې شي.

مورنۍ ژبه يوازې د اظهار وسيله نهٔ ده بلکې دا د يو قام د تاريخ، کلتور، او د هغوي د ټولنيز مزل په اړه د معلوماتو، يادونو او ارمانونو سرچينه وي.

نن سبا په خېبر پښتونخوا کښې حکومت د سکولونو له نظامه پښتو ژبه وباسي او ټګلاره دا ده چې ماشومان به په انګريزۍ کښې زده کړې کوي. د حکومت وزيران صاحبان وائي، هر څهٔ په انګليسۍ ژبه دي نو پښتو زده کولو ته اړتيا نشته.

د پښتنو په سيمه کښې پښتو ژبه تل د خپلو او پردو دواړو د لاسه ځپلې شوې ده او د دوزخ ژبه ګرځولې شوې ده. نهٔ د پښتنو په ټولنيز ژوند کښې د عزت ځائے لري او نهٔ د رياست په پاليسيو کښې. پښتو ژبه خو يا شاعرانو ژوندۍ ساتلې ده او يا سندرغاړو.

نهٔ يم خبر چې يوازې د انګريزۍ ژبې سره به زمونږ دا نوے نسل د پرمختيا په لور لاړ شي کهٔ نهٔ؟ ــــ خو کهٔ ژبه ترې ورکه شوه نو يوه خبره څرګنده ده چې خپل ځان به ترې ارو مرو ورک کړي.

تاريخ دا وائي چې له ژبې پورته د قامي وجود پاتې کېدل ممکن نهٔ دي.

چې چرته ځې نو ماته وايه

چې په پردو کوڅو کښې نهٔ کرم تېوسونه

پاکستان امریکه "بهائي بهائي"

په تاریخي لحاظ سره پاکستان د نړۍ یو له هغو هېوادونو څخه دے چې له امریکې څخه ئې تر ټولو ډېرې مالي مرستې اخستي دي.

د بریطانیا "ګارډین"(Guardian) ورځپاڼې په یو راپور کښې وئیلي چې د ۱۹۴۸م کال راهسې امریکا پاکستان ته لۀ دېرشو بلیونو ډالرو څخه ډېر مالي امداد ورکړے دے. د دې دېرشو بلیونو ډالرو نیمه برخه د فوځ جېب ته تلې ده.

پۀ ۲۰۰۱م کال کښې د ترهګرۍ پۀ ضد لۀ جګړې سره د فوځ غوا یو ځل بیا لنګه شوه او د هغو خلقو د نوغې ویستو لپاره یا د هغه فصل رېبلو لپاره چې دوي د نولس سوه اتیایمې لسیزه کښې کرلے وۀ، پاکستان ته ۲۱ بلیونه ډالره ورکړے شول. پۀ ۲۰۱۰م او ۲۰۱۱م کښې د اوباما د انتظامیې د لاندې پاکستان د ۴.۵ بلیونو ډالره نور امداد هم ترلاسه کړو.

کۀ افغان جهاد وۀ او کۀ د ترهګرۍ پۀ ضد جګړه ـــ ځاني، مالي، کلتوري او ټولنیز زیان پکښې هاغه اولس ته رسېدلے دے چې د هندوکش پۀ لمنه ژوندکوي او پښتانۀ دي.

پوښتنه دا ده چې آیا دا مالي مرستې، وسلې او د پرمختیا پروژې د دې لپاره وې چې په هېواد کښې د امنیت وضع ښه شي؟ د سخت دریزو وسله والو او ترهګرو مخه ونیولې شي او د خلقو د ژوند معیار ښه شي؟ او که نه دا د دې لپاره وې چې د پښتنو د پرمختیا مخه ونیولې شي او هغوي بې کوره او بې اوره کړے شي؟

که دا د طالبانو او القاعده په ضد وې نو د وسله والو طالبانو نېټ ورک او د هغوي د ترهګرو بریدونو لړۍ اوس هم دوام لري. څو کاله وړاندې به په بې چاودنو کښې په سلګونو کسان ووژلے شول او اوس په هدفي وژنو کښې هاغه خلق وژلے کېږي چې د امن او پرمختیا لپاره کار کوي او د القاعده مشر په ایبټ اباد کښې د فوځ د چاوڼۍ مخې ته وموندلے شو. که دا جنګ د سخت دریزه مذهبي لېونیانو په ضد دے نو ولې بیا ورځ تر ورځه د جهادي مدرسو او وسله والو ډلو شمېره ډېرېږي او د قبائیلي سیمو د ملیونو خلقو لپاره یو پوهنتون قدرې هم نشته؟

پوځي او حکومتي چارواکي چې هر څهٔ وائي خو رښتیا خو هم دا دي کنه چې له وزیرستانه تر سواته پهٔ ملیونو خلق د خپلو کورونو څخه بې کوره شول، کورونه ئې وران شول، فصلونه ئې وسوزېدل او څاروي ئې مړهٔ شول.

دا یواځې د انسانانو مائیګرېشن نهٔ وهٔ، دې بحران د پښتنو ټولنه ټوټې ټوټې کړه، د هغوي تاریخي اثار او دود دستور ئې اغېزمن کړل او چې کله ئې د مرستو لپاره پهٔ قطارونو کښې ودرول نو د هغوي غرور ئې هم مات کړو.

کله چې پهٔ سوات کښې بې ګناه خلق وژلے کېدل نو فوځي چارواکو به وئیل چې پښتانهٔ د پاکستان لپاره قرباني ورکوي. ډېره ښهٔ ده چې دومره خومنې خو زما د قربانۍ پهٔ بدل کښې ستا ریاست ما له د بې روزګارۍ، غربت او جهالت نهٔ بغېر څهٔ را کړل؟ چې پښتنو د پاکستان د پاره قرباني ورکړه نو بیا ولې د پښتنو

زوړ او ځوان، ښځه او نر، لوے او وړوکے په فوځي ځوکيو د روزمره په بنياد د فوځيانو له لاسه ذليله کېږي؟

آيا د کربنې دواړه اړخ ته د پښتنو ملتپاله مشران، مُنورين، پوهان، استاذان، سياسي غړي، خبريالان، ليکوالان، مُلايان، ځوانان، ښځې او سړي د دې پوښتنو د ځواب پيدا کولو لپاره اوس هم د يوې قامي مکالمې يا National Dialogue ضرورت نهٔ احساسوي؟

چې دې کول هغه دې وکړل

اوس مې پلو پهٔ مخ راخور کړه خوب راځينه

ښه دهچې شونډې مې اورناخلي!

اظهار حق دے. خبرې کول حق دي ــ بنيادي انساني حق. ټوله نړۍ ئې منې، ټول مهذب انسانان ئې منې. دفاع ئې کوي. د دې حق ګټلو لپاره بې شمېره خلقو د خپلو وينو قرباني ورکړې دي او دا ځکه چې خبرې په خبرو هوارېږي.
خو په پاکستان کښې هاغه خلق دا حق نۀ لري کوم چې په بلوچستان او په پښتونخوا کښې د بې ګناه خلقو په وژنه، تښتولو او زورولو خبره کول غواړي ــ پوښتنه کول غواړي ــ اواز اوچتول غواړي.
هاغه رياستي او غېر رياستي ادارې چې په ښکاره د يو بل دښمنانې دي، د بشري حقونو د دفاع کوونکو، ملتپاله سياسي مشرانو او د امن جرګو د غړو په وژنه کښې شريکې دي ــ يوه خولۀ دي، يو مشن لري، يوه نظريه او يو فکر لري.
ځکه لۀ وزيرستانه تر سواته او لۀ خيبره تر بولانه او تر کابله خاموشي ده ــ وېروونکې خاموشي ــ داسې خاموشي چې په خپل ځان کښې ئې د زرګونو بې ګناه خلقو چغې سُورې رانغښتلې دي. زړونه مات دي، ذهنونه شل دي. خو څوک اه هم نۀ شي کولے. تۀ به وا ئې چې دا ټوله سيمه يو کنسنټرېشن کېمپ (Concentration Camp) دے، زندان دے چرته چې ټول د خپلې سزا په انتظار دي.
په پېښور، کوټه، کابل او سوات کښې د ذهني مريضانو شمېره لا په ډېرېدو ده. د روحي رنځونو په ډاکټرانو وار نۀ شي موندل کېدے. هيلې نشته، ارمان نشته، سندره نشته، ساز نشته، خوب نشته ــ وېره ده، بې يقيني ده او وېروونکې خاموشي ده ــ داسې خاموشي چې هر غږ ئې محاصره کړے دے!

زما څېنې ملګرې واټې دا خاموشي په خپل ذات دننه يو لوے طوفان لرې. يوه لويه زلزله چې د ظلم ماڼۍ به رانسکورې کړې ـــ کېدے شي دا خبره تر څهٔ حده سمه وي خو دا اوس چې د مليونونو انسانانو په زړهٔ څهٔ تېرېږي، دا اوس چې د خلقو شوندې ګنډلې دي او څوک تور ته تور او سپين ته سپين نهٔ شي وئيلے، د دې بدبختو به څهٔ کېږي؟ د دوي د ارمانونو او خوبونود خاورې کېدو تاوان به څوک پوره کوي؟ د دې قتلونو کفاره به وشي؟

خو خبرې کول هم هنر غواړي، لاره غواړي، ځاے غواړي او حوصله غواړي. اوس د اولس خوښه ده چې په نوي دور کښې د خبرو نوے چل زده کوي او ځان د تورو تيارو نه راوباسي او کهٔ نهٔ د مرګ لهٔ وېرې خاموشه پاتې کېږي او د ځان سره سره خپل راتلونکي نسلونه هم مرګ او بربادۍ ته سپاري.

ښه ده چې شونډې مې اور ناخلي

د زړهٔ لهٔ سره مې لمبې خولې له راځينه

۲ اپريل ۲۰۱۵، ټانک

دا خلق داسې نهٔ وو!

دا خلق داسې ورک نهٔ وو، لکه دا اوس چې پې درکه دي ــــ
داسې يواځې نهٔ وو، لکه دا اوس چې پې څوکه دي ــــ
دومره بې وسه نهٔ وو، دا لکه اوس چې پې اسرې دي ــــ
دومره بې ايمانه هم نهٔ وو لکه دا اوس چې ئې سرونه پهٔ کرېوانونو ننويستي دي او تش اسويلي کوي ــــ

دا داسې وطن دے چرته چې څوک سندرې وئيلې شي، هغوي تبليغيان شي او چې چاته د وطن د اوسېدونکو د حفاظت ذمه واري ور پهٔ غاړه ده، هغوې سندرې جوړوي ــــ

د پښتنو خاوره د امن او خوشحالۍ خاوره وه، دلته بدهاً د انسان د زړهٔ او روح د رنځونو علاج پهٔ مينه او امن کښې موندلے وهٔ. دلته پير روښان د قلم او کتاب خبره کړې وه، دلته باچاخان د عدم تشدد او انسانانو د خدمت بېرغ پورته کړے وهٔ، دلته ګودر د ديدن او مينې ځائے وهٔ، دلته حجره د جرګو مرکو او سندرو مرکز وهٔ، دلته مينه د بنګړو پهٔ شړنګ کښې احساسېده او دلته د هر کاڼي شاته د سيمې د اولس د ستر تاريخ قيصې او داستانونه پراتهٔ وو.

خو پهٔ دې خلقو لوبه عجيبه شوې ده. دوي د مذهب پهٔ نوم لهٔ علم او پرمختيا بې برخې شول او د امن پهٔ نامه د جنګ پهٔ لمبو کښې وسوزېدل. اوس دوي نهٔ واک لري او نهٔ ادراک، نهٔ زور لري او نهٔ اور.

نهٔ مو چا شور واورېدو نهٔ مو چېرته اور پورې کړو
جذبې د مينې خالي داسې لهٔ وجدانه نهٔ وې!

څو ورځې وړاندې د پاکستان فوځ ویاند ادعا وکړه چې په قبائیلي سیمو کښې ئې د ضربِ عضب په نامه په فوځي عملیاتو کښې خواوشا درې نیم زره وسله وال وژلي دي او له خېره فوځ د ترهګرو په ملا ماتولو کښې بریالے شوے دے. خو چاته معلومه نه شوه چې دا درې نیم زره وسله وال څوک وو؟ چرته ووژلے شول؟ ولې ووژلے شول او په کوم ځائے کښې خاورو ته وسپارلے شول؟

د جرنیل صاحب په دې دعویٰ لا بحثونه کېدل چې د ګرمې په مرکز پاره چنار کښې بمي چاودنې ۲۵ نور پښتانهٔ ووژل. نور کورونه وران شول. نورې دعوې وشوې، نورې ژمنې وشوې خو د قاتل درک ونه لګېدو.

نن د پېښور "آرمي پبلک سکول" د یو سل دوویشت هاغه ماشومانو لومړے تلین لمانځلے کېږي چې پروسکال په شپاړسم دسمبر له خپل معصومیت او تنکیو ځوانیو له خاورو سره خاورې شول. د هغوي د مور پلار اوښکې لا وچې نه دي، د هغوي زخمونه لا ورغلي نه دي خو یو کار شوے دے او هغه دا چې د پاکستان فوځ د مطبوعاتو څانګې د هغوي په یاد کښې یوه سندره خپره کړې ده.

دا داسې وطن دے چرته چې څوک سندرې وئیلې شي، هغوي تبلیغیان شي او چې چا ته د وطن د اوسېدونکو د حفاظت ذمه واري ور په غاړه ده، هغوي سندرې جوړوي.

په دې بحث نه کوو چې په دې سندره به د دغه ماشومانو مور پلار او خپلوخپلوانو ته څهٔ ډاډ ترلاسه شي که نهٔ. خو په دې سندره کښې چې په کومه خبره زور ورکړے شوے دے، هغه دا دے چې اوس به د وطن ماشومان د دښمن بچو ته زده کړې ورکوي.

دېره ښه خبره ده خو دښمن څوک دے؟

أیا دښمن هاغه وسله وال دے چې د نولسوه اتیایمه په لسیزه کښې مجاهد وۀ او اوس ترهګر دے؟ أیا دښمن هاغه تعلیمي نظام دے چې له نفرت او تعصب بغېر نور څۀ نۀ ښائي؟ أیا [دښمن] د ریاست هاغه پالیسي ده چې له مخه ئې یو وسله وال بد او بل ښۀ دے؟ أیا دښمنان هاغه وسله والې ډلې دي چې د پنجاب په ښارونو کښې مرکزونه لري، وسلې لري، اسونه لري، مال او دولت لري خو نۀ د ریاست امنیتي ادارو ته ښکاري او نۀ د میډیا چېنلونو ته؟

بله دا چې کۀ د پاکستان ریاست مونږ ته خپل دښمن نۀ ښائي یا ئې نۀ شي ښودلے نو بیا ولې د دغه شان ترانو او سندرو لۀ لارې زمونږ بچي د دغه پټ مخي او ناپېژندلي دښمن مخې ته ودروي؟

پۀ سمندر جانان لاهو کړم

پۀ کناره راسره څې داد را کوینه

ملاله مینه ده او مینه تل ژوندۍ وي!

د صوبې د اطلاعاتو وزیر شاه فرمان وائي چې د هغهٔ حکومت د ملالې د متنازعه کتاب د مخکتنې د دستورې اجازت نهٔ شي ورکولے خو کهٔ لن ترې چا پوښتنه وکړله چې آیا دا کتاب دې لوستے دے نو غالب امکان دا دے چې ځواب به ئې پهٔ نهٔ کښې راځي.

د جنورۍ پهٔ اتویشتمه نیټه پهٔ پېښور کښې د مدني ټولنې او د پېښور پوهنتون د سیمئیزو مطالعاتو د مرکز (Area Studies Center) لهٔ خوا د سوات ملالې یوسفزۍ د کتاب "زهٔ ملاله یم" (I am Malala) د مخکتنې دستورې تابیا شوې وه خو دا دستوره ونهٔ شوه.

خدائے خبر چې د خیبر پښتونخوا حکومت دوو وزیرانو شاه فرمان او عنایت الله پهٔ زړهٔ کښې څهٔ راغلي وو چې ورومبے ئې د وائس چانسلر او رجسټرار لهٔ خوا د "ایریا سټډیز سینټر" پهٔ مشر ډاکټر سرفراز خان فشار واچولو او چې پهٔ دغه هم کار ونهٔ شو نو د کیمپس د پولیسو مشر ئې ورپسې واستولو.

د دستورې منتظمین وائي، پولیسو ورته ووئیل چې د مخکتنې د دستورې د امنیت لپاره انتظام نهٔ شي کولے.

عجیبه خبره دا ده چې صوبائي حکومت د پېښور پهٔ ټي ټي روډ د یو مذهبي گوند د جلسې امنیت ساتلے شي خو پهٔ پوهنتون دننه د یوې علمي غونډې لهٔ امنیت ساتلو انکار کوي!

پهٔ پښتونخوا کښې د پښتنو لیکوالو پهٔ کتابونود بندېز خبره نوې نهٔ ده. یو

وخت داسې وه چې دلته د غني خان، رحمت شاه سائل او اجمل خټک په کتابونو بندېزونه وو. نن د هغوي فکرونه ژوندي دي، بلېږي، تيارې روښانه کوي، د منزل نوې لارې ښائي او چې چا بندېزونه لګولي وو، خلق ئې په نوم اخستو هم شرم احساسوي.

د صوبې د اطلاعاتو وزير شاه فرمان فرمائي،

"د هغهٔ حکومت د ملالې د متنازعه کتاب د مخکتنې د دستورې اجازت نهٔ شي ورکولے." خو کهٔ نن ترې چا پوښتنه وکړه چې آيا دا کتاب دې لوستے دے نو غالب امکان دا دے چې ځواب به ئې په نهٔ کښې راځي. چې کتاب دې لوستے نهٔ دے نو بيا دا څنګه وائې چې متنازعه دے؟

ملاله د سوات ده. د هغې کتاب د دې سيمې په اړه دے. د نړۍ په لويو لويو پوهنتونونو او څېړنېزو مرکزونو کښې ورباندې بحثونه شوي دي. ستائينه ئې شوې ده، ولې چې هغه په دې وطن کښې د علم او شعور خبره کوي. د رڼا خبره کوي، ښکاره ئې کوي او بې وېرې ئې کوي. ملاله وائي، "قلم تر ټوپک طاقتور دے." هغهٔ وائي، "بدلون به په علم او پوهه راځي." دا ګناه ده؟ په دې کښې کومه خبره متنازعه ده؟

بله دا چې کهٔ په پوهنتونونو کښې په کتابونو بحثونه نهٔ کېږي، کره او کوټه ئې نهٔ کتلے کېږي نو چرته به کېږي؟

په پېښور کښې خو د ترهګرو بريدونو لهٔ کبله د کتابونو لوے لوے دوکانونه لا د وړاندې تړلے شوي دي. پوهان، ليکوالان او خبريالان په وېره کښې ژوند تيروي. اوس په علمي بحثونو هم بندېزونه لګولے کېږي. لکه چې د وطن واکداران لهٔ رڼا وېرېږي، لکه چې تيارو وېرولي دي. هر څهٔ چې دي خو د فطرت قانون دا دے چې رڼا تل تيارو ته ماتې ورکړې ده.

ليکلي تکي مقدس وي. زماني بدلې شي، حکومتونه بدل شي خو تکي تل ژوندي وي. ملاله خو د مرگ سوداگرو په خپل اند کښې وژلې وه خو ژوند وګټله. مرگ ماتې وخوړه. نن هغه هم ژوندۍ ده، تکي يې هم ژوندي دي ـــ لکه د مشالونو بلېږي. د نړۍ په هر کوټ کښې ورکو شوو کاروانونو ته د منزل لاره ښائي او هاغه ورځ لرې نهٔ ده چې د هندوکش لمنې به هم په خپلو پلوشو روښانه کړي. تور مخونه به څرګند کړي. دلته به د امن سندرې وئيلې کېږي، د رڼا خبره به کېږي او د انصاف په نوم به د انصاف وينې نهٔ تويولې کېږي!

ملاله مينه ده او مينه تل ژوندۍ وي!

۲۸ جنوري ۲۰۱۳

ګل دورخاړي
خلق مات کودي کښې ولې کړي؟

مینګوره ــ خپل کور ماډل سکول ــ د ماشومانو دستوره ــ په سټيج څو ګلونو ماشومانو د پښتنو د کلتوري ژوند يوه تپېلو يوه ننداره وړاندې کوله. يوه ډېره ښائسته ماشومه چې د سوات روايتي کالي ئې اچولي دي او يو ښائسته رنګين منګے ئې په توتي دے،ګودر له ځي. ورسره اولسي موسيقي هم په ناستو خلقو د پښتنو د وطن خواږهٔ شيندي. دا ماشومه ډېره په اعتماد ډېره په باور ګام اخلي. په مخ ئې د يوې حياناکې پښتنې موسکا خوره ده او په ټولو ماشومانو کښې ښکاره ده، څرګنده ده. لکه بې له دې چې دا ننداره د پښتنو د کلتوري ژوند دا شېبه تکميل ته نهٔ رسېده. د دستورې نه وروستو ما وئيل دا ماشومه څوک ده؟ نو ملګري ضياء الدين يوسفزي راته ډېر په وياړ ووئيل چې دا ملاله ده ــ زما لور ده! او ما هم ومنله چې او دا هم د ضياء الدين غونډې تکړه ليکوال او بې وېرې مبارز لور کېدې شي. دغه ملاله بيا ما په ميډيا، مېدان او د سوات په لارو کوڅو کښې وليده چې د هر جابر په سترګو کښې ئې سترګې اچولې او هم دا خبره ئې کوله چې علم زما حق دے.

ملاله بيا د نړۍ د ټولو امن خوښو لُور او خور وګرځېده. هغې د امن نوبېل پرائز هم وګټلو. هغه د ټولې نړۍ د هاغه ماشومانو ملاله شوه چې د زده کړو نه بې برخې دي، د مينې نه بې برخې دي. هغه د پښتنو د قامي ژوند په بحراني دور

کښې د امن، انسانیت او رڼا علامت وګرځېده.

نن چې زهٔ هغه د نړۍ د لویو لویو عالمانو، پوهانو، لیکوالانو، اولسمشرانو، باچایانو او سیاستدانانو سره وینم نو ډېر ویاړم. اګرچې د تیارو خاوندانو په کال ۲۰۱۲م کښې د هغې د ماشوموالي هغه موسکا ترورلې ده کومه چې ما د هغې په مخ په هغه دستوره کښې لیدلې وه خو د هغې د فکر رڼا اوس هم د هندوکش په لمنو کښې د راخورې شوې هرې تیارې کریوانونه شلوي.

کل د ورخارې خلق مات کودې کښې ولې کرې؟

دا په ما نن یوې ماشومې جینۍ سوال کړے دے

هو!

هو! دا جنګ یو لېوني سړي وهلی چې زه یې مات کړم، ځوړند یې کړم، و یې دردولم.
زه یې هم لېونی کړم چې اوس نه ځان پېژنم او نه جهان!
هو! دا جنګ د دې پېړۍ تر ټولو لویه المیه وه خو هر چا ورته له خپله نظره کتل. نوي نوي ټکي او نوي نوي اصطلاحات یې ورله جوړ کړل."ډیزاسټر کېپیټالیزم" (Disaster Capitalism) او "وار اګېنسټ ټېرر" (War against Terror)،"درغلم — بیا درغلم"، "خوبن به دې شم" وغېره وغېره.....
هر چا خپله خپله خبره وکړه. زما چغه، زما اواز پکښې چا وانه ورېدو. دا زما د مینې جذبه دومره له وجدانه خالي وه!
هو!
دا څوېم څوېم ځل دے چې دا لوبه ما بائیللې ده. پرون یې د روس په نوم ټوټې ټوټې کړم، بې کوره یې کړم، بې اوره یې کړم اونن یې د امریکې په نوم، د جهاد په نوم، د شریعت په نوم د هغه شته مسلمانۍ نه خلاص کړم!
زه پوهه ولې نه شوم؟ اوده ولې پاتې شوم؟
هو!
ما لا ماتې نه ده خوړلې. زه نن هم د خپل زړه په مزار د خپلو اوښکو چراغان کوم خو زه روان چرته یم؟ منزل مې څه دے؟ لاره مې کومه ده؟

هو!

تاسې د جنګ خبره کوله، ما په قیصه خوانۍ او ټکر کښې په خپلو وینو د عدم تشدد، صلحې او بشر دوستۍ داستانونه رقم کول خو زما بچې بیا هم د جنګ په لمبو کښې وسوزېدل.

دا مونږ د تاریخ په کوم کوټ پېر ټکر خوړلے دے؟

زمونږ د قربانیو د داستانونو په کمیونیکېشن کښې، د هغې په ابلاغ کښې اخر ستونزه څه ده؟

زهٔ د وطن د شهیدانو وینه!

د قیصه خوانۍ بازار د مودو مودو نه د دې سیمې د اوسېدونکو لوے تاریخي او کلتوري مرکز پاتې شوے دے. د ښار زړهٔ دے. يو وخت وهٔ چې دلته به د مینځنۍ ختيځ نه هندوستان ته راتلونکو کاروانونو دمه کوله او د چايو پهٔ محفلونو کښې به ئې د خپلو مزلونو او وطنونو قیصې کولې، د ځان سره به ئې نوې فکرونه راوړل، نوې تجربې به ئې راوړلې. دا يوه اولسي اکېډيمي وه چرته چې به د بېلابېلو کلتورونو او اولسونو خلق راټولېدل او د يو بل نه به ئې زده کړې کولې.

کال نولسوه دېرشم وهٔ. د اپرېل د مياشتې درويشتمه نېټه وه. پهٔ ټول هندوستان کښې د برطانيې د استعمار پهٔ ضد احتجاجي تحريک ښهٔ پهٔ زور کښې وهٔ. د ګاندهي جي د سِول نافرمانۍ پهٔ مرسته کښې د باچاخان د خدائي خدمتګار تحريک غړي راټول شوي وو او د خپلو حقونو او خپلواکۍ غوښتنه ئې کوله. دا ټول د عدم تشدد د قافلې خلق وو چا چې د امن د لارې د خپلو حقونو پهٔ مبارزه يقين لرلو.

درې ورځې مخکښې پهٔ اتمانزو کښې د ازاد سکول پهٔ جلسه کښې پرېکړه شوې وه چې پهٔ درويشتم اپرېل به خدائي خدمتګار او د کانګرس غړي راټولېږي او د ېېرنګي استعمار پهٔ ضد به احتجاج کوي.

د صوبې ګورنر اولف کېرو وائي،

"د کانګرس خلق لږ وو نو مونږ د هغوي علاج کولے شو خو چې کله ورسره باچاخان ملګرے شو نو مونږ د خلقو پهٔ نيولو پيل وکړو."

پهٔ درويشتم اپرېل چې کله خلق د ښار د مرکزي لارو نه راټېر شول او قیصه

خواني ته ورسېدل نو د کابل تاڼې مشر چې دا خلق ولیدل نو گمان ئې وکړو چې دوي جوړې په تاڼه د برید لپاره راتول شوي دي. هغهٔ فوځ ته خواست وکړو چې راشي او د تاڼې حفاظت وکړي. لږه شېبه کښې د پېرنګي فوځ شپږ ټېنکونه راورسیدل. وړومبي ټېنک څوارلس کسان وچقول چې لس کسان په هغهٔ ځائے مړه شو او څلور سخت ژوبل شو.

پاو کم یوولس بجې دزې پېل شوې او تر درېو بجو روانې وې. خلق راوړاندې کېدل، په دزو سُوري سُوري کېدل، راپرېوتل، مړهٔ کېدل. په دې کښې سکهان هم وو، هندوان هم وو او مسلمانان هم. ډېر په دې کښې خدائي خدمتګار وو. د ښار کوڅې د هغوي په وینو سرې پرتې وې. هر لور ته وحشت خور وهٔ او د دوه نیم سوه نه تر درې سوه انسانان قرباني شول، په وینو سرهٔ شول او خاورې شول.

دا انسانان د دې خاورې هاغه سوچه او ریښتیني بچي وو چې د مذهب، نسل او قام د فرق نه بالا د خپلې مور خپلې خاورې لپاره مبارزې له راوتلي وو او په دغه لاره کښې ئې د خپلو وینو او ارمانونو نذرانې ورکړې خو د تاریخ په پاڼو کښې داسې ورک شو لکه چې هډو موجود نهٔ وو!

نن هم په قیصه خواني کښې د دوي یادګار نرېدلے پروت دے. نن هم زمونږ ډېر پوهه او تعلیم یافته خلق د خپلې خاورې د شهیدانو د قربانیو نه خبر نهٔ دي. نن هم هاغه زاړهٔ یرغلګر په یو نوي شکل کښې زمونږ کلي او بازارونه ورانوي. نن هم د ګلونو په دغه ښار کښې د اور بارانونه کېږي.

خو د تاریخ رښتیا کله هم نهٔ مري او د تاریخ رښتیا دا دي چې کهٔ مونږ د خپلو مشرانو د دغه قربانیو نه زده کړه کړې وے. د شعور سترګې مو پرانستلې وے نو نن به ټوله پښتونخوا د قیصه خواني بازار نهٔ وهٔ!

قلم والا محسود!

یو محسود ټوپک والا محسود وۀ، بم والا محسود وۀ، تشدد والا محسود وۀ ــــ داسې محسود وۀ چې پۀ خلقو، د خپلې خبرې پۀ زور د منلو لپاره ئې هر څۀ ته اور لګولو ــــ

یو دا محسود دے چې د خپلې خاورې د حق خبره کوي، د خپل اولس د پرمختیا او ابادۍ وکالت کوي، د پاکستان او چین ترمینځ پۀ ترقیاتي منصوبو کښې د خپل قام برخه غواړي، پۀ دې تورو تیارو کښې د رڼا خبره کوي او ځکه ئې کوي چې هغه پۀ دې خبره باور لري چې جنګ د دې خاورې مقدر نۀ دے.

د ریاستي پالیسۍ تر مخه ټوپک والا محسود مهم ځکه وۀ چې هغۀ د ستراټیژیکي ډوروالي منصوبه پۀ مخ بوتله. پۀ دغه منصوبه کښې وینه د دې خاورې د بچو توئې ده خو ډالرې لاهور او پنډۍ ته راتلې. هغه دومره زورور وۀ، دومره واکمن وۀ چې د صوبې منتخب حکومت ته ئې پۀ یوه اونۍ کښې دننه د واک نه د لرې کېدو درکه ورکړې وه.

هغۀ چې د ځانې خلقو لپاره هر څومره بد وۀ خو د پاکستان پۀ ریاستي بیانیه کښې وطن پال او اسلام پال وۀ.

دا محسود قلم والا محسود دے. علم او شعور والا محسود دے. پۀ اولس کښې د شعور پیدا کولو لۀ لارې خپل حق غوښتونکے محسود دے او هم دغه

وجه دا ده چې نهٔ د ریاست خوښ دے او نهٔ د ریاستي ادارو.

دا هغهٔ محسود دے چې ملګري ئې د مریضانو نه بلها فیسونه اخلي، د دوایانو جوړوونکو کمپنیانو نه کمېشنې اخلي، نوي نوي کاډي اخلي، لوے لوے کورونه جوړوي او دے هره ورځ کله اولسي غونډو ته او کله ریاستي چارواکو ته دا خبره مخې ته پردي چې کهٔ چرې د پاکستان او چین ترمینځ د اقتصادي راهدارۍ پهٔ منصوبه کښې پښتنو ته خپله برخه ورکړې شي نو پهٔ دې خاوره د وینو سیلاب ودرېدے شي.

د هغهٔ اواز دا دے چې مونږ یوا ځې ستاسو جنګونو له نهٔ یو پیدا.

خو دا اواز د ریاست د واکمنو خوښ نهٔ دے ځکه چې دا اواز د ابادۍ او بېدارۍ دے. ځکه چې دا اواز د پرمختیا او خوشحالۍ دے. خو دا اواز د بغاوت هم دے. دا اواز د هاغه ریاستي پالیسۍ پهٔ ضد دے د کومې د لاندې چې پهٔ ملینونو خلق اوس هم د ایف سي ار (FCR) د تور قانون لاندې د خپلو بنیادي انساني حقونو نه بې برخې دي.

قلم والا محسود ډاکټر سېد عالم محسود دے چې تېره اونۍ ورته د پېښور پهٔ اسلامیه کالج پوهنتون کښې د چین پاکستان اقتصادي راهدارۍ پهٔ اړه سیمنار کښې د ګډون او پهٔ دغه منصوبه د خبرو بلنه ورکړې شوه خو دا بلنه هاغه وخت واپس واخستلې شوه، کله چې د بره نه د پوهنتون انتظامیې ته ووئیلے شو چې کهٔ قلم والا محسود خبره کوي نو بیا د منصوبه بندۍ وفاقي وزیر پهٔ غونډه کښې برخه نهٔ شي اخستې.

یعنې ټوپک والا محسود سره د خبرو لپاره خو سوالونه او منتونه کېږي، د هغهٔ ولې ته پهٔ پېښور کښې د دفتر ورکولو اعلانونه کېږي خو قلم والا محسود ته د خبرو اجازه هم نشته. یعنې د جمهوریت او بیان د ازادۍ ټولې خبرې، ټولې

دعوې د اباسين نه دې لور ته هېڅ قيمت نهٔ لري او کهٔ چرې داسې نهٔ ده نو بيا دې رياست د دې خبرې سپيناوے وکړي چې کهٔ چرې د علم لاره، د امن لاره او د شعور لاره وتړلې شي نو دې اولس سره به د خپلې خبرې کولو لپاره کومه لار پاتې شي؟

پهٔ اباسين جانان لاهو کړم
پهٔ کناره راسره ځي دادړا کوينه

٦ مئ، ٢٠١٦م

پښتونخوا څومره بدله شوه؟

په خيبر پښتونخوا کښې مېشته پښتانهٔ د تېرو لسو کالو راهسې د يو لوے سياسي، اقتصادي او ټولنيز بحران نه تېرېږي. کهٔ يو خوا پهٔ قبائيلي سيمو او سوات کښې د وسله والو بريدونو او د فوځ عمليا تو پهٔ زرګونو پښتانهٔ ووژل او پهٔ لکهونو نور ئې بې کوره کړل نو بل خوا د دوي ټولنيز او کلتوري ژوند هم د نوو ننګونو سره مخ شوے دے.

پهٔ دې صوبه کښې بېلابېل سياسي تجربې وشوې. پهٔ کال ۲۰۰۱م کښې چې کله د امريکې پهٔ مشرۍ کښې نړيوال ايتلاف پهٔ افغانستان کښې د طالبانو حکومت رانسکور کړو نو ورپسې د صوبې واک اختيار د متحده مجلس عمل پهٔ شکل کښې د مُليانو لاس ته ورغلو. ډرامه دا وشوه چې د افغانستان نه پهٔ شا شوي وسله وال د کرښې دې اړخ ته راواوړېدل او هم د دغه مذهبي ډلو ځينې مشرانو ورله پناه ورکړه. د کابل او رلهٔ وزيرستانه او تر سواته ټولې سيمې ته وغزيدل.

پهٔ کال ۲۰۰۷م کښې چې کله پښتون ملتپاله عوامي نېشنل ګوند انتخابات وګټل او يو ايتلافي حکومت ئې جوړ کړو نو پهٔ خيبر پښتونخوا او قبائيلي سيمو کښې د ترهګرۍ د لګېدلي اور لمبې د پښتنو تر حجرو، جوماتونو، ملي اتلانو د مزارونو او جرګو پورې راورسيدې. فوځ او استخباراتي ادارو چې هر څهٔ لوبه کوله خو وسله والو ډلو ته ئې عوامي نېشنل ګوند ورورانډې کړو. د هغه وخت د طالبانو مشر بيت الله محسود حکومت له درکه ورکړه چې واک پرېږدي خو د عوامي نېشنل ګوند مشرانو دغه خبره رد کړه او زياته ئې کړه چې مونږ اولس غوره کړي يو او د اولس پهٔ خوښه به حکومت کوو هم او پرېږدو هم. پهٔ

دغه پینځه کاله کښې کۀ یو خوا پۀ زرګونو تعلیمي ادارې لۀ مینځه لاړې نو بل خوا د عوامي نېشنل ګوند د ۸۰۰ نه ډېر سیمئیز مشران او کارکوونکي هم ووژلے شول. بیا هم حکومت ډېر بنیادي کار دا وکړۀ چې د ترهګرۍ پۀ ضد ئې یو ښکاره او پۀ ډانګ پټیلے دریځ خپل کړو او بل خوا ئې پۀ صوبه کښې یو شمېر تعلیمي ادارې او پوهنتونونه هم جوړ کړل.
عجیبه خبره دا ده چې د مذهبي ګوندونو لکه جمیعت علماء اسلام او جماعت اسلامي مشرانو پۀ دغه وخت کښې هم د طالبانو د سخت دریزۍ د مفکورې دفاع وکړه او د قاضي حسین احمد غوندې سیاسي مشر هم پۀ ملاله یوسفزۍ د برید نه وروستو د طالبانو پۀ مرسته کښې یو کالم ولیکلو. د پاکستان پۀ میډیا د طالبانو د کمانډانانو مرکې نشر شوې او د پنجاب ځینې پخواني فوځي مشرانو او کالم لیکونکو طالبان داسې وړاندې کړل چې ګنې دوي خو د اسلام لپاره جنګ کوي او ازادي غوښتونکي دي.
زۀ پۀ دې خبره نۀ پوهېږم چې مذهبي ډلې ولې د پښتنو نه اخلي او دفاع د هغوي د قاتلانو کوي. دوېمه دا چې دوي وخت پۀ وخت د کشمیر، فلسطین او افغانستان پۀ نومونو د اولس جذبې راپاروي دي او احتجاجي جلوسونه ئې ویستلي دي خو د وسله والو طالبانو پۀ بریدونو کښې د بې ګناه پښتنو پۀ وژنه تل چپه خولۀ پاتې دي.
پۀ کال ۲۰۱۳م کښې خیبر پښتونخوا حکومت د کرکټ د پخواني لوبغاړي عمران خان د سیاسي ګوند تحریک انصاف لاس ته ولوېدو. د انتخاباتو لپاره د کمپائن پۀ موده کښې کۀ یو خوا عمران خان لوئې لوئې سیاسي غونډې کولې او پۀ قامي میډیا د مسیحا پۀ شکل کښې وړاندې کېدو نو بل خوا د عوامي نېشنل ګوند مشران د طالبانو د بریدونو لۀ کبله مجبوره وو چې د خپلو

کورونو او حجرو پورې محدود پاتې شي.
د خوند خبره دا هم وه چې عمران خان لو ئې لوئې جلسې په پنجاب کښې وکړې خو حکومت ئې په خيبر پښتونخوا کښې وکتلو. عمران خان چې په جلسو کښې ئې د بدلون خبره کوله، په خپل حکومت کښې جماعت اسلامي له هم لويه برخه ورکړه او وريسې ئې دا هم ومنله چې دواړه سياسي گوندونه يو فکر لري.
د بدلون په نوم جوړ شوي د دغه انقلابي حکومت مشرانو کۀ يو خوا د نصاب نه د پښتنو ملي اتلان وويستل نو بل خوا ئې په پېښور پوهنتون کښې د ملاله يوسفزۍ د کتاب د مخکتنې په دستوره بنديز ولگولو. عمران خان د ډرون بريدونو په ضد احتجاجي لاريون خو وکړو خو ولې چې کله د وزيرستان نه په لکهونو خلق خيبر پښتونخوا ته بې کوره شول نو نومړي ووئيل چې بې کوره شوي خلقو ته اسانتياوې ورکول د هغۀ د حکومت ذمه واري نۀ ده.
صوبائي حکومت د صوبې د پرمختيا په ځائے ډېر زور د نوازشريف د حکومت په ضد په احتجاجي غونډو ورکړو او نتيجه ئې دا شوه چې د صوبې د پرمختيا بوديجه (Budget) خرڅ نۀ شو. د بدلون حکومت دا بدلون راوستو چې په سياست کښې د تشدد عنصر لا قوي شو او خاص کر د پښتنو د نوي کهول ځوانانو صلاحيتونه د خپلې خاورې او خپل اولس د ستونزو هوارولو په ځائے د بې مطلبه احتجاجونو نه ځار شو. په دې کښې زۀ په ذاتي توگه ملتپاله گوندونه هم ذمه وار گڼم چې د ځوان کهول سياسي تربيت ته ئې هغه پام نۀ دے کړے کوم چې پکار دے او د خپل مينځي اختلاف له کبله ئې مذهبي ډلو او جعلي انقلابيانو ته دا خبره نوره هم اسانه کړې ده چې پښتانۀ ځوانان کله د اسلام په نوم او کله د بدلون په نوم د خپلو مفاداتو له پاره په کار راولي.
د صوبې حکومت اوس اوس په صوبه کښې بلدياتي انتخابات وکړل. د سياسي

مشرانو پهٔ وېنا د صوبې پهٔ تاریخ د ټولو نه زیاته درغلي هم پهٔ دې انتخاباتو کښې شوې ده. عن تر دې چې د تحریک انصاف اتحادي ګوند جماعت اسلامي هم پهٔ انتخاباتو کښې د بد انتظامۍ او درغلۍ پهٔ ضد احتجاج کړے دے. د خالي پهٔ ورځ د درېو سیاسي ګوندونو عوامي نېشنل ګوند، جمیعت علماء اسلام او پیپلزګوند مشرانو پهٔ پېښور کښې دیوې غونډې نه وروستو پرېکړه وکړه چې چونکې تحریک انصاف د حکومت کولو اخلاقي جواز بائیللے دے نو د روانې میاشتې ترلسمې نېټې دې واک پرېږدي، ګنې د حکومت پهٔ ضد به پهٔ ټوله صوبه کښې پهٔ احتجاجي تحریک لاس پورې کړي.

دا به اوس کتلے شي چې دغه احتجاجي تحریک تر کومه حده بریالے کېږي خو یوه خبره ښکاره ده او هغه دا چې:

"رښتیا رارسي نو دروغو به کلي وران کړي وي."

پښتونخوا او د پښتنو قامي تحریک

د پښتون وطن د سیاسي تحریک قیصه د قربانیو قیصه ده. د داسې لازواله قربانیو قیصه چې د خاورې د خوېندو، مېندو او مشرانو په وینو لړلې ده. د باچاخان خدائي خدمتګار تحریک، د خان شهید تحریک، د قبائیلي مشرانو او سپین روبو مبارزه، د امن جرګو د غرېو قربانۍ ـــ عن تر دې چې زمونږ بې شمېره ماشومان د دغه مبارزې په لاره کښې ووژلے شول او وېروَلے شول، بې کوره شول او بې اوره شول.

وخته دلته چې قدم ږدې نو په خیال ږده
د دې خاورې کاڼي بوټي شهیدان دي

خو په کلونو خورې د دې اوږدې مبارزې په بدل کښې نه مونږ مزل لنډ کړو او نه منزل ته ورسېدو. د وزیرستان پښتون د پېښور پښتون نه پېژني او د پېښور پښتون د کابل د پښتون له حاله نه دے خبر. نه یوائې د خپل تاریخ نه بېل شوي یو بلکې په نفسیاتي، جذباتي او قامي حوالو د یو بل نه هم ډېر لرې یو. د کرښې دواړه اړخ ته پښتانه چې یو بل ته نزدې کېږي نو بلها موده به غواړي.

په سیاسي مېدان کښې زمونږ دوه ملتپال ګوندونه عوامي نېشنل ګوند او پښتونخوا ملي عوامي ګوند په خپل خپل ځاے خو د اولس د حقونو لپاره اوازونه اوچتوي، غونډې او جرګې هم کوي خو نه د یو بل سره ناستې ته اماده دي او نه په شریکه سیاسي مبارزې ته غاړه ږدي.

دا اوس چې د کرښې دواړه اړخ ته د اور لمبې بلې دي او پښتانه د خپل تاریخي، کلتوري او قامي وجود د قائم ساتلو لپاره د لویو ننګونو سره مخ دي، د ملتپاله

سیاسي مشرانو ترمینځ "کمیونیکېشن ډیسکنېکټ" (Communication Disconnect)د ځوان کهول په یوه لویه برخه کښې د خپل سیاسي تحریک په اړه بدګماني راولاړې کړې دي.

سیاسي مبارزه په سیاسي پوهه کېږي او د سیاسي پوهې لپاره د سیاسي غونډو، بحثونو، جرګو، مرکو او څېړنیزو مرکزونو ضرورت وي. داسې څېړنیز مرکزونه چرته چې پښتانه عالمان، پوهان او سیاسي مشران د وطن د قدرتي وسیلو او د هغې نه د ګټې اخستو په لارو چارو غور او فکر وکړي او قام خبر کړي چې دغه وسیلې زمونږ نه څوک او څنګه وړي.

د سیاسي شعارونو او چغو سره سره مونږ ته د خپلې خاورې په سینه کښې د پټو خزانو په اړه د سائنسي علم او پوهې ضرورت دے. د دغې سره سره بايد په قامي ستونزو او غوښتنو هم څېړنې وشي او په یو علمي انداز کښې دا د نړۍ مخې ته کېښودے شي. په دې اړه په هېواد دننه او بهر د پښتنو عالمانو، سائنس پوهانو او پوهه ځوانانو یو "نېټ ورک" (Network) جوړول او د هغې نه کار اخستل ډېر مهم دي خو تر اوسه یو پښتون ملتپاله ګوند په دغه اړه څهٔ کار نهٔ دے کړے.

په دې جنګ کښې زمونږ څومره خلق ووژلے شو او ولې ووژل شو؟

څومره خونې رنګې شوې او ولې رنګې شوې؟

د تعلیم او روغتیا "انفراسټرکچر" (Infrastructure) ته څومره زیان ورسېد؟

څومره خلق بې کوره شو او اوس کوم ځائے دي، څنګه ژوند کوي؟

زمونږ په نوم راغلې په بلینونو ډالرې چرته لاړې او په دغه اړه مونږ کله او څنګه اواز اوچت کړے دے؟

زمونږ بجلي، اوبهٔ، معدنيات، ځنګلونه څومره دي؟ څنګه دي؟ او کته تاوان ئې چاته رسي؟

زمونږ قامي منزل څهٔ دے؟ پهٔ پاکستان دننه د خپلو حقونو ګټل او کهٔ نه د قامي خپلواکۍ منزل ګټل؟

دا او داسې نورې ډيرې پوښتنې دي چې ځواب غواړي او دا هله کېدے شي چې زمونږ قامي تحريک د جذباتو د بهير نه ځان رابهر کړي اوپهٔ سره سينه ور باندې غور او فکر وکړي. پهٔ دغه لړ کښې مونږ د نوي دور د ميډيا او سوشل نيټ ورک نه لويه ګټه ترلاسه کولې شو. د نوې ميډيا او نوو هنرونو نه د ګټې اخستو پهٔ وسيله مونږ کولے شو چې د دومره فاصلو باوجود يو "نېشنل ډايلاګ" (National Dialogue) يا قامي مکالمې ته لاره هواره کړو خو د دې هر څهٔ د مشرى لپاره به د قامي تحريک مشران راوړاندې کېږي او د هاغه خلقو سره به خبره کوي کوم چې د دغې ميډيا او ټېکنالوجۍ نه د کار اخستو پهٔ چل پوهېږي.

د قامي خپلواکۍ لاره اوږده وي، صبر او زغم غواړي خو د دغه اوږد مزل لپاره اولس پوهول او هغوي قامي مبارزې ته اماده کول د سياسي تحريک ذمه واري ده.

عوامي نېشنل ګوند د خپل واک پهٔ موده کښې د "باچاخان فاونډېشن" او "باچاخان تعليمي مرکز" پهٔ نومونو ځينې ادارې خو پرانستلې دي او دغه ادارو تر څهٔ حده خپل کار هم کړے دے خو ولې داسې ادارې د ژوندۍ پاتې ساتلو لپاره ډېرو پنګو او وسيلو ته اړتيا لري. پښتونخوا ملي عوامي ګوند پهٔ بلوچستان کښې حکومت لري. اوس به ګورو چې حکومت ئې د خپل اولس د ذهني او قامي بيدارۍ لپاره د داسې څېړنيزو مرکزونو او پوهنتونونو جوړولو

ته پام کوي او که نه؟

دا کار په سنده ایالت کښې د پیپلز گوند د مشر ذوالفقار علي بهټو په وخت کښې شوے دے. هلته د سنده په ژبه، کلتور، سیاست او تاریخ یو شمېر علمي ادارې کار کوي. "متحده قومي مومنټ" خپله "میډیا سېل" او "تهنک ټېنک" (Think tank) لري. په پنجاب کښې یو شمېر څېړنیزې ادارې، خبریالان او پوهان د پنجاب د گټې لپاره کار کوي خو پښتونخوا چرته چې خاوره د سرو زرو ده، باصلاحیته ځوانان او پېغلې لري، پوهه مشران او سپین روږي ئې دي، کلتوري نخښې او یادګارونه لري او د خدائے ټول نعمتونه لري ـــ بیا هم په دغه غني خاوره غریبي ده، بې وزلي ده او ناپوهي ده. ډېر علتونه ئې کېدے شي خو زما په نزد لویه وجه ئې دا ده چې مونږ د نوي دور د غوښتنو سره سم د خپل سیاسي تحریک په بیا منظم کولو او د دې بنیاد په علم او پوهه کېښودلو کښې لا تراوسه نه یو بریالي شوي او ځکه لا تر اوسه پرته هم یو او مړه هم.

زما د زړه د باغ مالیاره!

چې ته راځې نو زه به خاورې ایرې یمه

۲ مئ ۲۰۱۵

ژوند ته وګوره ژوند څهٔ دے؟

د دوه زره نهم (۲۰۰۹م) کال ــ د جرمني بون ښار ــ واورې او باران ونه. زهٔ سره د يو شو خبرپالانو ملګرو د "کلتورونو ترمينځ د رابطو" يا Intercultural Communication پهٔ موضوع د يو تربيتي پروګرام لپاره تلے وم. دا زما اروپا ته وړومبے سفر وهٔ. د تربيتي پروګرام پهٔ يوه برخه کښې د پېښور او چارسدې نه د راوړے شوو ځينې کلتوري توکو نندارتون هم کېدو. پهٔ دې کښې ډېرد ګندهارا تهذيب توکي وو . د المان غړي ريښيو د لوئي ودانۍ سره نزدې پهٔ يو هال کښې دغه نندارتون کېدو. پهٔ دغه نندارتون کښې د بدها د وختو ډېرې قيمتي مجسمې او اثار ډېر پهٔ کراو او محنت ځاے کړے شوي وو . پهٔ هال دننه يو شو جرمنيان پهٔ کار بوخت وو .د دغه اثارو لپاره ئې ځايونه سمول،د رڼا بندوبست ئې کوهٔ. زهٔ چې سره د ملګرو هال ته ننوتم نو د پېښور موزيم ډائريکټر مې وليدو. يو اړخ ته ستړے ستومانه ولاړ وهٔ. د سلام دعا نه وروستو مو خبرې پيل کړې.ما ترې د نندارتون پهٔ اړه پوښتنه وکړه. هغهٔ وئيل د اروپائي ټولنې غړو هېوادونو دا توکي راغوښتي دي او غواړي چې د نندارتونونو پهٔ وسيله خپل ځوان کهول د ګندهارا تهذيب او د دې سره د تړلو قدرونو نه خبر کړي. ما سوچ کوهٔ، دلته دې اثارو ته دومره اهميت ورکولے کېږي، څېړنې پرې کېږي، کتابونه پرې ليکلے کېږي او پهٔ زرګونو خلق ئې ليدو له راځي او هلته پسې مونږ پلکونه او څټکي راخستي وي، کله ترې سرونه وهو او کله پښې!

خېرا ما د موزيم د مشر نه هسې پوښتنه وکړه چې دومره ستړے ولې ښکارې؟

هغهٔ وخاندل، وئیل ئې د دې جرمنیانو سره د پرون راهسې پهٔ کار اخته یم. ظالمان نهٔ ستړي کېږي او نهٔ د چایو دمه کوي. پهٔ پېښور کښې تر دې دمه به مونږ لس ځله چاے څښکلې وې، څو څو ځله به مو دمه کړې وه. زهٔ پوهه شوم او چې پهٔ هال مې نظر وځغلوهٔ نو ومې لیدل چې هلته پهٔ کار بوخت جرمنیان د پاخهٔ عمر ښځې اوسړي وو خو داسې پهٔ شوق او چتکتیا ئې کار کوهٔ چې سل ځوانان ترې ځار شه.

د مینګورې ښار

د بدهایانو د وختو اُدهیانه او د اوس مینګوره ـــ یواځې یو ښار نهٔ دے. دا د دې سیمې د پښتنو د تاریخي، کلتوري او ټولنیز تاریخ یوه پیاوړې حواله هم ده. دا یواځې کاروباري مرکز نهٔ دے، دا د یوسفزو د جرګې او باچاهۍ کور هم دے. دا یواځې د باچاهۍ کور نهٔ دے، دا د دې سیمې د سیاسي، مذهبي او کلتوري تحریکونو د پړاو او د دمې ځائے هم دے.

مینګوره د خپلې جغرافیې، جوړښت او تاریخ په حواله په دې خاوره د زرګونو کلونو د تهذیبي مزل یادګار دے. هرڅو کهٔ دا اوس د ابادۍ د ډېروالي، بدانتظامۍ او متعلقه حکومتي ادارو د غفلت، سازش او بې رحمۍ ښکار دے خو اوس هم د دې ښار په زړهٔ کښې مینه درزیږي ـــ اوس هم دلته د مرغزار په لمن کښې د ښائست د سپرلو ګلونه تو کیږي. اوس هم دلته د سوات د سیند په غاړه د نوي ژوند او نوې مینې لوظونه کیږي. دا ښار کهٔ هر څومره تالا شوے دے، زخمي شوے دے، په وینو سُور شوے او په اوښکو لوند شوے دے خو دې ښار کله هم د مینې سندره او د امن خبره هېره کړې نهٔ ده.

ملنګه! دوه ګټې دې وکړې

ملنګه دوه ګټې دې وکړې...

ملنګه! ته چې چرته هم ګرځې په ګل پسې ګرځې، ښائستونه ګورې، رنګونه ګورې ـ دا خو ډېره لويه بې وفائي ده ـــ دا خو مينه نه ده، خودغرضي ده.
ملنګ لکه چې د دې پوښتنې په شا د مُلا په شرارت پوهه شو. د هغهٔ په مکر پوهه شو. وئيل ئې، مُلا! د هرڅا سره خپله خپله پېمانه ده، خپله خپله کاسه ده. د ښائست باچا د ښائستونو بارانونه عام کړي دي خو د هغې ادراک او احساس ئې خاص ساتلے دے. ستا پېمانه وړه ده نو تا د ښائست سمندرونه پرېښې دي او يو څاڅکي درنه يو دوه خطا کړي دي. زهٔ خو وايم چې د ښائست هرې شېبې ته مې د خپل زړهٔ تيارې وينځلې!
د مُلا سترګې ورانې شوې. روايتي وسلې ته ئې لاس کړهٔ. وئيل ئې، ملنګه! تهٔ د مينې د مذهب کافر ئې.
ملنګ لهٔ خپل شلېدلي ګرېوانه يو اوچ شوے ګل راوشکوهٔ، مُلا له ئې ورکړو او په خپله لار روان شو.
څو کامه ئې نهٔ وو اخستي چې پښه نيو ـ لے شو ـــ بيا ئې مُلا ته مخ کړو....
هوښياره مُلا! خوښه ستا ده خو د مينې په مذهب کښې کفر نهٔ وي.

بې عنوانه

د هاغه غرۀ پۀ لمن کښې د تورې شپې څادر خور شو. بره پۀ اسمان کښې مشالونه بل شو. ښکته د لرګو جوړې د دې کوډلې پۀ يوه کوټه کښې ستورے وپرقېدو. ټول جهان لکه چې د پلوشو جامې اچولې وې ـــ لکه چې شونډو پرانستلو ته، خبرو کولو ته څۀ حاجت نۀ وۀ پاتې شوے. ستورو د خاموشۍ پۀ ژبه د زړۀ حالونه ووئيل او د هاغه لوړ غرۀ پۀ سر سپينو واورو اور اخستے وۀ.

ګندهارا

ګندهارا (د پښتنو کور) يو وخت د امن او تهذيب کور وه. دلته د بشر دوستۍ او ژوند پرستۍ خبرې کېدې او دلته د ښائست سندرې وئيلې کېدې! د هنرونو زمکه وه ـــ د مستو سپرلو او د رنګونو زمکه وه.

زمونږه د کلتوري زوال او تخليقي جمود له دې بل ښهٔ ثبوت څهٔ کېدے شي چې اوس پښتنو لهٔ د پينځه يا شپږو رنګونو نه د ډېرو رنګونو نومونه هم نهٔ ورځي. اسماني رنګ ته هم شين وائي، شين ته هم شين وائي او اُودي ته هم شين وائي. اوس پهٔ دې خاوره هنر سپک او بې کارې درنه ده. اوس دلته سندرې ګونګې دي او ګودرونه شاړ پراتهٔ دي.

ملګري وائي څهٔ به کوو؟ زهٔ وايم تر هاغه وخته به د امن خبره کوو، تر هاغه وخته به ګلونه کرو، تر هاغه وخته به د مينې سندرې وايو، تر هاغه وخته به يو بل معاف کوو، تر هاغه وخته به نهٔ ودرېږو، تر کومه چې د هندوکش پهٔ لمن کښې يو بل "اشوکا" خپله تُوره ماته نهٔ کړي او امن ته، مينې ته او بشر دوستۍ ته خپل سر ټيټ نهٔ کړي.

هاغه شپه

هم دغه شان د باران شپه وه. هم دغه شان تنهائي وه. هم دغه شان ته ما ته را یاد شوې. هم دغه شان ما دې خپل زړه له دلاسې ور کولې ــــ

ما وئیل، ته چې نه یې نو هیڅ به هم نه وي!

نن ته نه یې!

خو دنیا هم هغه شان ده. ژوند هم هغه شان د یو بې نښانه منزل په لور روان دے. زمانه هم هغه شان د کتې او تاوان حسابونه کوي.

شپه هم هغه شان سبا کیږي او سبا هم هغه شان د تیارو کوهي ته غورځیږي.

نن هر څۀ شته دے، یو ته نه یې! زۀ اوس په دې هر څۀ هر څۀ، څۀ وکړم؟

د پښتونولۍ Antithesis

هندوستان تقسیم شو. د هندو وطن هندوستان، د مسلمان وطن پاکستان!
د سوات د ریاست هندوانو او سکهانو هم خپلې کډې بار کړې، هندوستان ته روان شو. د سوات والي خبر شو. سمدستي ئې خپل خلق ولېږل او د هندوانو او سکهانو قافلې ئې راستنې کړې او دا باور ئې ور کړو چې ریاست به ستاسو حفاظت کوي او تر کله چې ریاست وۀ، د هغوي د مال، ځان او عزت حفاظت ئې وکړو. ځائي خلقو ورسره لکه د خپلو خپلوانو تعلق ساتو. پۀ پښتنو کښې چې هر څومره هم بد دي خو دا یو ښۀ ئې پې مثاله دي چې کله ئې هم د مذهب پۀ نوم د چا نه نفرت نۀ دے کړے، ظلم ئې نۀ دے کړے. دا اوس چې د پښتنو پۀ خاوره کوم ظلم زور روان دے، دا د سُوچه پښتنولۍ Antithesis دے!

مزل خپله منزل دے!

ژوند څو شېبې دي او د انسان ارمان ډېر لوے دے. ما وئیل ملنګه! نو بیا تکمیل څۀ دے؟ منزل ته به رسېدل څنګه کېږي؟ قیصه څۀ ده؟

وئیل ئې، مزل خپله منزل دے! تکمیل دا دے چې ژوند دې لۀ نفرته، لۀ وحشته او لۀ بې انصافۍ پاک وي او د مینې لارې دې اسانې شي!

دا قافله دابد په لور روانه ده

سرتور ملنګ به وئيل، د ژوند په سفر کښې هر انسان دا فکر کوي چې دا امتحان پاس کړم نو ښهٔ به شم، خوندي به شم، "سيکيور"(secure) به شم خو هر نوے پړاو د ځان سره نوې انسيکيوريټي (insecurity) راوړي، نوې پوښتنې او نوي سوالونه راوړي. مزل کېږي، لوبه روانه وي او هم دغه شان د ژوند مزے لنډېږي.

بيا هم مونږ چرته څو نهٔ. هم دلته وو، دلته به يو. د روح انعکاس به بدلېږي. کله به ګل شي، کله به ازغے شي، کله به سپوږمۍ شي، کله به ستورے شي، کله رنګ او کله ساز، کله درد او کله درمان، کله وصال او کله خوب ـــ

دا قافله دابد په لور روانه ده، روانه به وي. کهٔ نن جدا شو سبا به بيا سره يو ځاے شو. نن درسره اوښکې او ساندې شريکوم ـــ سبا به درسره سندرې شريکې کړم. کهٔ يو ګل خاورې شي، سل نور ګلونه به ترې راوټوکېږي.

رېژېدلې پاڼې

نن سرتور ملنګ د خزان د وړومبو باراونو نه خوندونه اخستل ـــ ټوله ورځ لکه د يو ناقراره روح په ځنګلونو ګرځېده ـــ د اونو رېژېدلو پاڼو ته په تماشه وه ـــ خړو خاورو ته په تماشه وه ـــ ما وئيل.

ملنګه! دومره خاموشي؟ څه خو وايه!

وئيل ئې،

ګوره! دا رېژېدلې پاڼې څومره په قرار پرتې دي ـ له ژوندانه ازادې شوې نو بې قرارې ئې هم ختمه شوه ـ

لپه ئې د پاڼو ډکه کړه او په سر ئې وشيندلې ـــ وئيل ئې،

هنګامه د ژوند سره تړلې ده ـ غورځېدل، خاورې کېدل، له ژوندانه تېرېدل خو د قرار غېږې ته پرېوتل دي.

هغه لا دا وينا ختمه کړې نه وه چې يوې زړې اونې ته ډډه شو ـ په سينه ئې لاس کېښود او هم دومره ئې ووئيل،

"ښه ده چې شونډې مې اور نه اخلي

د زړه د سره مې لمبې خولې له راځينه"

جنګ: نهٔ ختمېدونکې لوبه ـــ

وائي چې يو ځل د ازادۍ مبارز فقير خان ايپي د انګريزانو خلاف يوې جرګې ته وينا کوله. ډېر پهٔ جوش کښې لګيا وهٔ او خلق سخت جذباتي شوي وو . پهٔ دې کښې يو تن پاڅېدو او چغه ئې کړه،

غيرتيانو! پاڅئ چې پرې ور ځو!

پهٔ دې کښې پسې يو بل تن پاڅېدو او ورته ئې ووئيل،

لږ سارهٔ خوره! صبر کوه! فقير صاحب داسې لوبه شروع کړې ده چې غېرتيان به پهٔ غېرت سترې شي او بې غېرته به پهٔ بې غېرتۍ!

د يادونو جبر!

د پېښور باران ـــ د پوهنتون معطره فضا ـــ تش جېب، خو د مينې ډک زړهٔ ـــ د ياد جبر هم لکه د تاريخ جبر دے. ما د ښائست او مستۍ په کور کښې هم بې قراره ساتي. مونږ چې هر څو مره له ځانه وتښتو، هم ځان ته رسو.

کهٔ لېونے درپسې نهٔ شوم

د زړهٔ سودا به مې تر عمره پورې وينه

مینه

مینه د انسانیت د ټولو نه ستر او ښائسته خوب دے! د ازل او ابد ټول مزلونه، ټولې لورې ژورې. ټولې ساندې او سندرې، ټولې شپې او سحرونه د دغه خوب په تعبیر پسې کرځي!

پهٔ مادې کومه بلا کړې
پهٔ مخ مې غبرګې اوښکې ځي خولهٔ در کومه

وېش

د سنګ مرمرو له د جوړ لوړے جومات په خوا کښې يې څو کله يې کوره ماشومان په خاورو کښې لوغړېدې او د مُلا صاحب د عطرو خوشبوئي د ګلي په کوڅو کښې ګرځي!

سيز فائر

زمونږ د بهر جنګ زمونږ د دننه روان جنګ "ريفلېکشن" (Reflection) دے، انعکاس ئې دے، هينداره ئې ده. دا جنګ زمونږ د ماضي او د حال جنګ دے. دا جنګ د روايت او نوي دور د غوښتنو جنګ دے. دا جنګ زمونږ د زړونو او د ذهنونو جنګ دے. دا جنګ د پې لارې شوو عقيدو او وهمونو جنګ دے او دا جنګ او سنے نهٔ دے. لهٔ پېړيو راهسې روان دے. د بهر د جنګ پائې ته د رسولو لپاره ورومبے خپل دننه "سيز فائر" پکار دے!

د پېښور ښار

پېښور که هر څومره تاریخي ښار دے، مبارک ښار دے، د ګلونو ښار دے خو د خلیل جبران د مقدس ښار په شان دلته هم د چا سترګې نشته اود چا لاسونه!

د دیر نواب

پهٔ اسلام اباد کښې د قائد اعظم پوهنتون د تاریخ استاذ او ډېر محترم مشر ډاکټر وقار علي شاه راته یو ځل وئیل چې ورومبے باچاخان او د هغهٔ ملګري فضل محمود مخفي د دیر پهٔ خال سیمه کښې یوه مدرسه پرانسته. دا مدرسه د سیمې خلقو ډېره خوښه کړه او پهٔ ډېره لږه موده کښې خواوشا دوه نیم سوه ماشومانو پکښې داخله واخسته. د دیر نواب د مدرسې نه خبر شو نو یواځې دا نهٔ چې باچاخان ئې لهٔ خپل ریاسته وویستو، بلکې هغه مدرسه ئې هم ړنګه کړه.

نعرې

د هندوکش په لمنه کښې اوازونه پورته کېږي، "لر او بر يو افغان"، "يو قدم يو اواز"، "انقلاب انقلاب"، "اے ولي! ته يو اشاره وکړه! بيا ئې تماشه وکړه!"، "له بولانه تر چتراله ـــ پښتون يو کړه محمود خانه!"

خو څو شپې لا تېرې نه وې چې دغه ټول شعارونه، دغه ټول اوازونه ورک شي. تشې انګازې ئې پاتې شي او لږ ساعت وروستو هيڅ هم پاتې نه شي ـــ اوازونه هم نه او انګازې هم نه!

د زړهٔ جهان

د زړهٔ جهان د دې جهان نه ډېر لوے دے، فراخه دے. د زړهٔ په جهان کښې کرښې نشته، دېوالونه نشته ــــ د نسل، د ژبې او د مذهب په بنياد امتياز نشته.
د زړهٔ جهان د انسان د ورک شوي خوب جهان دے!
د سر خاوندان کاروباريان دي، سائنسدانان دي، پوهان دي، قاضيان دي، تول پارسنګ والا دي، ګټې تاوان والا دي.
د زړهٔ خاوندان شاعران دي، سندرغاړي دي، درويشان دي، ملنګان دي، هنرمندان دي، فنکاران دي، وليان دي، مينې والا دي، درد والا دي!
او دا دواړه د ژوند د پرمختتګ او ښائست لپاره پکار دي، ضروري دي، مهم دي. "وائټل"(vital)دي.
کېدے شي د نوي دور "کرائسز" (Crisis) دا وي چې سر والا په زړهٔ والا زورور شوے دے، ځکه ورځ تر ورځه د انسانانو ترمينځ د وينې او مينې رشتې کمزورې شوې دي، "کمرشلائز" (commercialized) شوې دي، پيکه شوې دي او بدرنګه شوې دي.

د مينې يو تولګے عالم دے
د ښلتانهٔ سره د شام پورې فوځونه

ته او زه

لېږ ژوند او لوے ارمان! يوه شېبه او د بنائست باران! نه ازل پاتې شي او نه ابد، نه "زه" پاتې شم او نه "ته".

يو سوز پاتې شي يا يو ساز — زما او ستا څه رشته؟ څه تعلق؟

زمکه څنګه اسمان ته رسېدې شي؟

او که ورسي نو آيا قيامت به نه شي؟

سياسي ګوندونه

سياسي ګوندونه د سياسي تربيت لپاره وي، د سياسي شعور د ودې لپاره وي، د مکالمې او خبرو اترو د کلچر قوي کولو لپاره وي او د هر سياسي ګوند د نظريې سره سم د بدلون او پرمختيا لپاره وي. که چرې د يو سياسي ګوند غړے د مکالمې په ځاے ستغې سپورې وائي او کنځل کوي او د توپک او کوتک خبره کوي نو يا خو د دغه سياسي ګوند نظريه د رښتياو په ځاے په دروغو او جعل سازۍ ولاړه ده او يا ئې په تربيتي پروګرام کښې ډېره لويه ستونزه ده.

نصیب د چا ئې او به زهٔ در خېژومه؟

چین د خزانو خولې پرانستې دي. د افریقې د پاره هم شپېتهٔ بلیونه ډالره!
سرتور ملنګ وائي، "چائنا مینز بزنس"(China means Business)!چین معامله کول غواړي. د چین جنګ د اقتصاد او د بې وزله هېوادونو په وسیلو قبضه کول دي. ما وئیل بیا به ده کنه، مونږ به ورسره هم شو.
هغهٔ وئیل، مخکښې کورونې څهٔ کېږي خو تاریخ څهٔ نور څهٔ وائي!
هغهٔ وئیل،بونېریه! کوره پښتنو د ترهګرۍ په جنګ کښې قربانۍ ډېرې ورکړې خو کټه ترې بل چا یوړه.
د دې نه وړاندې د سوویت یونین په جهاد کښې تر ټولو ډېره وینه د پښتنو توئې شوه خو نهٔ د خپل وطن خاوندان شول او نهٔ د خپل نظام.
هغهٔ وئیل، مونږ بهٔ "ډپلومېټس" (Diplomats) ځکه نهٔ یو چې مونږ یو نهٔ یو! جنګ او ډپلومېسي دواړه د قام په زور کېږي. تر اوسه خو مونږ لا د چین سره مخ په مخ ناست هم نهٔ یو او چې د پرمختیا کومې منصوبې دي، د هغې مشري د پنجاب سیاسي او فوځي قیادت کوي.

پاس په کمر ولاړه کله!
نصیب د چا ئې او به زهٔ در خېژومه

صوفي محمد زنده باد!

ښهٔ راته یاد شي چې مُلا صوفي محمد خلق لمسولي وو چې کهٔ شریعت غواړئ نو د ملا کنډ او امبېلې لارې وترئ. بسترې پهٔ سر کې واچوئ او ترهغې پراتهٔ اوسئ چې د شریعت اعلان لهٔ وي شوے. بیا خبر راغے چې ملېشې پهٔ شریعت غوښتونکو ډزې کړې دي ـــ صوفي محمد بچ وهٔ او د بونېر خلق پکښې مړهٔ شو. پهٔ افغانستان د امریکې یرغل وشو او صوفي محمد بیا لس زره خلق د ځان سره د کرښې هغه اړخ ته واړول. ورته ئې وئیل، یو مسلمان د لسو کافرو برابر دے خو صوفي محمد دا ځل بیا خپل لښکرونه پرېښودل. هغوي د اور پهٔ لمبو کښې وسوزېدل او یا د زندان تیارو وخوړل او صوفي محمد یو ځل بیا د غازي پهٔ توګه وطن ته راستون شو او دا ځل ورسره خپل زوم فضل الله هم وهٔ.

بیا د صوفي محمد د شریعت خپسه د هغهٔ پهٔ زوم کښېناسته او دومره لویه او زوروره شوه چې د دې خاورې او د دې خلقو د ژوند ټول خواږهٔ ئې وخوړل. وېره ئې خوره کړه او د ظلم بازار ئې ګرم کړو.

سرتور ملنګ وائي، دا کوم شریعت دے چې د انساني ژوند د ښائسته کولو، توازن راوستو، د ښو او بدو د شعور قوي کولو او د انسان د وینې د حرمت یقیني کولو پهٔ ځائے وېره ترهه او کرکه خوروي، وینه تویه وي او د انساني پرمختګ لاره نیسي؟

بیا هم ـــ صوفي محمد زنده باد! زر ځله زنده باد!

خو د اولس تشې کوپړۍ مرده باد!

باچاخاني پکار ده؟

باچاخاني خدمت ته وائي، بشر دوستۍ او انسانيت ته وائي، امن ته وائي، ورورولۍ ته وائي، مينې ته وائي او حرمت د وينې ته وائي___
باچاخاني عبادت دے، عقيدت دے، قرباني ده، خپلواکي ده، عزت دے.
په باچاخانۍ کښې به څۀ وي؟ باچاخانۍ کښې به نفرت، تعصب او اختلاف نۀ وي. په خدمت کښې به اختلاف نۀ وي، اختلاف د خود غرضۍ نه پيدا کيږي. باچاخاني جنګ سالاري نۀ ده، "قلم سالاري" ده. باچاخاني "هيومېنيزم" (Humanism) او "محبت ازم" دے.
باچاخانۍ کښې به د مور او خور د پېروني عزت وي، زياتے به نۀ وي، حق تلفي به نۀ وي، بې عزتي به نۀ وي___ جهالت به نۀ وي، تيارۀ به نۀ وي.

زهٔ او کائنات یو یُو!

زمان او مکان هېڅ معنا نهٔ لري. وخت بس یو خیال دے، یوه اټیړیا ده. زهٔ او کائنات یو یُو. ګل او بلبل، درد او درمان ټول یو دي، دیو بل سره تړلي دي. هغه دغني خان خبره چې یو نهٔ وي بل به هم نهٔ وي او چې وي نو وي به دواړه. لاس پهٔ لاس، غاړه پهٔ غاړه.

پښتون

پښتون متلوّن مزاجه دے ــ په يو ځائے قرار نۀ مومي. بې قرارې د دۀ په فطرت کښې ده، په نفسياتو کښې ئې ده ــ ټول عمر د خپل زړۀ او ذهن تر مينځ په جګړه وي. د خپل تن او سبا تر مينځ ګېر وي.
فطرت ئې ښه ډېره مستي او ښه ډېره خانه بدوشي غواړي خو نظام ئې ځان ته دومره ټائيټ (tight) او مقابلتي (Competitive) ساتلے دے چې اکثر پښتي پکښې هم د دۀ ماتېږي.
دے په ولايت او امريکا وکرځي، د عربو په رېګستانونو کښې وسوزي او د انډونېشيا او ملائشيا جزيرې چاڼ کړي. خو د پلار وهل او د مور مينه ورته يادېږي.
دے مغروره دے خو د ياقربان يو اواز ته په لپو لپو اوښکې هم توئې کړي. دې ظالم تل د جنګ مېدان ګټلے او د زړۀ مېدان بائيللے دے.

Convert

کال دوه زره شپږم(۲۰۰۶م) وهٔ. پهٔ سوات کښې مې د یو تي وي پروګرام لپاره د ماشومانو د رنځونو د لومړي متخصص ډاکټر ګیان پرکاش سره مرکه کوله. زهٔ پوهه نهٔ شوم او پوښتنه مې ترې وکړه چې ډاکټر صاحب! ستاسو کورنۍ دلته کله اباده شوې ده، لهٔ کومه ځایه راغلې ده؟

ډاکټر صاحب ماته پهٔ حېرانتیا وکتل، او وې وئیل،

دا خو زما د نیکونو خاوره ده، زهٔ خو دلته لهٔ پېړیو اباد یم. هو! دا ده چې زهٔ پهٔ خپله عقیده پاتې یم او تهٔ convert شوے یې!

د مړګ قصيدې

مونږ ژوند کوو که ژوند تېروو؟ مودې وشوې چې زمونږ نه ژوند هېر دے او مونږ له ژوندنه هېر يو. په کومه کچه چې په دې خاوره د مرګ "ګلوريفيکېشن" (glorification) کېږي، مرګ ښائسته ښودلے کېږي، قصيدې ورته وئيلې کېږي ـــ هم دومره به د ژوند ساه کانې لنډېږي!

خدايه څهٔ شو هغهٔ ښکلې خلق؟

پهٔ دې دنيا کښې ځينې خلق داسې دي چې دا جهان پرې ښائسته دے. د چا لهٔ کبله چې د ژوند د صحرا سره غرمه او طوفانونه د زغملو وړ دي. جان آغا الکوزے يو داسې انسان وهٔ چې پهٔ خپله کهٔ هر څومره زړهٔ چاودے وهٔ خو نورو له د مستۍ او خوشحالۍ سپر لے وهٔ. پهٔ انسانانو مئين وهٔ او د يارانو يار وهٔ.

زهٔ چې پراګ ته پهٔ وړومبي ځل راغلم نو د الکوزي صاحب مېلمه وم. بيا خبر شوم چې کهٔ هر پښتون پراګ ته راغلے دے او هغه ترې خبر شوے دے نو مېلمه کړے ئې دے. مينه ئې ورکړې ده او نازولے ئې دے. هغهٔ د کنېډا او اروپا پهٔ سترې ژوند کښې هم د پښتونولۍ قدرونه ژوندي ساتلي وو.

الکوزي وړمه ورځ سترګې پټې کړې. د الکوزي مينه او يادونه به ژوندي وي.

خدا ے خبر چې د جهان ښکلي به څهٔ کړي؟

قلندر مومند کهٔ ېې وخته وفات شي

۱۶ ستمبر ۲۰۱۵

ازلي جنګ

د تیارې او رڼا جنګ زمونږ د زړونو او ذهنونو تر مینځ روانه جګړه ده. دا جنګ ازلي دے. د دې جنګ تر مینځ کله کله د امن او انسان د خوشحالو سازونه او سندرې اوچتې شي ـــ خو دا سندرې، دا هیلې او دا محبتونه لا خپلو خوږو ته، خپل کلائمیکس (climax) ته رسېدلي نهٔ وي چې بیا د جنګ نغاره وغږېږي.
د جنګ ملګري ډېر دي!

جمود

وېره، بدګماني، بې يقيني لکه چې اوس زمونږ د نفسياتو او ژوند ته زمونږ د "اپروچ" (Approach)برخه جوړه شوې ده. زمونږ کلتوري او ټولنيز جوړښتونه مات شو. نوي مو لا جوړ کړي نهٔ دي. قيصه کښې دا نهٔ چې "ټرنېنګ پوائنټ" (turning point)نهٔ راځي، ولې نهٔ راځي خو د قيصې مرکزي کردارونه لا د ماضي د تيارو نه نهٔ دي وتلي. انرشيا(inertia) ده، جمود دے او لوبه لا د شريکې نهٔ ده!

چې وطن وران شي

د میډیټېرینین سمندرګي (Mediterranean Sea) په سینه کښې څومره ارمانونه ډوب شو، څومره خوبونه اوبو یوړل؟

هره ورځ په زرګونو خلق له اسیا او افریقه په غرونو او ځنګلونو راتېرېږي او اروپا ته د رسېدو په هڅه کښې د وخت او قانون په کړېڅونو کښې ورکېږي.

چې وطن وران شي، د ژوند ټولې لارې ورانې ویجاړې شي!

هره شېبه يوه معجزه ده

سپوږمۍ د زمانې د ټولو محبتونو قيصې په خپلو پلوشو کښې راوشيندلې او د سيند په مخ لکه د ستورو وېر قېدلې.

هره شېبه يوه معجزه ده!

د هوارې لارې چارې

ځومره لويه پښتونخوا ده!

څومره "ريسورسيز رچ" (resources rich)او شتمنه پښتونخوا ده!

ــ خو يو منظم او په مالي پنګو سنبال ښېرنيز مرکز نه لري. يو داسې پوهنتون نه لري چرته چې نوے کهول خپل تاريخ، کلتور او ټولنې ته په ورپېښو سياسي، اقتصادي او روحاني ستونزو کار وکړي او د هوارې لارې چارې ئې پيدا کړي او دا هر څوک مني چې پښتانه د بې وقوفتيا ترحده مېلمه دوسته دي. د لسو زرو ډوډې دربانډې خوري خو که په قامي کار کښې د مرستې لپاره ترې دوه روپۍ غوارې نو دا ورته تاوان ښکاري.

دا پرابلم چرته دے؟ ستونزه څه ده؟ دا "ډيسکنېکټ" (Disconnect) څنګه او کله وشو؟ لوبه څه ده؟ او د لوبې قانون څه دے؟

ــ د دې پوښتنو د ځواب پيدا کولو بغېر کاروان مخکښې څنګه تلے شي؟

زما د زړهٔ ناکاره رنځه!

زما د وطن خلق چې مينه هم کوي نو د باور لپاره د ځان د قربانۍ نه کمه خبره نهٔ کوي ـــ ځکه چې د مرګ نه پهٔ کمه خو بيا پښتونولي کمزورې کېږي. ټولې سندرې د جدايي، ټولې قيصې د پې وسۍ!

قرباني او غم ښهٔ شے دے نو څومره ښهٔ شے دے؟

او دا انسانان پهٔ يو کل د څومره سپرلو مينه ماتوي، څومره ئې ستائي او کله د دغه يو کل دومره لوے خراج درکړي چې خپل ټول کړي ګناهونه او ثوابونه درنه هېر کړي.

خوشحالي کلچر دے! څهٔ خلق پهٔ لږ څهٔ رضا شي او څوک پهٔ ډېر څهٔ نهٔ!

دا نفسياتي مسئله هم ده. پهٔ وېره کښې، پهٔ تيارو کښې، پهٔ ناپوهۍ کښې، د خوشحالۍ تخم څنګه زرغون شي؟ څنګه وده وکړي؟

زما د زړهٔ ناکاره رنځه

نهٔ دې دارُو شته نهٔ دې حال وئيلے شمه

کفاره

د سپرلي مازيګر د ټول جهان ښائستونه په خپله لمن کښې راواخستهٔ او د لېوني په پښو کښې ئې وشيندل ــــ سوز او ساز سره يوځائے شول او د ګل په شونډو څو ورکې شوې سندرې وشوربدې.

وخت لکه چې ديو پخواني درد کفاره ادا کړه.

او لېوني د خپل زړهٔ په کعبه کښې د محبت تر ټولو لويه سجده وکړه.

په ظاهر په باطن سپین سپیځلي خلق

زۀ چې دا ځل پېښور ته لاړم نو پېښور رښتیا چې بدل شوے وۀ. خلق ډېر پۀ منډه وو. نوي نوي شاپنګ مالونه هم پرانستے شوي وو خو د ښار پۀ لارو کوڅو او بازارونو کښې وېره، بې باوري، بې یقیني او بې وسي هم ډېره شوې وه.
دا یو عجیبه احساس وۀ ــــ لکه زۀ چې پۀ خپل ښار کښې ورک شوے وم. ما د ځینې پوښتنو ځوابونه غوښتل. انسان وم، ما هم هیله غوښته، ډاډ او باور مې غوښتو.
دغې احساس پۀ حیات اباد کښې د قدرمن ډاکټر راج ولي شاه خټک کور ته ورسولم. ډاکټر صاحب یو ډېر ښائسته او خوږ انسان وۀ. یو ډېر سپېځلے پښتون وۀ، یو ډېر لوے عالم وۀ او پۀ هغۀ د یو آئیډیل پښتون مینه ماتېده.
جنتونه دې ئې نصیب شي ــــ آمین!

پاس پۀ کمر ورته ولاړ وم
چې د جانان مخ ئې قبلې ته واړونه

د هغه لوی ښار...

د هغه لوی ښار د لوئ قلعې د لویو دېوالونو شا ته د شنهٔ باغ په مینځ کښې یو ملنګ ناست دے. بادشاه راشي د ملنګ په پښو پرېوځي او وائي،

بابا! د سلطنت لوے جنګ له ځم، د برې دعا را ته وکړه!

ملنګ یوه تېره کریکه وباسي، د قلعې دروازې ته وګوري او د سترګو په رپ کښې ورک شي. په اسمان د وینې سرې کرښې وېرقیږي. بادشاه لهٔ ملنګه پاتې شوے کچکول را واخلي، له خاورو ئې ډک کړي او په خپل سرئې وپاشي!

قامي مباحثه

اروپائي قامونو دوه جهاني جنګونه ولیدل او د ملینونو خلقو قرباني ئې ورکړې. خپل مینځي کرښو او تعصب ته ئې په مخه شهٔ ووئیل او خپلو نسلونو له ئې د امن او پرمختیا ډالۍ ورکړه.

پښتنو هم په لکهونو سرونه قربان کړل. کورونه او حجرې ئې ورانې شوې خو د امن لپاره،د سولې لپاره او د پرمختیا لپاره قامي مباحثې (National Dialogue)ته لا ناست نهٔ دي. دا مباحثه به زمونږ د کلي کور او بازار نه پېل کېږي او د کرښې دواړه اړخ ته اباد قامونه به پکښې برخه اخلي.

قامي سائيکي

زمونږ په قامي سائيکي (National Psyche) کښې اذيت پسندي اغږلې شوې ده. زمونږ ټول روماني داستانونه لکه يوسف خان او شيربانو، ادم خان او درخانۍ، شېرعالم اوميمونۍ او داسې نور ټل په ټرېجيډي (Tragedy) يا الميه ختمېږي. په نورې جدايۍ او په نورو ژړاګانو پائې ته رسي. د فطرت په رنګونو ښائسته د مينې په دې خاوره مينه کول ولې دومره زړۀ چاودے او ارمان ژن کار دے؟

يه شېرعالمه خدائے دې غرق کا
د تماکو په پانو چا کړي مرګونه؟

د خوشحالۍ په کلتور کښې...

خوشحالي کلچر دے او دا خوشحالي د خپلواکۍ، مينې، انصاف او امن د زړۀ نه راوځي ـــ دا خوشحالي د قام د اولسي سندرو او سازونو په شکل کښې خپل اظهار کوي او د ادب، ډرامې او تهېټر په شکل کښې پوره پوره نسلونه مستانه ساتي. د خوشحالۍ په کلتورونو کښې د هر موسم، د هرې شپې، د هر کل، د هر ازغي خپل خپل قيمت وي، خپل خپل ناز او ادائې وي ـــ

د خوشحالۍ په کلتور کښې اوښکې او وينې ېې ځايه نۀ تويېږي او د خوشحالۍ په کلتور کښې د انسان خوشحالي تر ټولو لويه نيکي ده.

د کلتوري تاريخ غلطي

ټوله نړۍ بدله شوه. پادشاهۍ رانسکورې شوې. زور واکي په جمهوري نظام بدله شوه. د بشر حقونه او د انسان د خوشحالۍ خوبونه د ژوندي او بېداره قامونو د اېجنډې په سر کښې ځائے شول. سائنس او ټېکنالوجۍ خلا ته، اسمانونو ته د ټګ لارې هوارې کړې.

خو!

مودې وشوې چې د هندوکش په لمنو کښې د سېرلو په ځائے د اور باران ورېږي. پېړۍ تېرې شوې چې دلته غربيي او بې وسي ده.

ستونزه کوم ځائے کښې ده؟

دا زړۀ چاودون به کله سر ته رسي؟

زمونږ نه په خپل سياسي او کلتوري تاريخ کښې څۀ غلطۍ شوې دي چې دومره لويه سزا ئې راته رارسي؟

یاد

یاد ډېر زورور شے دے.

مونږ که د سبا په لور هر څومره مزل وکړو، بیا هم د پرون یاد مونږ د خپل حصار نه بهر وتلو ته نه پرېږدي.

یاد ډېر زورور شے دے.

ادبي تحريک

د کرښې دواړه اړخ ته اورد هېواد نه بهر د پښتنو د سياسي تحريک په مقابله کښې د هغوي ادبي تحريک ډېر فعال دے. ډېر کرندے دے.
سياسي تحريک ئې وېشلے شوے دے، بې سمته دے او ماضي پرست دے.
ادبي تحريک ئې روښان فکره دے، ژوند پرست دے او "وائبرانټ" (Vibrant) دے. په موجوده وخت کښې دغه هيله کېدې شي چې کله ئې سياسي تحريک د ادبي تحريک نه الهام واخلي، نو دے به ورسره هم د منزل په لار سم شي.

يون

لنډه دا چې نهٔ څوک د خدائے لهٔ مملکته وتلے شي او نهٔ د خپل ضمير لهٔ مملکته. سحر د شپې پهٔ غېږه کښې اودهٔ شي او چې سترګې وغړوي نو د ځان سره دريا سمندرونه راوړي.

خو کله کله مزلونه د منزل پهٔ لارو کښې ورک شي، فنا شي.

بيا هم چرته سانده شي او چرته سندره شي.

بدبختي

زمونږ سياسي مشرتابه د خپل قام د کټلو ډېرې موقعې داسې بائيللې وې چې يا به ورسره اولس ودرېدو ته اماده نهٔ وهٔ او يا مشران به د مصلحت ښکار شول خو اوس اولس امادۀ دے.

نوے کهول تر څهٔ حده بېدار دے خو لهٔ بده مرغه مشران يو ځائے کېدو ته او د اولسي پاڅون لپاره لار ښودنې ته غاړه نهٔ ږدي. کېدے شي د ليډرشپ د دې کرائسز نه زمونږ د بدبختۍ د تاريخ يو نوے باب پېل کېږي.

اثاثه

مونږ سره څۀ دي؟

مونږ سره څو ټوپکې او پټکي دي—

يو څو ماتې شوې تورې دي—

يو څو کچه دېوالونه او څو سوزېدلې سندرې دي.

وړومبۍ جرګه

وئیل ئې، نړۍ د يو بل جهاني جنګ په مينځ کښې ده.

ما وئيل، دا ولې؟

حېرانه شوه ــــ وئيل ئې، تا ته نهٔ ده معلومه چې څهٔ موده پس به انسان لهٔ ځانه تنګ شي، د ځان سره به په جنګ شي. وئيل، ئې کوره! امن ته ېې لهٔ زړهٔ، ېې لهٔ ځان سره د روغې بله لار نشته. ټول به اول د ځان سره او بيا لهٔ ځانه ګېر چاپېره دنيا سره روغه کوو.

وړومبۍ جرګه به په خپل ځان کوو.

سپرلے

سپرلے د ګل هم دے او د بلبل هم —

د ساز هم دے او د سريندې هم —

د ارمان هم دے او د خوب هم —

سپرلے وائي هم دې ته چې دا به همه ګير وي، د هر چا به وي، د تور ګل به هم وي او د سپين ګل هم — د پېښور به هم وي او د کابل هم.

د نفرتونو کر

ژوند خدمت دے او خدمت عبادت دے خو دا عبادت هغه څوک کولے شي چې د ژوند په ښائست باور لري. د مهذبې نړۍ په پوهنتونونو کښې په زرګونو خلق ناست دي څېړنې کوي، ایجادونه کوي، دوایانې جوړوي او د ټولو مرام دا دے چې نورو انسانانو له خوشحالي ورکړي.

مونږ ټوله ورځ ناست یو د نفرتونو کر کوو ـــ د مذهب په نوم، د قومیت په نوم، د "نېشنل انټرسټ" (ملي ګټې) په نوم ـــ

نۀ خوب وینو، نۀ د سحر هرکلے کوو، نۀ د ځان محاسبه کوو.

په مونږ کښې څومره خلق دي چې د جنت په طمع ئې دا دنیا دوزخ کړېده؟ چې د خپل دوه ګزه قبر پراخه کولو د پاره ئې دا دنیا د خدائے په مخلوق تنګه کړې ده.

مونږ کر دا زغو کوو او لارې څارو چې سپر لے به راشي!

زمونږ خپل کور وران ویجاړ پروت دے او د نورو خلقو د کورونو غم خوړلي یو. مونږ د ثواب او ګناه په نوم د ژوند ټول ښائستونه او ټولې سپېڅلې جذبې وژلې دي.

مونږ څوک یو؟ څۀ یو؟ زمونږ د ژوند مرام څۀ دے؟

او لۀ ټولو لویه پوښتنه دا ده چې مونږ خپلو بچو ته، خپلو راروانو نسلونو ته څۀ پرېږدو؟ د جهالت تورتمونه او کۀ د امید روښانه سحرونه؟

زۀ دا نۀ منم!

زۀ دا منم چې د هرې خاورې خپله خوشبو وي، د هر وطن خپل رومانس وي، د هر قام خپل تاریخ وي، خپله ورځ او شپه ئې وي.

د هرې چپې خپل خمار وي، د هرې سپوږمۍ خپل ستورې وي، د هر "تهیسیز" (Thesis) يو خپل "اینتي تهیسیز" (Antithesis) وي.

زۀ دا منم چې زما وطن هم د تاریخ ځانګو ده. دلته هر بوټے دارو او هر ګل خوشبودار دے. هره سندره نیمګړې ده خو خوږه ده ــــ هر پلار د عظمت غر دے او هره مور قرباني ده.

زۀ دا منم چې زمونږ د دنګو غرونو پۀ سرونو واورې او پۀ ویخ کښې ئې ګلونه وریږي. دا د ګندهارا مرکز، دا د شېرشاه او احمد شاه کور، دا د خوشحال خان، باچاخان او خان شهید د خوبونو انځور ــــ دا د رنګینو لوپټو، ژوندو سیندونو او د مینې پۀ وعدو دا بادو کودرونو وطن دے.

زۀ دا منم!

خو!

زۀ دا نۀ منم چې پۀ دې وطن کښې به د پېغلو سر سرتور وي او ورونه به ئې پۀ پردو خبراتونو کښې سپي پۀ ډانګونو وهي.

زۀ دا نۀ منم چې د دې وطن پۀ وینو به نور ښارونه روښانه وي او دلته به د تیارو باچائي وي.

زۀ دا نۀ منم چې د لعلونو پۀ وطن کښې به خلق د یوې نمرۍ دوډۍ لپاره د خپلو ارمانونو قتل کوي.

زۀ دا نۀ منم چې د ترۀ زوے تربور دے.

زۀ دا نۀ منم چې د دې غنې وطن ځوانان به هنر او روزګار نۀ لري او مشران به ئې پرې څۀ کار نۀ لري.

زۀ دا نۀ منم چې خور، لور د پردې دېران خځله دۀ.

زۀ دا نۀ منم چې زما د بچو سکولونه به پۀ بمې چاودنو کنبې الوځي او زۀ به راتېونې ته احتجاج له ځم.

زۀ دا نۀ منم چې زمونږ کور کلے به سوزي خو نۀ به اواز اوچتېږي. نۀ به زمکه شلېږي او نۀ به د انقلاب چغه پورته کېږي.

زۀ دا نۀ منم!

زمونږ سندرې

زمونږ سندرې د ماضي په تيارو او د حال په شورماشور کښې زمونږ د ورکو شوو ارمانونو اوازونه دي، زمونږ د نيمګړو خوبونو تصويرونه دي.

دا سندرې زمونږ سوشل هسټري ده، زمونږ د کلتوري ژوند بنيادونه دي.

دا سندرې خوندي ساتل پکار دي. کېدے شي تاريخ يو بل چورلک وخوري او سبا ئې زمونږ نه څوک پوښتنه وکړي.

د ټوري جنګ خو مو بائيللے دے ـــ هسې نه چې د قلم جنګ هم وبائيلو!

ازاد او خپلواکه خلق

زهٔ هر سهار د خپل کور سره نزدې د ځنګل نه راتلونکي د مرغيو د چغار سره پاڅم. دغه اواز د ژوند پهٔ دې شور ماشور کښې د مينې او معصوميت تر ټولو سپېڅلے اظهار وي چې ما تر ډېره وخته پهٔ خپل خمار کښې ساتي.

دا ښائي چې دا خاوره د فطرت اواز ته هر کلے وائي، ستائينه ئې کوي.

دا ښائي چې څنګه د دې وطن خلق ازاد او خپلواکه دي، هم دغه شان ئې مرغۍ هم دي.

دا ښائي چې د غلامۍ پهٔ تيارو کښې کېر کلي او ښارونه سندرې نهٔ شي وئيلې.

دا ښائي چې ازادي امن او امن ازادي ده. د وېرې او ترهې نه ازادي، د زور ظلم نه ازادي، د وهم نه ازادي او د نفرت او تعصب نه ازادي.

او ازادي د هر انسان او هرې مرغۍ يو شان حق دے!

ورکې سندرې، ورک خوبونه

پهٔ هغه شپه ملنګ د خپلو اوښکو امېلونه د انسان د ورکو شوو ارمانونو پهٔ مزار کېښودل او د ستورو د کاروان سره لاړو. اوس پهٔ دغه کلي کښې نهٔ څوک د مينې سندرې وائي او نهٔ خوبونه وينې!

نیمګړې قیصې

د دې وطن د هر غرهٔ پهٔ لمن کښې، د هر سیند پهٔ غاړه، د هر یو رېږدېدلي ګل او هرې ویجاړې شوې ځوانۍ تر شا قیصې پرتې دي. دا قیصې څهٔ د مینې دي، څهٔ د وینې دي، څهٔ خوږې دي څهٔ ترخې دي، څهٔ د ژوند دي څهٔ د جانان دي—

دا قیصې هم دومره نیمګړې دي څومره چې پهٔ دې خاوره ژوند نیمګړے دے.

کلتوري وده

د ښکلو هنرونو د ودې نه بغېر د يو قوم کلتوري وده ممکنه نۀ ده، ځکه چې ښکلي هنرونه هاغه خلق تخليق کوي چې د ژوند د هر درد او سندرې سره مينه لري او پۀ معنا ئې پوهيږي.

مرۀ خلق د ژوند د جنون او د جانان د قيصې نه ناخبره خلق تخليق نۀ شي کولے، ژوند نۀ شي ستائيلے او هم دغه وجه ده چې نۀ کلتور جوړولے شي او نۀ ئې د وخت د بدلون سره سم بوتللے شي.

هاغه شپه

توره شپه ده خو د مرغزار په لمنه د سپوږمۍ د پلوشو څادر راخور دے. په فضا کښې د څنګلي ګلونو خوشبو د چا د وجود خوارېۀ راوړي. د ایلم په سر د لاټینونو کاروان روان دے.

د تاریخ د تسلسل کاروان!

دیوې لېونۍ مینې د لټون کاروان!

د ژوندون کاروان!

ناڅاپه تیارۀ شي ـــ سپوږمۍ تندر ونیسي. زۀ د رڼا په لټون کښې د لاټینونو لور ته وګورم!

هلته هم د اخیري لاټین رڼا په اخري څل د خپل ژوندۍ پاتې کېدو هڅه وکړي او مړه شي.

Many a Nations Came and Hurled Their Bolts at Us!

د چیک جمهوریت نه ګېرچاپېره د جرمن، روس او استریا غوندې لوے طاقتونه پراته دي او وخت په وخت پرې دغه طاقتونو یرغلونه هم کړي دي خو د چیک جمهوریت یوه خبنته هم نهٔ ده ماته شوې ــــ

تاریخي عمارتونه، تهېترونه، پُلونه او پوهنتونونه ئې محفوظ پاتې شوي دي. زۀ اکثر دلته د دې خلقو نه پوښتنه کوم چې دا څنګه ممکنه وه او دوي راته وائي چې چیک قام د یورپ په زړهٔ کښې یو څوملیونه اولس دے. لږه ئې زمکه ده، لږ ئې وسائل دي او دوي په دې حقیقت خبر دي نو چرته ئې هم د کوم لوے طاقت سره ښکر نهٔ دے اړم کړے. خو داسې هم نهٔ چې مزاحمت ئې نهٔ دے کړے. دوي د ډپلومیسۍ نه کار اخستے دے، د عقل او هوښیارتیا نه ئې کار اخستے دے. خپله ژبه او قامي شعور ئې ژوندے ساتلے دے او دغه شان ئې د خپل کور او وطن حفاظت کړے دے.

ما وئیل، مونږ خو ټول د ټورې په ژبه خبره کړې ده، ټول عمر مو د ټوپک لاره خپله کړې ده، د جوش لمبو ته مو دا نګلي دي ــــ

نن مو کور هم وران دے او ګور هم!

د رياست مرام

د هر رياست څهٔ مرام وي. هره سياسي ټولنه چې جوړيږي، شا ته ئې څهٔ فکر، څهٔ خوب، څهٔ ارمان وي. رياست د خپلو وګړو د ځان، مال او عزت حفاظت کوي. د هغو د صلاحيتونو د لا قوي کولو او د هغوي د خوشحالۍ لپاره فرصتونه پيدا کوي او د هغوي هيلې او شناخت ژوندے ساتي.

چې يو رياست دا څو بنيادي کارونه نهٔ شي کولے، هاغه رياست ځنګل بللے کيږي او د ځنګل باچا ازمرے وي!

هغه رياستي نظام چې خپل خلق بې کوره کړي، بې عزته ئې کړي او بيا ئې خرڅ کړي ـــ هغه رياستي نظام، د کوم د لاندې چې پهٔ يوه صوبه کښې خلق پهٔ ګوليو او بمونو چاودنو کښې مري او پهٔ بله صوبه کښې نوي نوي ښارونه ابادېږي، نوي نوي خوبونه رښتيا کيږي ـــ يو داسې نظام دے چې پهٔ دروغو او خودغرضۍ ولاړ دے ـــ د مذهب پهٔ نوم پهٔ دوکانداري ولاړ دے او دا نظام چې تر کومه وي، لکه د مار به خپل بچي خوري.

مکالمه

ما وئیل، ملنګه! دا جنګ ولې دے؟ دا نفرتونه ولې ډېر دي؟ دا اورونه ولې بلېږي؟

ملنګ ما ته په زیر زیر وکتل، موسکے شو، وئیل ئې، بونړیه! رښتیا اورېدل غواړې او که هسې تپوسونه کوې؟

ما وئیل، ملنګه! والله د ډېر وخت نه په دې فکر کښې یم چې اخر زمونږ په دې خمیر کښې څه دي چې دا لنډ تنګ ژوند هم په ارام نۀ شو تېروولے؟

ملنګ وئیل، خبرې ډېرې دي خو زۀ به درته یوه قیصه وکړم ـــ قیصه داسې ده چې په افریقه کښې داسې سیمې شته چرته چې څوک څۀ غلا، شوکه یا جنګ جګړه وکړي، څۀ غلطي وکړي نو د کلي خلق فکر یوسي چې اخر څۀ وجه ده چې د دې سړي نه دا ناروا وشوه؟ سستم کښې څۀ ستونزه ده او که نه دغه سړے د څۀ وسوسې یا زړۀ چاودون سره مخ دے؟ خلق راټول شي او د کلي په مرکزي چوک یا مېدان کښې د هغۀ سره خبره کوي، جرګه ورسره کوي ـــ شرموي ئې نۀ، همدردي ورسره ښائي. بیا هغه د څۀ وخت لپاره یوائې پرېږدي چې د ځان محاسبه وکړي او دغه شان د انسانانو اصلاح کوي ـــ کافر کوي ئې نۀ. سمې لارې ته، د انسانیت لارې ته ئې راولي.

ما وئیل، ملنګه! دا خو سمه ده خو زما د سوالونو جواب؟

وئیل ئې، په خبرو کښې، په جرګو کښې او په مکالمو کښې ډېر زور دے. کله چې انسانان د خبرو کولو، د دلیل بیانولو او د مینې کولو توان وبائیلي نو په جنګ شي. دا جنګ وروميے د انسان دننه تېغ ووهي او بیا د وینو او لمبو په باران کښې راڅرګندېږي.

د پښتون ډيمونائيزېشن

دوي ورته په انګريزۍ کښې "ډيمونائيزېشن" (Demonization) وائي. دا هاغه عمل دے چې پکښې په ډېره منظمه توګه يوه ډله يا قام د بلې ډلې يا قام سپکاوے کوي. د هغوي صفتونه هم داسې ښودلے کېږي لکه چې عيبونه ئې وي. د دې لپاره د تهېټر، ډرامې او ميډيا نه راواخله تر مذهبي مشرانو، سياستدانانو او ټولو سرکاري او غېرسرکاري ادارو پورې په کار راوستلې کيږي. زمونږ په دې نوي ټولنيز تاريخ کښې په پاکستان کښې د پښتنو د يو قام په توګه منظم سپکاوے د دې يو تازه مثال دے.

جبرانیات

●●●

پهٔ نیمه شپه چې د مورچو څخه روحونه بهر راوتل، زما د هېوکو یوه ډهانچه پهٔ نظر شوه چې د زنګونونو پهٔ سر راتیته شوې وه او سپوږمۍ ته ئې پهٔ زیر زیر کتل.

زهٔ نزدې ورغلم او پوښتنه مې وکړه،

"ستا نوم څهٔ دے؟"

ځواب ئې راکړو،

"ازادي!"

ما بیا وپوښتل،

"ستا زامن چرته دي؟"

د بې وسه او ناتوانه ازادۍ سترګې لهٔ اوښکو ډکې شوې ـــ پهٔ رپېدلو شونډو ئې ځواب راکړو،

"یو پهٔ دار وځنګېدلو، دوېم لېونے شو او درېم لا زېږېدلے نهٔ دے."

●●●

چې کله دېر غمژن شي نو خپل زړهٔ ته دې سر ورښکته کړه. تا ته به معلومه شي چې ته د هغه څهٔ د پاره ژاړې چې یو وخت ورته تا د خوشحالۍ نامه ورکړې وه.

خلیل جبران

واک

په دې کښې ستا هېڅ واک نشته چې ستا قيصه څنګه شروع کېږي او څنګه پای ته رسي ــ خو بايد په دې ته تر اوسه پوهه شوې يې چې د هر څه يوه خاتمه وي. هره سپرغۍ تيارو ته ستنېږي ــ

هر اواز په خاموشۍ کښې ورک شي ــ

هر ګل د خاورو په غېږه کښې اوده شي ــ

سوزي قاسم

جنت

زما غریب روحه!

ته به هېڅ کله هم په هاغه څه پوهه نه شې چې ربښتیا مهم دي. ته به د ژوند د رازونو څخه یو راز هم رابرڅېره نه کړې، سره د دې چې ټول مذهبونه د جنت وعده کوي خو پام کوه چې ته په هم دې دنیا ځان له جنت جوړ کړې.

عمر خیام

باچا خاني

په مذهب خبرې کول، تقريرونه کول، فضائل بيانول اسان کار دے، هر څوک ئې کولے شي خو په مذهب عمل کول او هغه هم ورومبے د ځان نه شروع کول ډېر ګران کار دے.

باچاخان

اسره

پهٔ دې لویه صحرا کښې، چې مزل اوږد دے او منزل معلوم نه دے ــــ
بې لهٔ تا څوک دي چې اوچت شوي لاسونه او غوړېدلې څولۍ وویني؟

تاوان

زما مشرانو د هندوکش په لمن کښې د ګندهارا تهذیب بنیاد ایښے وو ـــ پوهنتونونه ئې جوړ کړي وو.

چې مسلمان شوم نو د ټولو نه ښهٔ او سپیڅلے مسلمان وم خو خپل کلتور او قدرونه مې هم لرل ـــ حجره او جومات مې په یو ځائے وو ـــ جرګه مې لرله ـــ په اختر شوقدر میلې مې کولې ـــ

ما د پاره رحمان مینه وه ـــ ما د پاره مذهب د انسان قدر وهٔ ـــ

بیا زهٔ ورک شوم.

وطن مې بائیلو، د روزګار وسیلې مې وبائیللې ـــ ما هم لکه د اروپا د تور دور خپل تقدیر د مُلا په پښو کښې کېښود.

نن مې نهٔ څوک د مسلمانۍ په نوم پرېږدي، نهٔ د وطن په نوم!

انساني ټولنه

مهذبه ټولنه په علم، انساني عظمت او جمالياتو ولاړه ده. د داسې ټولنې جوړښت داسې اولسي، سياسي، اقتصادي او روحاني ادارو ته اړتيا لري چې انسان د وهم، ذهني غلامۍ او مذهبي ليونتوبه خلاص کړي.

رابندر ناته ټېګور

رابندر ناته ټېګور ته د ادب، موسيقۍ او انځور ګرۍ په مېدان کښې د خپل کار، زيار او فکري عظمت له کبله کۀ يو خوا په نړيوال کچ ډېر د احترام په نظر کتلے کېږي نو بل خوا د فاني ژوند په دومره لږه موده کښې د ټېګور لۀ خوا دومره لوے کار د ادب مينه وال حيران کړي هم دي.

ټېګور په ۱۸۶۱م کښې د هندوستان په کلکته ښار کښې زېږېدلے وۀ. د اتۀ کالو په عمر کښې ئې په تخليقي ليکونو پېل وکړو او د شپاړسو کالو په عمر کښې ئې د نظمونو داسې يوه مجموعه خپره کړه چې د وخت نقادانو ورته د کلاسيک درجه ورکړه. ټېګور بنګالي ژبې او ادب ته نوې بڼه ورکړه او د جديد نړيوال ادب د غوښتنو سره سم ئې د روايتي بندېزونو نه ازاد کړو. ټېګور د هند کلتور په غربي نړۍ کښې په خلقو وپېژندۀ او د مغرب نوي فکرونه ئې هندوستاني کلتور او ژبو کښې متعارف کړل.

هغۀ په سلګونو تخليقي اثار، په لاسو راښکلي انځورونه او د دوو زرو نه ډېر نظمونه پرېښودي دي او د "ويسوا بهارتي" په نوم د يو پوهنتون بنياد ئې هم ايښے دے. هغه وړومبے غېر اروپائي دے چې په ۱۹۱۳م کښې ورته د نوبېل انعام

ور کړے شو.

پهٔ هندوستان او بنګال کښې د هغهٔ نظمونه د قامي ترانو پهٔ توګه غوره کړے شوي دي. د ټيګور ناولونه، قيصې، ډرامې او مضمونونه د سياسي او ذاتي ژوند سره پهٔ تړلو موضوعاتو ولاړې دي او د فکر نوې لارې روښانه کوي.

"ګيتانجلي"، "ګورا" او "يوګايوګ" ئې پېژندلي ادبي اثار دي. ټيګور د هند د ټولو نه ستر شاعر ګڼلے کېږي. پهٔ ۱۹۴۱م کښې د اتياو کالو پهٔ عمر کښې ئې د نړۍ نه کوچ وکړو.

کفکا

کفکا(Kafka) د چیک ریپبلک نوموړے لیکوال دے. ناولونه او لنډې قیصې ئې لیکلې دي. د هغهٔ کار او زیارته د درناوي پهٔ توګه شلمې پېړۍ ته د کفکا پېړۍ وائي. د جولائي پهٔ درېمه ۱۸۸۳م پهٔ پراګ کښې زېږېدلے وهٔ. د قانون زده کړې ئې کړې وې. وجودیت، د ځان نه پردے کېدل، نفسیاتي جبر او د پلار او "مستیسېزم" (Mysticism) د کفکا د لیکونو بنیادي موضوعات دي.

پهٔ ۱۹۲۴م کښې د ۴۰ کالو پهٔ عمر کښې مړ شو. پهٔ پراګ کښې د هغهٔ پهٔ نوم میوزیم جوړ کړے شوے. لارې کوڅې د هغهٔ نامې سره منسوب شوي او کلتوري او څېړنیز مرکزونه پرانستے شوي دي او د کفکا د نوم یاد ګاري شیزونه پهٔ کښې خرڅېږي.

ډډ روحونه

مونږ داسې خلق يو چې په وجود ځرمنې غټې لرو خو روحونه مو ډډ دي. مونږ خپلې ورځې په لوبو او ټوقو ټقالو کښې تېروو او يا اوده پراته يو او مونږ بيا هم وايو چې مونږ د نړۍ په انسانانو کښې د ټولو نه ښه خلق يو...

نظار قباني

زړګیه داغ به در له در کړم!

دولسم اګست نورلس سوه اته څلویښتم ــ د چارسدې بابړه ــ پهٔ زرګونو خدائي خدمتګار او د خپلو بې ګناه ملګرو د نیولو پر ضد احتجاج ــ نهٔ توپک، نهٔ توره ــ د ازادۍ لټون ــ او د ظالم په مخکښې د حق د اواز اوچتول ــ خو حق چا منلو؟ حق څوک مني؟

د هاغه وخت وزیراعلیٰ قیوم خان کشمیر ے فکر کوي چې د خپل بادار سره د وفادارۍ ښودلو د دې نه ښه موقعه بله څهٔ کیدې شي؟ امنیتي ځوا کونو ته حکم ورکوي ــ د اور باران راشکې کېږي ــ یو پر بل پرېوځي، بل پرېوځي ــ یوه نیمه ګېنټه تېرېږي او د بابړې پهٔ خاوره د وینو څادر خورېږي ــ

څوک وائي دوه سوه مړهٔ شو ــ څوک وائي څلور سوه مړهٔ شو ــ څوک وائي شپږ سوه مړهٔ شو ــ خو د هشنغر هره کوڅه ژاړي، هر یو کانړے بوټے او ښکې تویوي، هر کور د غم کور دے ــ هر میدان ئې د کربلا میدان دے.

د بابړې پهٔ میدان کښې چې د زورور توپک اوچت شوے دے، بیا راښکته شوے نهٔ دے ــ د پښتنو پهٔ خاوره هره ورځ د بابړې یادونه تازه کوي ــ

افغان جهاد پهٔ ملینونو ځوانان وخوړل. وزیرستان، سوات، باجوړ، خیبر، پېښور، کوئټه او مردان د بابړې د پېښې نوي نوي شکلونه دي ــ نوي منظرونه دي ــ خو دښمن هم هغه پخوانے دے ــ توپک هم هغه پخوانے دے ــ

کله پهٔ څرګند مخ راشي، کله پهٔ پټ مخ راشي ــ کله یو رنګ واخلي او کله بل رنګ خو پهٔ ګولیو غلبېل سینه هم هاغه ده، وینه هم هاغه ده، سره او

مقدسه وينه!

خو پهٔ دې اتهٔ شپېتهٔ کاله کښې نهٔ چا د بابړې ذکر وکړو، نهٔ ئې د هاغه شهيدانو پهٔ قبرونو څراغونه بل کړل، نهٔ ئې د هغوي د کورنيو تپوس پوښتنه وکړه، نهٔ ئې ځوان کهول ته د هغوي د وينې تقدس وښودلو، نهٔ پهٔ کتاب شته، نهٔ پهٔ نصاب کښې شته، نهٔ ئې يادګار شته.

آيا دا خلق نهٔ وو؟ انسانان نهٔ وو؟ ارمانونه ئې نهٔ لرل؟ خوبونه ئې نهٔ لرل؟

د خزان وهلو اونو پاڼې وې؟ طوفان پرې راغلو، تېرې شوې او هېرې شوې؟

ما دا فکرونه ليونے کړي. د لوئ پښتونخوا پهٔ لارو کوڅو، غرونو او ورشوګانو وګرځم. د بابړې او تکر د شهيدانو پهٔ قبرونو راتېر شم، د ورانو شوو ګودرونو او رنګو شوو کورونو کنډرونو ته وګورم.

هر لور ته تيارهٔ ده، بې وسي ده او د بارودو لوګي دي ـــ څو اوښکې توې کړم او بيا خپل زړګي ته سر ورښکته کړم ـــ يو غلام نور څهٔ کولے شي؟

زړګيه! داغ به درله در کړم
کهٔ دې ننګه يار دې بيا محتاجه کړمه

پښتانهٔ او د قامونو جېل خانه

پنځوس مليونه پښتانهٔ پنځوس ډلې دي ـــ
ژبه يوه، تاريخ يو، مزل يو، ارمان يو خو قام يو نهٔ دے، مرام يو نهٔ دے ـــ پهٔ ماتو لښکرو نهٔ وطن ګټلے کېږي او نهٔ قام.

لهٔ پير روښانه تر باچاخانه پهٔ دې قام کښې رهبران ډېر، لارښودان ډېر، قربانيان ډېر، شهيدان ډېر ـــ بيا هم نهٔ فکر يو شو او نهٔ اواز.

کوټه څهٔ؟ کندهار څهٔ؟ پېښور څهٔ؟ نوښار څهٔ؟ ـــ ټوله يوه خاوره، يو وطن، يوه زمکه ـــ خو نهٔ کوټه پېښور ته غاړه وته او نهٔ کندهار نوښار ته ـــ اوښکې مو يو، غم مو يو خو ساندې مو بېلې بېلې دي.

دلته کله څوک د مذهب پهٔ نوم راشي، کله د انصاف او بدلون پهٔ نوم راشي ـــ خو چې وخت راشي، نهٔ مو څوک مسلماني مني او نهٔ د انصاف غوښتنې.

پهٔ دې خاوره هر چا ته ملګري ترلاسه شي، د هر سياسي ګوند کابينې جوړې شي، هر يو سياسي مشر چې پهٔ بله کومه صوبه کښې ملګرے پېدا نهٔ کړي، پهٔ پېښور او کوټه کښې ئې پېدا کولے شي. کهٔ نشته نو خپله سياسي کرنلاره نشته، د خپلو رارونو نسلونو غم نشته.

تاريخ خو دا وائي چې حق پهٔ سياست ګټلے کېږي، پهٔ قامي مبارزه ګټلے کېږي، پهٔ سياسي شعور او پوهه ګټلے کېږي خو آيا دلته د قام او خاورې سياست ګناه نهٔ ده؟ کهٔ نهٔ ده نو ټول هغه خلق ولې پهٔ نخښه کېږي چې د خپلې خاورې او قام لپاره اواز اوچتوي؟

پهٔ کوټه کښې پهٔ علم، پوهه او سیاسي شعور برید شوے دے ـــ د ریاستونو د سټراټیژیکي کتو لپاره ، د قامي غورځنګونو د کمزوري کولو لپاره پهٔ هغه ځوانانو برید شوے دے چې خپل حق ئې هم پېژندهٔ او هغه قوتونه ئې هم پېژندل چا چې لهٔ حقونو ئې بې برخې کړي وو.

پهٔ پشین، ژوب، مسلم باغ، قلعه سیف الله، نوشکي او کوټه کښې به د دغه شهیدانو پهٔ قبرونو د وینو چراغونه بلېږي او هلته به د مارګلې پهٔ لمن کښې د وطن د ازادۍ جشن پېل شي.

د قامونو پهٔ دې جېل خانه کښې زما بس دومره ځاے دے ـــ

بس دومره قیمت مې دے!

اندېښ شمس القمر وائي،

تهٔ به د زړهٔ پهٔ جهان لوبې کوې

او هنګامه او انقلاب به نهٔ وي؟

اګست ۸، ۲۰۱۶ء

زهٔ پهٔ ګناه او ثواب څهٔ پوهېږم؟

ما وئیل، شکر دے خلق د مذهب سره مینه لري، پهٔ هره لار کوڅه کښې مدرسې جوړې شوې دي ـــ د ښځو جدا، د سړو جدا ـــ چندې راټولېږي، سبقونه وئیلے کېږي.

ښه خبره ده!

ملنګ وړو مېے خپل چیلم کش کړو، د تماکو لوګو ئې پهٔ مخ او ږیره کښې لارې جوړې کړې، بیا موسکے شو، وئیل ئې،

بونړیه! خبره د مذهب نهٔ ده، د خدا ے د رضا کولو نهٔ ده، خبره د روحانیت نهٔ ده ـــ خبره د سیاست ده، خبره د جنګي اقتصاد ده، خبره د انسان نه د انسان د نفرت ده.

ملنګهٔ دا زهٔ څهٔ وایم او دا تهٔ څهٔ وائې؟، ما ورنه پهٔ حیرانتیا پوښتنه وکړه.

د ملنګ د مخ پهٔ کرښو کښې د تاریخ د ټولو دورونو قیصو غزونې وکړې، وئیل ئې،

ګورهٔ زهٔ خو د پېړیو راهسې مسلمان یم او داسې مسلمان یم چې د خپلې مذهبي عقیدې لپاره مې تل قربانۍ ورکړې دي، کور کلے مې وران شوے دے، پهٔ دغه دربار کښې خو ما تل د خپلو وینو څراغونه بل کړي دي ـــ زما مسئله خو دا ده چې پهٔ خپله خاوره د سرو او سپینو پهٔ خزانو ناست یم خو د ټوک ډوډۍ لپاره مرم ـــ بچي له سکول نهٔ لرم، د روغتیا مرکز نهٔ لرم، هیله نهٔ لرم، خوب نهٔ لرم ـــ مودې وشوې کږه پهٔ سر یم!

ما وئيل، ملنګه! منم دې خو خبره دې ډېره اوږده کړه.
وئيل ئې، لنډه دا ده چې په نرۍ کښې نور قامونه په عزت، خپلواکۍ او خوشحالۍ
خپل ژوند تېروي، ولې شي نو زۀ ئې ولې نۀ شم تېرولې؟
ملنګ چيلم ته نور تماکو واچول، سکروټه له ئې پوکې ورکړو او يو اوږد کش
ئې واخستو. خاموشي خوره شوه.
ما وئيل، دا خو ډېر سياسي سوال دے؟
او هغۀ بس هم دومره ووئيل چې،
هم دغه اصلي سوال دے!
ما لا خولۀ پرانسته چې ملنګ راولاړ شو. ما وئيل ملنګه! زما خبره نيمګړې
ده! وئيل ئې، خبرې لا کله پوره شوې دي؟
د خپلې کوډلې په لور روان شو او په روانه روانه کښې ئې ووئيل،

زۀ يو پښتون خانه بدوش د وطن
کېږه په سر او در په در ګرځمه
زۀ په ګناه او ثواب څۀ پوهېږم
په جنتي خاوره نهر ګرځمه

ژوندي ویاړ

کابل، هشنغر، کوټه، کندهار او پېښور دا ټول ښارونه، دا ټوله خاوره او دا ټول وطن د علم او تهذیب کور وهٔ ــ دا د هنر کور وهٔ ــ دا د امن کور وهٔ ــ ګندهارا، پشکلاوتي، اُدهیانه د دې ښهرازه وطن د بېلابېلو تهذیبي جوړښتونو نومونه دي. په دې خاوره غوبل کول، دهشت کول، پوهنتونونه ورانول د اوس نه نهٔ دي ــ دا کار 'وائټ هُنز' او چنګیزیانو هم کړے وهٔ. دا خلق مقدس څکه دي چې دوي په خپلو وینو د علم او شعور مشالونه بل ساتلي دي. د دې دومره یرغلونو باوجود نن هم ژوندي دي. ټوک ټوک دي، بیا هم خوبونه ویني او خپلې هیلې تاندې او تپاندې ساتي.

تهٔ ازغي کره زما او د ګل مینځ کښې
زهٔ په لاره قدم نهٔ پردمه، سینه پردم

د ازادۍ ورځ!

پهٔ څوارلسم اګست به مو ځان سمبال کړو، د کاغذ نه جوړې د پاکستان د بېرغ ټوپۍ به مو پهٔ سر کړې، پهٔ سینه به مو د "اتحاد، تنظیم، یقینِ محکم" بېجونه ولګول او بیا به مو د کلي د پرائمري سکول مخه وکړه. ترانې به ووئیلې شوې، تقریرونه به وشو، ازادي به ونمانځلې شوه!

خو چې رالوئېدم نو قدم پهٔ قدم راته د خپلې غلامۍ احساس شوے دے. زما پهٔ کلي کښې اوس هم ماشومان د داسې بیمارو نه مري چې علاج ئې پهٔ اسانه کېدے شي. اوس هم هلته داسې مېندې مرګ ته ورځي شپې شمارې چې بچي ئې پهٔ بې چاودنو کښې وژلے شوي دي. اوس هم هلته غریبي او بې روزګاري ده.

د کلي هغه پرائمري سکول چې د ښکلو اوبهٔ ئې نهٔ لرلې، ټاټونه ئې شلېدلي وو، پهٔ دېوال تور بورډ ئې برګ شوے او رېژېدلے وُ. خو بیا هم پکښې د ازادۍ ترانې پهٔ څوارلسم اګست وئیلې کېدې ـــ اوس هغه سکول کښې پهٔ ټاټ ناست ډېر هلکان پهٔ بې چاودنو کښې وژلے شوي دي ـــ هغه سکول هم نیم پهٔ بم ړنګ کړے شوے دے، خو سکول ته مخامخ چاونۍ محفوظه ده. د ازادۍ جنډه پرې هر وخت رپېږي او هر غلام یو بل ته د ازادۍ د جشن پهٔ مبارکۍ مجبوره دے.

هغه او د خمار مېخانه

هغه د اروپا تنهايي او ځان ځانۍ خوړلې وه او زهٔ د خپل وطن شور— هغې د مينې پهٔ لاره کښې ولاړ هر روايت عبث ګڼلو، بې منطقه او بې دليله ئې منلو— او زهٔ د خپلو روايتونو د ګردش نه نهٔ شوم وتلے.

هغه د خمار پهٔ مېخانه کښې پيمانه پهٔ لاس ولاړه وه او زما مخې ته د خپلې خاورې مخونه لکه د دېوالونو ولاړ وو.

دواړه پهٔ يو اسمان کښې پر قېدو، لکه دوه بېل بېل جهانونه—

سفر مدام سفر

هغه د چا خبره، پخوا په زمانه کښې به انسانان ټوله ورځ په ځنګلونو، شاړو او مېرو کښې د ښکار پسې په ځغل وو. يا خو به په خپله ښکار شو خو که ژوندي به پاتې شو نو د نمر دوبېدو سره به ئې ځان خپلو خپلو غارونو ته رسولو ...

يو بل ته به ئې د ورځې قيصه وکړه ـــ بيا به ئې د شپې تور ځادر واغوست او اوده به شول.

اوس هم هر سړے هر سحر په خپل خپل کار پسې وځي ـــ په ښکار پسې وځي ـــ د خپل خپل خوب په تعبير پسې وکرځي او چې ماښام شي نو په دې تکل کښې وي چې زر خپل کور ته ورسي.

ما په دې ښار کښې داسې خلق هم ليدلي دي چې د پُلونو د لاندې اوده کيږي، په پارکونو کښې په بنچونو اوده کيږي ـــ دغه د هغوي کورونه دي.

خو قيصه بيا هم هغه ده ـــ بنګلې واله هم د کور او بهر د ګردش نه نهٔ شي وتلے او جونګړې واله هم.

دا سفر چې زرګونه کاله مخکښې پېل شوے وهٔ، اوس هم دوام لري ـــ دا جلا خبره ده چې اوس د ډېرو خلقو کورونه د خاورو لاندې دي.

څوک يو دوه قدمه واخلي، تر تا در شي
د چا پښې په مزل ستړې شي، ناکام شي

'پښتونخوا' وطن،

'ترابان' دېو او 'گل اندامه' ښاپيرۍ

د أمو نه تر اباسين دا ټوله خاوره ـــ دا ټول غرونه، سيندونه، ورشوګانې او ګودرونه ـــ له امير کروړه تر باچاخانه د خپلواکۍ ټول اوازونه ـــ د مېوند د ملالۍ نه تر سوات د ملالۍ د قربانۍ او ننګ ټول داستانونه ـــ د ۵۰ مليونه نه د ډېرو خلقو په زړونو کښې راولاړ شوي ټول دردونه ـــ ټول ارمانونه ـــ دا هر څۀ چې راټول شي، د زمکې يوه ټوټه ترې جوړه شي ـــ د احساس يوه نغمه ترې جوړه شي ـــ يوه استعاره ترې جوړه شي ـــ او چې بيا دا هر څۀ يو بل ته ورتر غاړه وځي نو پښتونخوا وطن ترې جوړ شي.

دا وطن ښائسته دے، موړ دے، غني دے او خلق ئې خپلې سادګۍ او اخلاص خوړلي دي ـــ په دې خاوره کله د چنګېز خان پوځونه يرغل وکړي او کله د ګل خان ـــ کله د اخوندانو او پيرانو په شکل کښې زبرګان راشي او خلق د وهمونو تيارو ته واچوي ـــ کله کمانډانان او جرنيلان راشي او د وينو سېلابونه توي کړي ـــ ددې خاورې د خلقو فکرونه ئې لارې او خوبونه شوږېدلي دي ـــ دا خلق په خپلو چرو لګېدلي دي ـــ دوي وخت په وخت ځان له خپله قبرونه کنستي دي.

کله چې د مېنځنۍ ايشيا نه واتۀ هُنز په دې خاوره قابض شول نو دهغوي يو باچا وۀ چې د 'ترامانه' په نوم پېژندلے کېدۀ ـــ هغۀ دلته د بدهايانو د عبادت ځايونه، پوهنتونونه، يادګارونه او د جرګو مرکو ځايونه او کلي کورونه وران کړل، د خاورو سره ئې خاورې کړل ـــ دومره ظلم ئې وکړو چې بيا د دې سيمې خلقو د 'ترابان دېو' په نوم پېژندو ـــ دغه ديو ترابان د دوي د فوکلوري تاريخ،

د دوي د نفسياتو او د دوي د قيصو او داستانونو يو مهم کردار وګرځېدهٔ.
پېړۍ تېرې شوې، زمانې واوړېدې خو د دې خاورې اولس د دېوترا بان د پنجو نه ازاد نهٔ شو ـــ کو چې وخت پهٔ وخت د دغه دېو د سرچقولو لپاره د بهرام غوندې ځوانان او ننګيالي هم زېږېدلي دي خو دغه دېو سل سرونه کړي دي ـــ کله د چنګېز خان پهٔ شکل کښې راڅرګند شي او د انسانانو د سرونو نه منارې جوړې کړي ـــ کله شېرعالم شي او د شک پهٔ چارهٔ د مېمونۍ مرۍ پرې کړي ـــ کله اخوند او پير شي او د وهمونو جال خور کړي ـــ کله طالب او مُلا شي ـــ کورونه وران کړي، بازارونه وران کړي، کلونه خاورې کړي، خوبونه خاورې کړي او بيا ئې پهٔ ډاګه ومني چې دا هر څهٔ ما کړي دي، ټوره مو تېرهٔ او لاس مو خلاص.
دې دېو د دې خاورې د هر ماشوم او هرې کل اندامې د تن وينې وڅښلې ـــ دا دېو پهٔ زړونو کښې اوسېږي او پهٔ مزغو کښې توپونه وهي ـــ دا دېو د بې اتفاق، جمود او ناپوهۍ دے ـــ دا دېو به هله مري، کله چې پهٔ تيارو تيارهٔ مازغهٔ روښانه شي ـــ کله چې د دې خاورې بچي د پوهې او شعور پهٔ کالو ښائسته شي ـــ کله چې د شېرعالم لاس مات شي او مېمونۍ ته د خپلې خبرې حق تر لاسه شي ـــ کله چې د عبادت ځايونه د تنګ نظرۍ او تعصب پهٔ ځائے د علم او مينې مرکزونه شي ـــ کله چې د مرګ د عظمت پهٔ ځائے د ژوند د عظمت خبره وشي ـــ او دا څهٔ اسان کار نهٔ دے، د دې لپاره به د وطن هر بهرام کار ته ملا تړي ـــ خپلې اوښکې به وچوي او د خپلو اکې د کل اندامې د سرې ډولۍ لپاره به د مينې بېرغ پهٔ لاس د تراپان کرېوان ته لاس اچوي!

اوښکې مانځې دي کهٔ بېلمازه
زما پهٔ ځيرې کرېوان ځې نمونځ پرې کومه

د محبت څلوېښت اصول

د محبت څلوېښت اصول

"د محبت څلوېښت اصول"(The Forty Rules of Love) د ترکې د نومورې ناول لیکونکې "الیف شفق" یو داسې ناول دے چې دوه قیصې پکښې په ډېره استاذۍ او هنر را یوځاے کړے شوې دي.

یوه قیصه د امریکې په "نارتمپټن"(Northampton) ښار کښې د "ایله"(Ella) په نوم د یوې داسې ښځې ده چې د خپل خاوند او بچو سره ژوند کوي. په ظاهره دا کورنۍ ډېره خوشحاله ښکاري خو دننه د کورنۍ ټول غړي او په خاص توګه ایله په خپله د ډېرې بېقرارۍ سره مخ ده. ایله د کور ټول کارونه کوي، د هغې بچي د ځوانۍ دور ته داخلېږي او خاوند ئې د هغې نه علاوه د نورو ښځو سره هم اړیکې لري. ایله په دې سوچ مجبوره کېږي چې هغه کوم ژوند تېروي، آیا دا په رښتیا یو خوشحاله ژوند دے؟ آیا هغه په رښتیا د خپل خاوند سره مینه لري؟ آیا د هغې د ژوند مرام هم دغه دے چې دا هر څه په خاموشۍ وزغمي او د ژوند د کاروان سره د معمول مطابق لاړه شي؟ هغه د خپلې بېقرارۍ ختمولو لپاره د کتابونو د چاپولو او خپرولو د یوې ادارې سره د لیکوالانو مسودو ته د کتنې کار پیل کړي. یوه ورځ د هغې پبلشر هغې ته د لوستلو او کره کتنې لپاره د "Sweet Blasphemy" په نوم د یو کتاب مسوده راولېږي. هم د دغې کتاب د لارې دا د تصوف سره بلدېږي، د ژوند لارې ئې بدلېږي او د لیکوال په اړه ئې په زړه کښې تجسس او مینه راولاړېږي.

دویمه قیصه د دیارلسمې صدۍ عیسوۍ د نومورو صوفیانو او درویشانو مولانا جلال الدین رومي او شمس تبریزي ترمینځ د روحاني تړون او د خداے،

انسان او کائنات په اړه د هغوي په بحثونو ادانه لري. اګرچې مولانا رومي د اسلامي روايتي علومو لوے پوهان وو خو د شمس تبريزي سره د ملاقات نه وروستو هغه د زړه او روح په دنيا کښې ورکېږي او د محبت د عالمګريت او انسانيت د تقدس په اړه د نوو نوو خبرو او حقيقتونو نه خبرېږي.

دا دواړه قيصې په يو بل کښې ورننوتې دي. ايله د ريښتينې مينې لټون کوي او مولانا رومي د ملګرتيا د لارې د روحاني خوشحاليو او کائناتي رښتياو په تکل کښې د يو نوي مزل پېل کوي. هم د دغې نه د رومي د تصوف د سلسلې بنياد پرېوځي چې ځرګندونه ئې په شاعرۍ، موسيقۍ او نڅا کښې کېږي.

شمس ملنګ دے، درويش دے او له ځانه د جهانه ناخبره په خپله مينه مست د يو ځاے نه بل ځاے ته سفرونه کوي. هم په دغه شان يو سفر کښې د ترکي قونيا ښار ته راځي او د مولانا رومي سره ئې ليدګاته کېږي.

دا کتاب چې ما ولوستو نو ډېر خوند ئې را کړو، ډېره رڼا ئې را کړه. ما غوښتل چې ټول کتاب په پښتو کښې ترجمه کړم خو ولې د وخت د نيشتوالي او خپلې ناراستۍ له کبله مې دغه کار ونه کړے شو. البته دومره مې وکړے شول چې شمس تبريزي د خداے، د کائنات او انسان او د دوي ترمينځ د ترون په اړه مولانا رومي ته کوم څلويښت اصول يا قاعدې ښودلې وې، هغه مې ترجمه کړې او دغه دي ستاسو په خدمت کښې ئې وړاندې کوم. هيله لرم چې مينه به مو پرې ماته شي—

پښتانه هم وائي چې:
د کلي شپېلۍ پنځوس کوځې دي
زه د جانان ديدن ته کوم ځاے ودرېږمه؟

۱. مونږ چې ځان ته څنګه ګورو هم هغهٔ شان خپل خدائے ته ګورو. کهٔ چرې د خدائے د نوم سره زمونږ ذهن ته وېره راځي نو د دې معنا دا ده چې پهٔ مونږ کښې دننه وېره ده. کهٔ چرې مونږ خدائے مینه او شفقت ګڼو نو مونږ هم دغسې یو.

۲. رښتیا ته د رسېدو لاره پهٔ سر کښې نهٔ بلکې پهٔ زړهٔ چاودون کښې ده. خپل زړهٔ خپل لومړنے لارښود جوړ کړه! د خپل نفس سره ووینه، ننګونه ورکړه او د خپل زړهٔ د لارې نې پهٔ قابو کښې راوله. کهٔ چرې تاً خپل ځان وپېژندو نو خدائے به هم وپېژنې.

۳. خدائے تر جومات، کلیسا یا بلې کومې عبادت خانې محدود نهٔ دے. تهٔ خدائے د کائنات پهٔ هر څهٔ کښې لیدلے شې، پهٔ هر چا کښې ئې لیدلے شې خو کهٔ چرې ته د خدائے کور پسې ګرځې نو د هغهٔ کور د رینبتینې مئین پهٔ زړهٔ کښې دے.

۴. مینه او عقل د دوو جدا جدا موادو نه جوړ دے. عقل خلق پهٔ ګنډو کښې وتړي او د تاوان نه ئې خوندي ساتي خو مینه ټولې غوټې (ګنډې) پرانیزي او د هېڅ تاوان نه نهٔ وېرېږي. عقل تل محتاط وي او دېرې مسئ ته دې نهٔ پرېږدي خو مینه وائې هېڅ غم مهٔ کوه! ور ودانګه! عقل پهٔ اسانه نهٔ ماتېږي او مینه پهٔ یوه شېبه کښې ځان کنډ کړ کړي خو خزانې تل پهٔ کنډوالو کښې پټې وي. ړنګ شوي زړونه پهٔ ځان کښې خزانې لري.

۵. د نړۍ دېرې ستونزې د ژبې د غلطیو او ورو ورو بدګمانیو نه راولاړې شوې دي. هېڅ کله هم ټکي توري (لفظونه) پهٔ ظاهري معنو کښې مهٔ اخله. د مینې پهٔ جهان کښې ژبه بې معنې او بې کاره پاتې شي. کومه خبره

چې په لفظونو کښې نهٔ ځائېږي. په هغې پوهېدل خاموشي غواړي.

٦. یواځې والے (تنهائي) او خلوت دوه جلا جلا څیزونه دي. کله چې تهٔ یواځې يې نو ډېر په اسانه ځان غولولے شې چې ګنې تهٔ په سمه لار يې. مونږ له خلوت ښهٔ دے، په خلوت کښې یواځېوالے نهٔ احساسېږي. ښه دا ده چې تهٔ داسې څوک پېدا کړې چې ستا هینداره وي. دا خبره یاده لره چې تهٔ په رښتیا خپل ځان او خدائے د بل چا په زړهٔ کښې لیدلے شې.

٧. تا سره چې په ژوند کښې هر څهٔ کېږي او دا کهٔ ستا لپاره هر څومره دردوونکے وي خو هېڅ کله هم د مایوسۍ کاونډ ته مهٔ ورننوځه. کهٔ چرې ټولې دروازې وتړلې شي نو خدائے به بیا هم تا له یوه دروازه پرانیزي. شکر وباسه! یو صوفي یواځې په هر هغه څهٔ شکرنهٔ وباسي چې وربخښلے شوے وي بلکې په هغه څهٔ هم شکرګزار وي لهٔ کوم چې يې برخې سالتلے شوے وي.

٨. د صبر معنا په کوزو سترګو زغمل نهٔ دي، سلامي کېدل نهٔ دي. د دې معنا دا ده چې د یو عمل اخري نتیجې ته پام وشي. د دې معنا دا ده چې تهٔ ازغي ته ګورې او ګل وینې، شپې ته ګورې او د سحر تماشه وکړې. بې صبرې دا ده چې ستا نظرتر دومره لګي چې د یو عمل انجام درته په نظر نهٔ راځي. د خدائے مئینان کله هم نهٔ بې صبره کېږي ځکه چې هغوي خبر دي چې د سپوږمۍ په پوره کېدو کښې وخت لګي.

٩. مشرق، مغرب، جنوب، شمال ډېر لږ فرق لري. ستا منزل چې هر څهٔ دے خو دا خبره یقیني کړه چې بايد ستا هر مزل ستا دننه هم یو مزل وي. کهٔ چرې تهٔ په خپل ذات دننه مزل کولے شې نو تهٔ به د ټول

جهان او د جهان نه بهر هم مزل وکړے شي.

۱۰. خدمتګارې ته معلومه وي چې کهٔ چرې درد نهٔ وي نو د نوي زېږېدونکي ماشوم لپاره لاره نهٔ شي پرانستلے کېدې او ښځه مور نهٔ شي جوړېدې. هم دغه شان د يو نوي ځان د زېږېدو لپاره سختۍ او زړهٔ چاودون مهم دي. څنګه چې خته د اور د لمبو نه تېره شي نو مضبوطه شي، هم دغه شان د مينې تکميل هم پهٔ درد کښې کېږي.

۱۱. د مينې لټون پهٔ مونږ کښې بدلون راولي. پهٔ عاشقانو کښې داسې څوک نشته چې د خپل لټون پهٔ لاره کښې هوښيار شوے نهٔ وي. هم هاغه شېبه ستا دننه او بهر بدل شي کله چې تهٔ د مينې پهٔ لاره وړومبے ګام واخلې.

۱۲. پهٔ دنيا کښې کهٔ جعلي لارښودان او استاذان د اسمان د ستورو نه هم ډېر دي، هاغه خلق ستا لارښودان نهٔ شي کېدے چې پهٔ ځان کښې ورک وي او واک غواړي. يو سپېڅلے روحاني مشر ستا نه بې تپوسه تابعداري نهٔ غواړي او نهٔ دا وائي چې تهٔ خپله ټوله توجه هم هغهٔ ته ورواړوه. رېښتينے لارښود ستا سره مرسته کوي چې تهٔ خپل ځان وپېژنې او د ځان ستائينه وکړې. رېښتينے لارښود د شفافې شيشې پهٔ څېر وي چې خدائي رڼا ترې تېرېږي.

۱۳. ستا پهٔ لاره کښې چې کوم بدلونونه راځي نو د هغې د مخې نيولو هڅه مهٔ کوه. پرېږده چې ژوند ستا پهٔ وسيله مخې ته لاړ شي. دا فکر مهٔ کوه چې ستا ژوند به ګډ وډ شي. تا ته څهٔ معلومه ده چې څهٔ تهٔ ښهٔ کښې هغهٔ پهٔ راتلونکي وخت کښې ستا پهٔ لاس د راتلونکو څيزونو نه ښهٔ وي؟

۱۴. خدائے ستا د وجود دننه او بهر دواړو د تکميل پهٔ کار کښې بوخت

دے. هغه هر وخت هم ستا غم خوار دے.هر يو انسان رو رو د خپل تکميل په لور مزل کوي. مونږ ټول د فن نيمګړي نمونې يو. د خپل تکميل په انتظار کښې يو او هم د دغې لپاره زيار باسو.

۱۵. خدائے مکمل دے، پوره دے، پاک دے او تل پاتې دے. د خدائے سره مينه اسانه ده. ګرانه خبره دا ده چې د انسان سره، سره د هغهٔ د کمزوريو او نيمګړتياو مينه وشي. دا خبره ياده لره چې انسان د هر هغهٔ څهٔ سره مينه کوي چې د مينې څهٔ قابليت لري. ېې لهٔ مينې پوهه او هوښيارتيا نشته. تر څو چې مونږ د خدائے د مخلوق سره مينه نهٔ وي کړې، تر هغې مونږ نهٔ د خدائے سره مينه کولې شو او نهٔ ئې پهٔ رښتيا پېژندے شو.

۱۶. اصلي ګند هغه دے کوم چې دننه دے. د دغه ګند نه بغير نور هر څهٔ وينځل کېدے شي. يو ګند داسې دے چې اوبهٔ ئې هم نهٔ شي پاکولے او دغه ګند د نفرت او تنګ نظرۍ ګند دے. نفرت او تعصب د ځان سره روح هم خيرن خچن کړي. کهٔ چرې تهٔ پرهېز وکړې نو خپل وجود پاک ساتلے شې خو د زړهٔ پاکوالي له مينه پکار ده.

۱۷. دا ټول کائنات پهٔ يو انسان کښې راټول دے او هغه انسان تهٔ ئې.تهٔ چې ګېرچاپېره هر څهٔ وينې، هر هاغه څهٔ چې ستا خوښ دي، هر هاغه څهٔ چې تهٔ ترې نفرت کوې، تر دې چې هر هاغه څوک چې ستا نهٔ خوښېږي ـ دا هر څهٔ پهٔ څهٔ نه څهٔ درجه کښې ستا دننه دي. لهٔ دې کبله پهٔ شېطان پسې د ځان نه بهر مهٔ ګرځه. شېطان څهٔ غېر معمولي قوت نهٔ دے چې پهٔ تا لهٔ بهره بريد کوي. دا د معمول يو قوت دے چې پهٔ تا کښې دننه دے.دا د دننه څخه د معمول يو اواز دے.

۱۸. کهٔ چرې تهٔ غوارې چې هر هاغه څهٔ بدل کړې چې د خلقو لهٔ خوا ستا سره کېږي نو وړومبے ځان بدل کړه. تهٔ چې د ځان سره څنګه سلوک کوې، هم هاغه رنګ سلوک به درسره د خلقو لهٔ خوا کېږي. ترکومه چې دې د ځان سره پهٔ ایمانداری مینه نهٔ وي کړې، بل څوک ئې درسره هم نهٔ شي کولې. تهٔ چې دغه ځاے ته ځان رسوې نو کېدے شي پهٔ لاره کښې پهٔ ازغو هم څوړ شې. بیا هم شکر وباسه، ځکه چې دا د دې خبرې نخښه ده چې پهٔ تا به د ګلونو باران کېږي.

۱۹. دا غم مهٔ کوه چې دا لار به تا کوم ځاے ته ورسوي؟ د دغې پهٔ ځاے پهٔ خپل وړومبي کام توجه ورکړه. دا تر ټولو ستونزمن کار دے او د دغې ټوله ذمه واري پهٔ تا ده. کله چې تهٔ وړومبے کام واخلې نو بیا پرېږده چې ټول هر څهٔ پهٔ خپله فطري لاره مخکښې لاړ شي. د چپې سره مهٔ ځه، پهٔ خپله یوه چپه شه.

۲۰. مونږ ټول خداے پهٔ خپل شکل کښې جوړ کړي یو. بیا هم مونږ ټول د یو بل نه جدا او ځانګړي یو. دوه کسان یو شان نهٔ شي کېدے. هر یو زړهٔ پهٔ خپل "ردهم" (انداز) کښې درزېږي. کهٔ چرې خداے غوښتلے چې ټول خلق دې یو شان وي نو هغهٔ به هم دغه شان کړي وو. پهٔ دې وجه د رنګارنګۍ او ځانګړتوب سپکاوے کول او پهٔ خلقو خپله رائې پهٔ زور منل د خداے د مقدس نظام سپکاوے دے.

۲۱. کله چې د خداے ریښتینے مئین مېخانې ته لاړ شي نو مېخانه د هغهٔ د عبادت ځاے شي خو د شرابي لپاره هم هغه ځاے شراب خانه وي. مونږ چې هر څهٔ کوو، نو دا زمونږ ظاهري جوسه نهٔ بلکه زړهٔ وي چې د یو څیز معنا د بل نه بدله کړي. صوفیان پهٔ دې د خلقو جاج نهٔ اخلي

چې هغه په ظاهره څنګه ښکاري. کله چې یو صوفي چا ته کوري نو خپلې دواړه سترګې پټې کړي او د دغې په ځاے یوه درېمه سترګه پرانېزي، کومه چې د دهٔ دننه جهانونه لیدے شي.

۲۲. ژوند یو عارضي پور دے، قرض دے. دا دنیا د حقیقت د یو کمزوري نقل نه بغېر نور هېڅ هم نهٔ دهٔ. د لوبو په کوډاکو خو ماشومان غلطېږے شي خو عام انسانان هم د لوبو په څیز یا دهوکه وخوري او یا ئې په ډېر سپکاوي توتې توتې کړي او یو اړخ ته ئې وغورځوي. په دې ژوند کښې د هر رنګ سخت درېزي نه ځان وساته، څکه چې دا به ستا دننه موجود توازن خراب کړي.

۲۳. انسان ته د خداے په تخلیق کښې یو ډېر ځانګړے مقام حاصل دے. مونږ ټول ئې له څهٔ تفریقه د خداے نائبین یو. یاد ساته چې زمونږ د ټولو ذمه واري دا ده چې په ځان دننه موجود د خدائي روح لټون وکړو، پیدا ئې کړو او بیا ټول ژوند هم د دغې په احترام کښې تېر کړو.

۲۴. دوزخ اوس او هم دلته موجود دے. د جنت خوبونه او د دوزخ غمونه پرېږده، څکه چې دا دواړه هم دا شېبه زمونږ دننه دي. هر څل چې مونږ مینه کوو، مونږ جنت ته ورخېژو ـــــ هر کله چې مونږ نفرت کوو یا جګړې کوو نو هم هغه وخت مونږ د دوزخ لمبو ته پرېوځو.

۲۵. هر لوستونکے په قران پاک د خپل فهم او پوهې مطابق پوهېږي. د پوهې څلور درجې دي ـــــ ورومبۍ ظاهري معنا چې اکثریت خلقو وربانديې ځان قانع کړے دے. دوېم باطن، درېم په باطن کښې باطن او څلورمه معنا ئې دومره ژوره ده چې په لفظونو کښې ئې اظهار نهٔ

کېږي او د بيان نه بهر ده.

۲۶. ټول کائنات يو وجود دے. هر څوک او هر يو څيز د يو بل سره د داسې قيصو د جال په وسيله تړلے دے چې په نظر نهٔ راځي. کهٔ مونږ ترې خبر يو او کهٔ نهٔ، خو مونږ ټول د يو بل سره د خاموشۍ په ژبه خبرې کوو. څوک مهٔ زخمي کوه! د شفقت نه کار واخله او په چا پسې پټې شا ټوقې مهٔ کوه — عن چې د يوې معصومې تبصرې نه هم ډډه وکړه. کوم ټکي توري (لفظونه) چې زمونږ د خولو نه ووځي نو هغه چرته ځي نهٔ، بلکې په يو لامتناهي ځائے کښې خوندي کېږي او په خپل وخت به مونږ ته بيا راستنېږي. د يو انسان درد مونږ ټول دردمن کولے شي، د يو سړي خوشحالي شايد د ټولو په مخونو موسکا خوره کړي.

۲۷. تهٔ کهٔ ښهٔ وائې او کهٔ بد، په څهٔ نه څهٔ لاره به بېرته بيا تا ته راستانهٔ شي. لهٔ دې کبله کهٔ څوک ستا په اړه بد خيالات لري او تهٔ هم داسې وکړې نو معامله به لا خرابه شي. تهٔ به د يوې بدې انرجۍ په نهٔ ختمېدونکي گردش کښې گېر شې. د دغې په ځائے د هغه بنده په اړه تر ټولو ښېښتو ورځو ښهٔ سوچ کوه او ښهٔ وايه. په ټولو ښېښتمه ورځ به هر څهٔ بدل شوي وي، ځکه چې په تا کښې دننه به هم بدلون راغلے وي.

۲۸. ماضي يوه تشريح ده، مستقبل يو سراب دے، دنيا د وخت په لاره د يوې نېغې کرښې په شان د ماضي نه تر مستقبل تېرېږي. وخت زمونږ په وسيله په مونږ کښې دننه د نهٔ ختمېدونکو دائرو په شکل کښې مزل کوي. د ابد معنا نهٔ ختمېدونکے وخت نهٔ دے، د وخت "نهٔ شتون" (Timelessness) دے. کهٔ چرې تهٔ ابدي رڼا ليدل غواړې نو ماضي او مستقبل لهٔ خپله سره وباسه او په موجوده شېبه کښې ژوند کوه.

۲۹. تقدير دا نهٔ دے چې کنې ستا د ژوند غوښه پرېکړه لهٔ وړاندې شوې ده. لهٔ دې کبله هر څهٔ قسمت ته پرېښودل او د کائناتو موسيقۍ ته پهٔ فعاله توګه لهٔ خپله ځانه څهٔ نهٔ پېرزو کول د ډېر لوے جهالت نخښه ده. د کائناتو موسيقي هر لور ته خوره ده او د څلوېښتو مرحلو نه جوړه ده. ستا تقدير هغه مرحله ده چرته چې تهٔ خپله برخه ساز غږوې. کېدے شي تهٔ د موسيقۍ خپله آله نهٔ شې بدلولے خو تهٔ د دغه آلې نه څومره ښه موسيقي راپېدا کوې، دا هر څهٔ ستا پهٔ خپلو لاسونو کښې دي.

۳۰. رېښتينے صوفي داسې وي چې کهٔ څوک پرې تور پورې کړي، بريد پرې وکړي او يا ئې لهٔ هرې خوا غندنه وشي، بيا هم د خپلو ناقدينو پهٔ اړه لهٔ خولې بده خبره نهٔ وباسي. صوفي الزامونه نهٔ لګوي. کهٔ چرې د بنده خپل ځان نهٔ وي نو ناقدين او مخالفين به لهٔ کومه راځي؟

۳۱. کهٔ چرې تهٔ غواړې چې خپله عقيده پياوړې کړې نو بايد تهٔ خپل باطن نرم کړې. ځکه چې کهٔ تهٔ خپله عقيده لکه د کاڼي مضبوطه ليدل غواړې نو وړومبے بايد خپل زړهٔ لکه د بڼکې پهٔ شان نرم او پوست کړې. پهٔ ژوند کښې مونږ ټول پهٔ يوه يا بله لاره د رنځونو، حادثو، تاوان او وېرې ښکار کېږو او د دې مرام دا وي چې مونږ نور هم اخلاص وکړو، نور هم د سخاوت څرګندونه وکړو او نوره مينه وکړو. پهٔ مونږ کښې ځينې خلق دا سبق زده کړي او نرم شي خو نور داسې هم وي چې لهٔ وړاندې نور هم سخت شي.

۳۲. ستا او د خدائے تر مينځ بايد څوک هم ونهٔ درېږي. نهٔ اِمامان، نهٔ د کلېسا يا کومې بلې عبادت خانې مُليان او نهٔ کوم اخلاقي يا مذهبي مشر،

نهٔ وکيلان، نهٔ روحاني مشران او نهٔ ستا خپله عقيده. پهٔ خپلو قدرونو او خپلو قوانينو باور لره خو پهٔ بل چا ئې مهٔ ورتپه. کهٔ چرې تهٔ پهٔ هره عقيده ايمان لرې خو د خلقو زړونه ماتوې نو پهٔ دې کښې هېڅ ښهٔ نشته. د هر رقم بت پرستۍ نه ځان لرې وساته. ځکه چې دا به ستا تصور خړ کړي. يواځې خدائے د خپل لارښود پهٔ توګه ومنه. رښتيا زده کړه خو زما ملګريه الهٔ خپلو رښتياو تعويذونه او بتان مهٔ جوړوه.

۳۳. پهٔ دې دنيا کښې هر څوک د څهٔ جوړېدو پهٔ هڅه کښې دے خو دا هر څهٔ لهٔ مرګه وروستو هم دغه شان پاتې شي. بايد ستا مرام د نيشت اعلیٰ درجې ته رسېدل وي. ژوند دا نهٔ دے چې د څهٔ د ترلاسه کولو چې تهٔ ارمان لرې، ژوند د نيشت شعور دے چې مونږ پهٔ خپله لار کړندي او سم ساتي.

۳۴. د اطاعت معنا کمزوري يا بزدلي نهٔ ده. اطاعت ماتې خوړلو يا سر ټيټولو ته لاره نهٔ هواروي. د اطاعت رېښتينے طاقت هغه دے کوم چې د باطن څخه راوځي. څوک چې د خدائي جوهر اطاعت کوي نو پهٔ داسې حال کښې به هم د سکون او قرار نه ډک ژوند تېر کړي کله چې ټوله نړۍ د يو مصيبت نه واخله د بل مصيبت پهٔ لور روانه وي.

۳۵. پهٔ دې دنيا کښې مونږ يو شان والے نهٔ بلکې تضادات مخ پهٔ وړاندې بوځي. د کائنات ټول تضادات پهٔ مونږ ټولو کښې دننه موجود دي. لهٔ دې کبله بايد پهٔ مونږ دننه عقيده لرونکي د نهٔ عقيده لرونکي سره پهٔ تماس کښې شي او څوک چې عقيده نهٔ لري، هغه بايد د هغه خاموشه عقيده لرونکي درک ومومي، کوم چې د هغهٔ دننه دے.

۳۶. دا دنيا د بدل پهٔ اصول ولاړه ده. نهٔ د ښېګڼې يو څاڅکے او نهٔ د بدۍ يو

داغ يې بدله پاتې کېږي. که چرې څوک چاته چل جوړوي نو ياد لره چې خدای ورسره هم دغه معامله کوي. هغه تر ټولو لوی منصوبه جوړوونکی دی. د خدای د علم نه بهر يوه پاڼه هم رپ نه شي وهلی. د زړه دلنه په دغه خبره عقيده لره چې خدای څه هم کوي، ډېر ښائسته يې کوي.

۳۷. خدای پاک يو ډېر زيرک گهړي ساز دی. هغه نظام دومره ښه جوړ دی چې په زمکه هر کار په خپل مقرره وخت کېږي. نه يوه دقيقه مخکښې او نه يوه دقيقه وروستو— او دا نظام يې له تفريقه د ټولو لپاره يو شان کار کوي. د هر چا لپاره د مينې خپل وخت دی او د مړ کېدو خپل وخت دی.

۳۸. دا خبره هېڅ کله هم يې وخته نه ده چې ته له ځانه دا پوښتنه وکړې چې زه کوم ژوند تېروم. آيا زه د دې بدلولو ته چمتو يم؟ آيا، زه د خپل باطن بدلون ته اماده يم؟ که چرې ستا په ژوند کښې يوه ورځ هم د تېرې شوې ورځې نه ښه نه وي نو د ترس خبره ده. د هرې نوې شپې او هر ځل د ساه اخستو سره بايد يو څوک په بيا بيا نوی شي او په يو نوي ژوند کښې د بيا راژېږېدو لپاره يوه لاره ده او هغه ده له مرگه وړاندې مړه کېدل!

۳۹. اگرچې د يو څيز بېلابېل برخې بدلې شي خو "کُل" تل تر تله يو شان پاتې کېږي، ځکه چې له دې دنيا نه يو غل لاړ شي نو بل پېدا شي او هر ښه انسان چې کوچ وکړي نو د هغه ځای بل ښه انسان ونيسي. دغه شان يو شی هم هغه شان نه پاتې کېږي، خو په ريښتيا معنا کښې يو شی بدلېږي هم نه.

۴۰. بې له مینې ژوند په هېڅ حساب کښې نهٔ شمېر لے کېږي. پهٔ دې خبره ځان مهٔ زوروه چې تهٔ د کومې مینې پهٔ لټون کښې يې؟ روحاني، مادي، خدائي، دنیاوي، مشرقي یا مغربي؟ تقسیم نور تقسیم ته لار هواروي. د مینې تعریفونه او وضاحتونه نهٔ وي. دا چې څهٔ ده هم هغه ده. ساده او سپېځلې مینه د ژوند او بهٔ دې او عاشق د اور روح دے. د کائناتو انداز هاغه وخت بدل شي کله چې اور د اوبو سره مینه وکړي.

and tolerance, where the skilled residents carved out images of the ever –smiling Buddha. Born in the lap of nature and nursed by the nature, Pashtuns lived a simple, hard but comfortable. He was trained only to sing and smile, only to sow the seeds of love to reap peace. He spoke one language and walked one path.

Shaheen Buneri like many others raises numerous questions which he believes have no answers. He walks in dreams to grapple with the harsh realities of Pashtuns but when he wakes up he finds himself sleeping a deep slumber to which Hamza Baba has referred to in one of his couplets. Baba says, I thought my cries would wake my people from their sleep but it dawned upon me that I, myself was sleeping a deep slumber.

He begins his story with Swat and takes readers to remote times and captions every important occasion and event with a beautiful a tapa –three imbalanced liner poetic genres –reflective of our glorious past encompassing everything related to Pashtuns. Everybody knows that a narrative always is based on culture of the people. The strange thing is that Pashtuns disown their indigenous culture and own the borrowed narrative. Shaheen Buneri bemoans this very tragedy of Pashtuns.

The booklet of Shaheen Buneri is a must read for its fluent and interesting style of narration in Pashto.

By **Sher Alam Shinwari**

A Voice in the Wilderness...

At a first glance, the booklet seems to be a medley of random thoughts but it is a well-connected story from the pen and brain of a young man .There are people who while finding no solution to the problems they are facing with, soon they begin narrating narrate it to others in order to mitigate their sense of being helpless.

But the problems never end, rather they get multiplied. However, a powerful narrative technique gives a new twist to it. True to the great Pashtun poet Khushal Khan Khattak's words- [Born on the day of chaos / I am frequented by an endless unrest], the land of Pashtuns has been the battlefield down the ages.

The ultimate sufferers are the Pashtuns; the beneficiaries are always the faceless monsters. The culture of Pashtun is peace, tolerance and love but still his narrative is being projected to advocate violence and extremism – means 'culture' is indigenous but ' narrative' is borrowed. This unusual phenomenon puts Pashtuns in jeopardy and in a deep identity crisis.

Shaheen Buneri a young restless soul, a poet and journalist is experiencing the same dilemma through which collective consciousness of Pashtuns passing through. He appreciates the unravel beauty of Swat, Malakand, Buneri, Kohistan and Dir valleys. He explores past history and glory of Gandhara civilizations and judges the role of Pashtuns in this region.

Nostalgia takes him deep down in the annals of history where fairies reigned over the highlands, rivers, lakes and plains of Pashtuns for centuries. He envisions the land of Pashtuns as the abode of permanent peace, love